

กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี

STUDENT DEVELOPMENT ACTIVITIES THROUGH THREEFOLD TRAINING,
THONGPHAPHUM MUNICIPALITY SCHOOL,
KANCHANABURI PROVINCE

พระบรรมงก์ ขนตธิธมโม (นั้มเชื้อ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสนาตรมหาบัณทิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี

พระบรยงก์ ขนติธมโม (นัมเชื้อ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริยญาพุทธศาสนาธรรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Student Development Activities through Threefold Training,
Thongphaphum Municipality School,
Kanchanaburi Province

Phra Banyong Khantidhammo (Nimchue)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.เอี่ยมทิพย์ ศรีทอง)

กรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.วิวัฒน์ หามนตรี)

กรรมการ

(ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์กุล)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ. ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

ประธานกรรมการ

ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์กุล

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระบวรยงค์ ขนติธมโม)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาล
ทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ผู้วิจัย** : พระบรรยงก์ ขนติธมโม (นั้มเชื้อ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : รศ. ดร.วิวัฒน์ หามนตรี, กศ.บ. (สังคมศึกษา),
ศศ.ม. (การพัฒนาสังคม), พร.ด. (การศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)
 - : ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภทรกุล, ร.บ. (รัฐศาสตร์),
พช.ม. (การพัฒนาชุมชน), พร.ด. (พัฒนศึกษา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๒) เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผลการวิจัยพบว่า

๑) การศึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี กิจกรรมสมุดบันทึกความดี เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติความดีสม่ำเสมอ สร้างความเคยชินมีนิสัยที่ดี เน้นการรักษาศีล สอนให้เรียนรู้อันสัการรักษาศีลและโทษของการละเมิดศีล เพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ ทุกวันศุกร์ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นิมนต์พระอาจารย์นำนักเรียน สวดมนต์ ทำสมาธิ ก่อนเรียนหนังสือจะให้นักเรียนทำสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออกทุกครั้ง เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียนหนังสือ กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการดูพุทธประวัติ ใช้สื่อการเรียนการสอนมัลติมีเดียระบบไอทีในห้องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน ในการดูจะสอดแทรกหลักธรรม การดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้า และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผู้สอนทำหน้าที่เหมือนพิธีกรรายการโทรทัศน์ นำข้อคิดจากการดูพุทธประวัติให้นักเรียนตอบคำถามร่วมกัน ทำให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ จดจำได้มากกว่าการเรียนด้วยการท่องจำจากหนังสือ ตามหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

๒) การศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านศีล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ ด้านสมาธิ มีค่าเฉลี่ยระดับต่ำสุดเท่ากับ ๔.๑๖ และด้านปัญญา มีค่าเฉลี่ยระดับสูงสุดเท่ากับ ๔.๗๖

๓) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจทำกิจกรรมสมุดบันทึกความดีได้อย่างต่อเนื่อง เป็นเพราะอยู่ในวัยเด็กเล็กจึงยังต้องการเล่นสนุกสนาน เด็กนักเรียนจะมีปัญหาสมาธิสั้น ทำให้ไปรบกวนเพื่อนในเวลาทำกิจกรรมหรือเวลาเรียน เพราะ มีสิ่งยั่วยุ เช่น โทรศัพท์มือถือ เกมที่มีความรุนแรง เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น เด็กนักเรียนจะไม่รับรู้ข้อมูลของหลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติที่สอนไม่คิดต่อ ไม่เรียนรู้เพิ่มเติม จะท่องจำอย่างเดียว ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาทางด้านสติปัญญา

Thesis Title : Student Development Activities through Threefold Training, Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province

Researcher : Phra Banyong Khantidhammo (Nimchue)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr.Wiwat Hamontree,
B.Ed. (Social Studies), M.A. (Social Development),
Ph.D. (Education for Locality Development)

: Dr.Wasan Limrattanapattharakul,
B.A. (Political Science), M.Sc. (Community Development),
Ph.D. (Development Education)

Date of Graduation : March 18, 2019

Abstract

This thesis entitled “Student Development Activities through Threefold Training, Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province” has three objectives: 1) to study the student development activities through Threefold training, Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province, 2) to study the level of applying Threefold training in students’ self-development, Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province, and 3) to analyze the problems and obstacles of student development activities through Threefold training Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province. This is a mixed method research employing the quantitative and qualitative research methodology.

The research findings were found that:

1) In the study of student development activities through Threefold training, Thongphaphum Municipality School, Kanchanaburi Province, recording good deeds in a notebook activity is purposely assigned to encourage students to behave good regularly where good habit is cultivated through the observation of precepts whereby its advantages and disadvantages were instructed if the given precepts are intentionally violated. Under these situations, the right view is gradually caused

through the activities of daily chanting and meditation. In every Friday, the activity that supports morality and ethics is always held by the invitation of Buddhist monks to lead students to do chanting and meditating before taking class. In doing this, students are advised to contemplate on breathing in and breathing out whereby they can make use of such concentration while learning. Apart from this, the activity to understand the Buddhist teachings through Buddhist history based on comic book is also used as the multimedia for learning by the help of school's computer lab. Through seeing comic book, students can understand the Buddha's story and his teachings including Buddhist essential holidays. To deliver this activity, the instructors just perform their duty like TV's anchors where the ideas from the chosen story are shared for discussion and thereby encouraging students' ability to learn and remember more than the memorization from books only. This is a kind of learning in the 21st century.

2) In the study of the application of Threefold training into students' self-development, Thongphaphum Municipality School Kanchanaburi Province, the overall scores showed averagely 4.43, viewed from each side, it showed that the average of 4.37 is of the precepts, the score of 4.16 is of the concentration which is lower than other and the wisdom is of highest score, 4.76 respectively.

3) In the analysis of the problems and obstacles concerning the student development activities through Threefold training, Thongphaphum Municipality School Kanchanaburi Province, it was found that some students were not determined to do the assigned activities because they were in the age of child where the pleasant emotion is overwhelmed over them and their concentration is short resulting in disturbing others while doing activities or study. Furthermore, they are also motivated by mobile, violent games, Facebook and line. By virtues of these influences, they will not pay proper attention to comic book where the Buddha's history and teachings are narrated and then they will not be able to study, just only remember them. Consequently, the development of their intelligent domain is not caused.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จากท่านอาจารย์ รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ท่านอาจารย์ ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภทรกุล กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร. เจ้าอาวาสวัดท่าขนุน ที่เมตตาอนุเคราะห์และสนับสนุนด้านการศึกษา ชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และเป็นการกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้บรรยายประจำสาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกรูปทุกท่าน ที่สั่งสอนและประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับข้าพเจ้า และขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์วิชวัช อักษรกิตติ์ ให้คำปรึกษาสถิติที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ทำให้ข้าพเจ้าได้นำเอาความรู้เหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จไปได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณต่อนายสุเมธ จันทรเจือจุน ผู้อำนวยการ ฯ คณะครู นักเรียน ทุกท่าน และกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ปฏิวัต ฐิตเมโธ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกต่อการแจกแบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูลและให้คำสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขออนุโมทนาขอบคุณต่อคุณธนกร ปัญจกะบุตร และ คุณกัมปนาจ เพียรเลิศ ที่ได้ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการเดินทางลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกและอำนวยความสะดวกดำเนินการเกี่ยวกับหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นอย่างดี

ผลสำเร็จและคุณประโยชน์อันได้ที่เกิดจากการทำวิจัยในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมถวายพระอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดา มารดา และผู้มีพระคุณทุกท่านที่คอยให้ความอุปถัมภ์แก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา

พระบรรยงก์ ขนติธมโม (นิมเชื้อ)

๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนภาพภูมิ	ฐ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ท

บทที่ ๑	บทนำ	๑
๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔	ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕	สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖	นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	๗
๑.๗	ประโยชน์ที่ได้รับ	๘

บทที่ ๒	ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑	แนวคิด ทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	๙
๒.๑.๑	การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑	๙
๒.๑.๒	การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน	๑๔
๒.๑.๓	การเรียนรู้เชิงประสบการณ์	๑๖
๒.๑.๔	การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน	๑๘
๒.๑.๕	การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน	๒๓
๒.๒	แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๒๗
๒.๒.๑	ความหมายของการพัฒนา	๒๗
๒.๒.๒	วิวัฒนาการในการพัฒนา	๒๙
๒.๒.๓	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๓๔

๒.๓	แนวคิด การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ	๔๑
๒.๓.๑	นิยามการพัฒนาเชิงพุทธ	๔๑
๒.๓.๒	ปรัชญาการพัฒนาเชิงพุทธ	๔๑
๒.๓.๓	เป้าหมายการพัฒนาเชิงพุทธ	๔๓
๒.๓.๔	องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพุทธ	๔๕
๒.๓.๕	กระบวนการพัฒนาเชิงพุทธ	๔๖
๒.๓.๖	ตัวแบบแนวคิดในการพัฒนาเชิงพุทธ	๕๑
๒.๓.๗	กระบวนการพัฒนาเชิงพุทธ	๕๑
๒.๓.๘	การพัฒนาในระดับองค์การ	๕๘
๒.๓.๙	กระบวนการพัฒนาองค์การวิถีพุทธ	๖๐
๒.๔	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา	๖๓
๒.๔.๑	ความหมายการพัฒนา	๖๓
๒.๔.๒	ค่านิยมศัพท์ของการพัฒนา	๖๖
๒.๔.๓	ความสำคัญของการพัฒนา	๖๗
๒.๔.๔	ความหมายของไตรสิกขา	๗๔
๒.๔.๕	ความสำคัญของไตรสิกขา	๗๕
๒.๕	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๗
๒.๖	กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๕
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	๘๖
๓.๑	รูปแบบการวิจัย	๘๖
๓.๒	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๗
๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๐
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๑
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๙๕
๔.๑	ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	๙๖
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการแปลความหมายจากค่าร้อยละ	๑๐๐

๔.๓	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	๑๐๒
๔.๔	ผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๐๖
๔.๕	สรุปผลการสมมติฐาน	๑๑๔
๔.๖	ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	๑๑๕
๔.๗	ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	๑๑๘
๔.๘	องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๒๑
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๒๒
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๓
๕.๑.๑	ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๑๒๓
๕.๑.๒	ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๑๒๔
๕.๑.๓	ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	๑๒๔
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๕
๕.๒.๑	อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๑	๑๒๕
๕.๒.๒	อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๒	๑๒๘
๕.๒.๒	อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๓	๑๓๐
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๓๑
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๓๑
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๑๓๒
๕.๓.๓	ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๒
บรรณานุกรม		๑๓๓

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๗
๔.๑	แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	๑๐๐
๔.๒	แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	๑๐๐
๔.๓	แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๐
๔.๔	แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว	๑๐๑
๔.๕	แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามความเข้าใจในหลักธรรมไตรสิกขา	๑๐๑
๔.๖	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลัก ไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทอง ผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน	๑๐๒
๔.๗	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลัก ไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทอง ผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านศีลและจำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๓
๔.๘	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลัก ไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทอง ผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสมาธิและจำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๔
๔.๙	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลัก ไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทอง ผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านปัญญาและจำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๕
๔.๑๐	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียน เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี จำแนกตามเพศ	๑๐๖
๔.๑๑	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี จำแนกตามอายุ	๑๐๗

๔.๑๒	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการพัฒนาการ เปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียน ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียน เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุจำแนกตามการศึกษา	๑๐๘
๔.๑๓	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตาม การศึกษา ด้านศีล	๑๐๙
๔.๑๔	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตาม การศึกษา ด้านสมาธิ	๑๑๐
๔.๑๕	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว	๑๑๑
๔.๑๖	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัด กาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตาม สถานภาพทางครอบครัว ด้านปัญญา	๑๑๒
๔.๑๗	การทดสอบสมมติฐานที่ว่า ประชาชนที่มีอายุ ต่างกัน มีผลต่อการ เปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียน ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามความเข้าใจหลักไตรสิกขา	๑๑๓
๔.๑๘	ตารางสรุปผลการสมมติฐาน	๑๑๔
๔.๑๙	แสดงปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ ด้านศีล	๑๑๕
๔.๒๐	แสดงปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ ด้านสมาธิ	๑๑๖
๔.๒๑	แสดงปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ ด้านปัญญา	๑๑๗

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

๒.๑	กรวยแห่งการเรียนรู้ (The Cone of Learning)	๑๐
๒.๒	วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Cycles)	๑๖

สารบัญแผนภาพภูมิ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	โครงการประเภทครูนำทาง	๒๔
๒.๒	โครงการประเภทครูลดการนำทาง เพิ่มบทบาทผู้เรียน	๒๕
๒.๓	โครงการประเภทผู้เรียนนำเอง ครูไม่ต้องนำทาง	๒๕
๒.๒	กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๕
แผนภูมิที่		
๔.๑	แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๒๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่เล่ม/ข้อ/หน้าหลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี)๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-----------	------------	-----------

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏีสัมภิตามวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.สฬา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในปัจจุบันยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลากหลายมิติ ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศ จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับทรัพยากรมนุษย์โดยเริ่มตั้งแต่เยาวชนเพื่อให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยสรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒^๑ ได้กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตั้งแต่ระดับเยาวชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” เน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติมีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้าน มีดุลยภาพ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ มีความสอดคล้อง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอื่น ๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.nesdb.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.pdf> [๑๕ ธ.ค. ๒๕๖๑].

ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยที่การศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่จะดำเนินไปหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ทั้งนี้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจะเป็นการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตนเอง พัฒนาครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาบุคลากรของชาติทำให้พฤติกรรมและการดำเนินชีวิต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ สามารถดำเนินชีวิต ได้อย่างมีความสุข มั่นคง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้คู่คุณธรรม รัฐบาลภายใต้การนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีนโยบายปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนโดยจัดโครงการ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ในปีการศึกษา ๒๕๕๘ ภาคเรียนที่ ๒ ได้นำร่องโรงเรียน ๔,๑๐๐ แห่งทั่วประเทศ ตามที่กระทรวง ศึกษาธิการมีนโยบายในการปรับลดเวลาเรียนเพื่อลดระยะเวลาเรียนภาควิชาการลงโดยไม่กระทบเนื้อหาหลักที่ผู้เรียนควรเรียนรู้ และครูปรับการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมโดยเพิ่มเวลาและโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงโดยให้โรงเรียนเล็กเรียนเวลา ๑๔.๓๐ น. และหลังเวลานั้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ นอกห้องเรียนอย่างหลากหลาย เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ทุกด้านในรูปแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเวลาที่โรงเรียนเล็กยังคงเหมือนเดิมตามกำหนดของแต่ละโรงเรียน

ในปัจจุบันลักษณะการเรียนการสอนยังห่างไกลหลักธรรม จึงทำให้เด็กนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาออกมานั้น ไม่ใช่ เก่ง ดี มีสุข ตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากข้อมูลสถิติการดำเนินคดีอาญาเด็กและเยาวชนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีจำนวนคดีที่เด็กและเยาวชนถูกจับกุมส่งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วราชอาณาจักร จำแนกตามระดับการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๙ - ๒๕๕๘^๒ พบว่ามีแนวโน้มที่ลดลง แต่ถ้ามองในภาพรวมพบว่ามีมากถึง ๓๓,๑๒๑ คดี แสดงให้เห็นว่ายังมีเด็กและเยาวชนที่ยังขาดการพัฒนาในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมอีกมาก จึงจำเป็นที่จะต้องใช้หลักธรรมเข้ามาประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยทางด้านครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีความคิดส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาให้กับนักเรียนในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยนำแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๓ ที่ให้หลักคิดสั้นๆ

^๒ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การดำเนินคดีอาญาเด็กและเยาวชน, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://statbbi.nso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_09_22_TH_.mht [๒๕ เม.ย.๒๕๖๑].

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการฝึกหมายความว่า การดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่ได้ และการอยู่ดีของมนุษย์แทบไม่มีอะไรเลย ที่ได้มาแบบเปล่า ๆ แต่ล้วนได้มาด้วยการศึกษาเรียนรู้ ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้น โดยต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้หมายความว่า การที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาได้นี้ เป็นความพิเศษของมนุษย์ ซึ่ง ทำให้มนุษย์มีชีวิต ที่ดีงามประเสริฐ เลิศล้ำ จนแทบจะเป็นอะไรได้ทุกอย่าง อย่างที่ท่านว่า ฝึกตนจนประเสริฐเลิศกว่าเทวดาแม้กระทั่งพระพรหม ก็เคารพนบไหว้ ต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่เกิดมาด้วยสัญชาตญาณอย่างไร ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้น”

สิ่งที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ คือการให้การศึกษาแก่สังคมไทยโดยเฉพาะเยาวชน และการศึกษาเริ่มต้นที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง “ดูเป็น ” และ “ฟังเป็น ” ซึ่งหมายถึงการรู้จักใช้อายุตนะ หรือใช้อินทรีย์ให้ได้ประโยชน์ ไม่เกิดโทษ คือ ใช้ตา ดู ฟัง จมูก ดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรสและกายสัมผัส ซึ่งถือว่าสำคัญมากในการพัฒนามนุษย์เบื้องต้น จัดอยู่ในหลักที่เรียกว่า อินทรีย์สังวร ซึ่งรวมอยู่ในชั้น “กายภาวนา” คือ การพัฒนากาย หรือพัฒนาการทางกาย^๔ เป็นต้น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่า วิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิต ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับ การดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่ง มีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อม ๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบศึกษา ๓ ประการเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่ง เป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัยอีกทั้งความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนที่อยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ การศึกษาของกุลบุตร กุลธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่ง สอน แต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาบังคับอย่างในยุคปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดศึกษา ทำให้พุทธธรรมเอง เริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม และในความเป็นสมบัติของชาติ ซึ่ง

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕ - ๓๗.

ได้ก่อสร้างฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาผู้เรียนทุกวัย^๕

กิจกรรมการพัฒนานักเรียนต้องยึดแนวทางการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้รอบคอบ รอบด้านและครอบคลุมทุกกระบวนการในการพัฒนา ความมุ่งหมายของการศึกษาทางฝ่ายโลก เพื่อให้ให้นักเรียน มีความรู้นำไปประกอบอาชีพ หรือเพื่อเลื่อนสถานภาพทางสังคมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาตามวิถีพุทธนั้นมุ่งเพื่อพัฒนาศักยภาพให้รู้จักปฏิบัติต่อธรรมชาติ ปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากมนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสังคมมนุษย์ นอกจากต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่บีบคั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และการดำรงอยู่ของร่างกาย จึงต้องเรียนรู้การปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง การศึกษาตามแนววิถีพุทธถือว่าการเรียนรู้จริง ได้ผลจริง ต้องปฏิบัติจริง ภาควิธีปฏิบัติเป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมกาย จิตใจและปัญญา เรียกว่า สิกขา สิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่ที่ภิกษุต้องศึกษาและนำไปปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ ในทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา หมายถึงข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติ ที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้น โดยปัจจุบันนี้สังคมไทยได้นำการพัฒนาเยาวชนแนวพุทธมาใช้ในสังคมไทย เป็นการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การพัฒนาวินัยในตน การพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์แนวพุทธ การพัฒนาการคิดแบบโยนิโสมนสิการ การพัฒนาลักษณะการเป็นกัลยาณมิตร เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนเกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนา ชุมชน เป็นต้น เป็นผู้ที่มีบทบาทขัดเกลา อบรมสั่งสอนให้ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ทำให้เยาวชนเป็นคนดีและคนเก่ง ช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ ทำให้เกิดการพัฒนาด้านที่ดีต่อตนเองและสังคม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีที่มีการใช้หลักธรรมเข้ามาประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนมีการพัฒนาตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

^๕ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, (ร.ส.พ) ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียน
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียน
เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในกิจกรรมการพัฒนานตนเองของนักเรียนโรงเรียน
เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของ
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีอย่างไร

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการ
วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยมี
จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี และ เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียน
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมใน
การพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยการทำแบบสอบถามนักเรียน
กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาล
ทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และ ทำการสัมภาษณ์ข้อมูลของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลัก
ไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อศึกษา
วิเคราะห์เคราะห์ทำการวิจัยในครั้งนี้

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๒.๑ ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ทั้งหมด ๑๒๐ คน

๑.๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๘ คน นักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๓๙ คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๔๓ คน

๑.๔.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคัดเลือกแบบเจาะจงโดยใช้เกณฑ์ การคัดเลือก จำนวน ๕ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้อำนวยการสถานศึกษา	จำนวน ๑ คน
๒. ตัวแทนคุณครูในโรงเรียน	จำนวน ๑ คน
๓. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	จำนวน ๓ รูป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดจะศึกษาเฉพาะโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรของการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ได้แก่

๑.๔.๔.๑. ด้านตัวแปรต้น (Independent Variables)

๑. กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา มีกิจกรรม ๓ กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสมุดบันทึกความดี กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ และกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติ

๒. ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว ความเข้าใจหลักธรรมไตรสิกขา

๑.๔.๔.๒. ด้านตัวแปรตาม (Dependent Variables)

กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

๑.๕.๒ สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

๑.๕.๓ สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

๑.๕.๔ สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

๑.๕.๕ สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีความรู้ในหลักธรรมไตรสิกขาต่างกัน มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กิจกรรม หมายถึง กิจกรรมที่ศึกษา ๓ กิจกรรม คือ กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา)

การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดปกติสุข ทั้งทางกายและจิตใจ

การพัฒนาตน หมายถึง กระบวนการในการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ประสบการณ์ และทัศนคติอันเหมาะสมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของแต่ละบุคคลให้สามารถปรับตัวตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และมีความพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พัฒนานักเรียน หมายถึง การพัฒนานักเรียนให้เจริญขึ้น มีความรู้มากขึ้น มีคุณงามความดีมากขึ้น มีความรับผิดชอบมากขึ้น

ไตรสิกขา หมายถึง กระบวนการศึกษาหรือกระบวนการฝึกอบรม กาย วาจา ใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ประกอบด้วย

๑) ศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับการควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาระเบียบวินัย ศีลเกิดจากการปฏิบัติของนักเรียน

๒) สมาธิ หมายถึง ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ การทำให้ใจสงบแน่วแน่ไม่ ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในกิจกรรมที่ทำ

๓) ปัญญา หมายถึง ความชัดในสภาวะที่เป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ความเข้าใจ หยั่งแยกได้ในเหตุผลดีชั่วคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์และรู้จักจัดแจง จัดสรร จัดการ การพิจารณาปัญหาด้วยเหตุผลโดยรู้เหตุและผลของการกระทำอย่างชัดเจน

นักเรียน หมายถึง นักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๑.๗. ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๗.๒ ได้ทราบถึงระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในกิจกรรมการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๗.๓ ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีอย่างไร

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้ค้นคว้ารวบรวมแนวคิดทฤษฎี ตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นพื้นฐาน และแนวทางของการศึกษาวิจัยโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๓ แนวคิด การพัฒนาเชิงพุทธ
- ๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑^๑

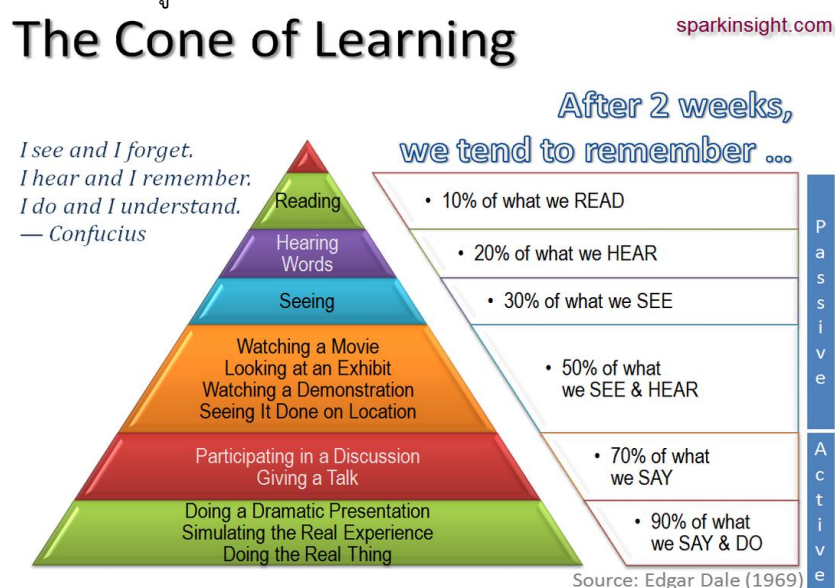
เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การสื่อสารไร้พรมแดน การเข้าถึงแหล่งข้อมูลสามารถทำได้ทุกที่ทุกเวลา ผลกระทบจากยุคโลกาภิวัตน์นี้ส่งผลให้ผู้เรียน จำเป็นจะต้องมีความสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และเป็นผู้แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ประกอบกับปัจจุบันมีองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นมากมายทุกวินาที ทำให้เนื้อหาวิชามีมากเกินกว่าที่จะเรียนรู้จากในห้องเรียนได้หมด ซึ่งการสอนแบบเดิมด้วยการ “พูดบอกเล่า” ไม่สามารถจะพัฒนาให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้จากการเรียนในชั้นเรียนไปปฏิบัติได้ดี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ ให้ตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของสังคมเทคโนโลยี จากผู้สอนที่มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ชี้แนะวิธีการค้นคว้าหาความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถแสวงหาความรู้และประยุกต์ใช้ทักษะต่าง ๆ สร้างความเข้าใจด้วยตนเอง จนเกิดเป็น

^๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๓, “เอกสารแนวคิดการจัดกิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้”, (สุรินทร์ : ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๔.

การเรียนรู้ย่อมมีความหมาย การเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อย่างมีความหมายโดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ในการนี้ครูต้องลดบทบาทในการสอนและการให้ข้อความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรง แต่ไปเพิ่มกระบวนการและกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น ในการจะทำกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น และอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการพูด การเขียน การอภิปรายกับเพื่อน ๆ

กรวยแห่งการเรียนรู้ (The Cone of Learning) การเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน หรือการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นกระบวนการเรียนการสอนอย่างหนึ่งเป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ หรือ การลงมือทำซึ่ง “ความรู้” ที่เกิดขึ้น ก็เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ จากกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนมีโอกาสมองกระทำมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการวิเคราะห์ปัญหา อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

การเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning) ทำให้ผู้เรียนสามารถรักษาผลการเรียนรู้ให้อยู่คงทนได้มากและนานกว่ากระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับความรู้ (Passive Learning) เพราะกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning สอดคล้องกับการทำงานของสมองที่เกี่ยวข้องกับความจำ โดยสามารถเก็บและจำสิ่งที่ผู้เรียน เรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน สิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ที่ได้ผ่านการปฏิบัติจริง จะสามารถเก็บความจำ ในระบบความจำระยะยาว (Long Term Memory) ทำให้ผลการเรียนรู้ ยังคงอยู่ได้ในปริมาณที่มากกว่าระยะยาวกว่า กรวยแห่งการเรียนรู้ (The Cone of Learning) ได้แบ่งเป็น ๒ กระบวนการ คือ กระบวนการเรียนรู้แบบตั้งรับ (Passive Learning) และ กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งอธิบายได้ ดังรูป

ภาพที่ ๒.๑ กรวยแห่งการเรียนรู้ (The Cone of Learning)

จากรูปจะเห็นได้ว่า กรวยแห่งการเรียนรู้นี้ได้แบ่งเป็น ๒ กระบวนการ คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้แบบตั้งรับ (Passive Learning)

๑.๑) การเรียนรู้โดยการอ่าน ท่องจำ ผู้เรียนจะจำได้ในสิ่งที่เรียนเพียง ๑๐ %

๑.๒) การเรียนรู้โดยการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียวโดยที่ผู้เรียนไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมอื่นในขณะที่ครูสอน เมื่อเวลาผ่านไปผู้เรียนจะจำได้เพียง ๒๐ % หากในการเรียนการสอนผู้เรียนมีโอกาสได้เห็นภาพประกอบด้วยก็จะทำให้ผลการเรียนรู้คงอยู่ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๓๐ %

๑.๓) การเรียนรู้ที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเพิ่มขึ้น เช่น การให้ดูภาพยนตร์ การสาธิต จัดนิทรรศการให้ผู้เรียนได้ดู รวมทั้งการนำผู้เรียนไปทัศนศึกษาหรือดูงาน ก็ทำให้ผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เป็น ๕๐ %

๒. กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

๒.๑) ผู้เรียนมีบทบาทในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์จนเกิดความรู้ ความ เข้าใจ นำไปประยุกต์ใช้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า หรือ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และพัฒนาตนเอง เติบโตความสามารถ รวมถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ได้ร่วมอภิปรายให้ฝึกทักษะการสื่อสาร ทำให้ผล การเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็น ๗๐ %

๒.๒) การนำเสนอผลงานทางการเรียนรู้ในสถานการณ์จำลอง ทั้งมีการฝึกปฏิบัติในสภาพจริง มี การเชื่อมโยงกับสถานการณ์ต่าง ๆ จะทำให้ผลการเรียนรู้เกิดขึ้นถึง ๙๐ %

ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

๑. ความรู้เกิดจากประสบการณ์ การสร้างองค์ความรู้ และการสรุปบทวนของผู้เรียน
๒. เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหา การนำความรู้ ไปประยุกต์ใช้
๓. เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
๔. เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่าน ฟัง คิด
๕. เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง
๖. เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และหลักการ สู่การสร้างความคิดรวบยอด
๗. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ มีการสร้างองค์ความรู้ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน และ ร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน
๘. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๙. ผู้เรียนได้เรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ

๑๐. ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติและได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

หลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

๑. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้ความเชื่อพื้นฐาน ๒ ประการคือ

๑.๑) การเรียนรู้เป็นความพยายามโดยธรรมชาติของมนุษย์

๑.๒) แต่ละบุคคลมีแนวทางในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน โดยผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้

๒. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยใช้เทคนิคหรือกิจกรรมต่าง ๆ

๓. เน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป

๔. ผู้สอนมีบทบาทอำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning)

บทบาทของครูผู้สอน

๑. ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมต้องสะท้อนความต้องการในการพัฒนาผู้เรียนและเน้นการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงของผู้เรียน

๒. วางแผนเกี่ยวกับเวลาในการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ทั้งในส่วนของเนื้อหาและกิจกรรม

๓. สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม การอภิปราย และการเจรจาโต้ตอบ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สอนและเพื่อนในชั้นเรียน

๔. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดความเคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

๕. จัดสภาพการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ส่งเสริมให้เกิดการร่วมมือในกลุ่มผู้เรียน

๖. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ท้าทายและให้โอกาสผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

๗. ครูผู้สอนต้องใจกว้าง ยอมรับความสามารถในการแสดงออก และความคิดเห็นของผู้เรียน

รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning) ครอบคลุมวิธี การจัดการเรียนรู้หลากหลายวิธี เช่น

๑. การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning)

๒. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)

๓. การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)

๔. การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning)

๕. การเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการคิด (Thinking Based Learning)

๖. การเรียนรู้การบริการ (Service Learning)

๗. การเรียนรู้จากการสืบค้น (Inquiry-Based Learning)

๘. การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (Discovery Learning)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้ มีพื้นฐานมาจากแนวคิดเดียวกัน คือให้ ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเรียนรู้ของตนเอง

ข้อพึงระมัดระวัง

๑. เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning มีรากฐานมาจากแนวคิดทางการศึกษาที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Constructivist) โดยผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ด้วยการนำไปประกอบกับประสบการณ์ส่วนตัวที่ผ่านมาในอดีต นอกจากนี้ยังมีมิติของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอยู่ ๒ มิติ ได้แก่ กิจกรรมด้านการรู้คิด (Cognitive Activity) และกิจกรรมด้านพฤติกรรม (Behavioral Activity) ผู้นำไปใช้อาจเข้าใจคลาดเคลื่อน ว่าการเรียนรู้แบบนี้คือรูปแบบที่เน้นความตื่นตัวในกิจกรรมด้านพฤติกรรม (Behavioral Active) โดยเข้าใจว่าความตื่นตัวในกิจกรรมด้านพฤติกรรมจะทำให้เกิดความตื่นตัวในกิจกรรมด้านการรู้คิด (Cognitively Active) ไปเอง จึงเป็นที่มาของการประยุกต์ใช้ผิด ๆ ว่าให้ผู้สอนลดบทบาทความเป็นผู้ให้ความรู้ลง เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและบริหารจัดการหลักสูตร โดยปล่อยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เองอย่างอิสระจากการทำกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เรียนด้วยกันเองตามยถากรรม โดยผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้ พัฒนามิตติด้านการรู้คิด

๒. ความตื่นตัวในกิจกรรมด้านพฤติกรรมอาจไม่ก่อให้เกิดความตื่นตัวในกิจกรรมด้านการรู้คิดเสมอไป การที่ผู้สอนให้ความสำคัญกับกิจกรรมด้านพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว เช่น การฝึกปฏิบัติและการอภิปรายในกลุ่มของผู้เรียนเอง โดยไม่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมด้านการรู้คิด เช่น การลำดับความคิดและการจัดองค์ความรู้ จะทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ลดลง

๓. กรณีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบที่ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมและค้นพบความรู้ด้วยตนเองนี้ไปใช้กับการพัฒนาการเรียนรู้ตามลำดับขั้นการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จะเหมาะกับการพัฒนาในขั้นการทำความเข้าใจ การนำไปประยุกต์ใช้ และการวิเคราะห์ขึ้นไปมากกว่าขั้นให้ข้อมูลความรู้ เพราะเป็นการเสียเวลามาก และไม่บรรลุผลเท่าที่ควร

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยการนำเอาวิธีการสอน เทคนิคการสอนที่หลากหลายมาใช้ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรม กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะและเชื่อมโยง

องค์ความรู้นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต และถือเป็นการจัดการเรียนรู้ประเภทหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

ในที่นี้จึงเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒ การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning)^๒

เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนามาจากแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เผยแพร่ในปลายศตวรรษที่ ๒๐ เรียกว่า การเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน หรือ “การเรียนรู้เชิงรุก” (Active Learning) ซึ่งหมายถึงรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และบทบาทในการเรียนรู้ของผู้เรียน “ใช้กิจกรรมเป็นฐาน” หมายถึงเอากิจกรรมเป็นที่ตั้งเพื่อที่จะฝึกหรือพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนด

ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน

๑. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความตื่นตัวและกระตือรือร้นด้านความรู้คิด
๒. กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้จากตัวผู้เรียนเองมากกว่าการฟังผู้สอนในห้องเรียนและการท่องจำ
๓. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนอกห้องเรียนอีกด้วย
๔. ได้ผลลัพธ์ในการถ่ายทอดความรู้ใกล้เคียงกับการเรียนรู้รูปแบบอื่น แต่ได้ผลดีกว่าในการพัฒนาทักษะด้านการคิดและการเขียนของผู้เรียน
๕. ผู้เรียนมีความพึงพอใจกับการเรียนรู้แบบนี้มากกว่ารูปแบบที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับความรู้ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบตั้งรับ (Passive Learning)
๖. มุ่งเน้นความรับผิดชอบของผู้เรียนในการเรียนรู้ โดยผ่านการอ่าน เขียน คิด อภิปราย และเข้าร่วมในการแก้ปัญหา และยังสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามลำดับขั้นการเรียนรู้ของบลูม^๓ ทั้งในด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน

๑. ให้ความสนใจที่ตัวผู้เรียน
๒. เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติที่น่าสนใจ
๓. ครูผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก
๔. ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ในการเรียน

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^๓ Bloom, Benjamins, **Human Characteristics and School Learning (1976)**, [Online], Sources : [http://www.secondary29.go.th/data/warut/file/post/1_think \(3\).doc](http://www.secondary29.go.th/data/warut/file/post/1_think (3).doc) , [8 August 2018].

๕. ไม่มีการสอบ แต่ประเมินผลจากพฤติกรรม ความเข้าใจ ผลงาน
๖. เพื่อนในชั้นเรียนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้
๗. มีการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิด และเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง

ประเภทของการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐานมีหลากหลายกิจกรรม การนำมาใช้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมนั้น ๆ ว่ามุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หรือพัฒนาในเรื่องใด โดยทั่วไปสามารถจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทหลัก ๆ คือ

๑. กิจกรรมเชิงสำรวจเสาะหา ค้นคว้า (Exploratory) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรวบรวม สังสมความรู้ ความคิดรวบยอด และทักษะ

๒. กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Constructive) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรวบรวม สังสมประสบการณ์ โดยผ่านการปฏิบัติ หรือการทำงานที่ริเริ่มสร้างสรรค์

๓. กิจกรรมเชิงการแสดงออก (Expressional) ได้แก่กิจกรรมที่เกี่ยวกับการนำเสนอ การเสนอผลงาน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่นิยมใช้

๑. การอภิปรายในชั้นเรียน (class discussion) ที่กระทำได้ทั้งในห้องเรียนปกติ และการอภิปรายออนไลน์
๒. การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion)
๓. กิจกรรม “คิด จับคู่ แลกเปลี่ยน” (think-pair-share)
๔. เซลล์การเรียนรู้ (Learning Cell)
๕. การฝึกเขียนข้อความสั้น ๆ (One-minute Paper)
๖. การโต้แย้ง (Debate)
๗. บทบาทสมมุติ (Role Play)
๘. การเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์ (Situational Learning)
๙. การเรียนแบบกลุ่มร่วมแรงร่วมใจ (Collaborative learning group)
๑๐. ปฏิกริยาจากการชมวิดีโอ (Reaction to a video)
๑๑. เกมในชั้นเรียน (Game)
๑๒. แกลเลอรี วอล์ค (Gallery Walk)
๑๓. การเรียนรู้โดยการสอน (Learning by Teaching)

สรุปได้ว่า การใช้กิจกรรมเป็นฐาน คือรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ที่ใช้กิจกรรมเป็นที่ยึด เพื่อที่จะฝึกหรือพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ โดยเน้นบทบาท และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน หรือ “การเรียนรู้เชิงรุก” (Active Learning) สามารถจำแนก

ออกเป็น ๓ ประเภทหลัก ๆ คือ กิจกรรมเชิงสำรวจเสาะหา ค้นคว้า (Exploratory) กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Constructive) และกิจกรรมเชิงการแสดงออก (Expressional)

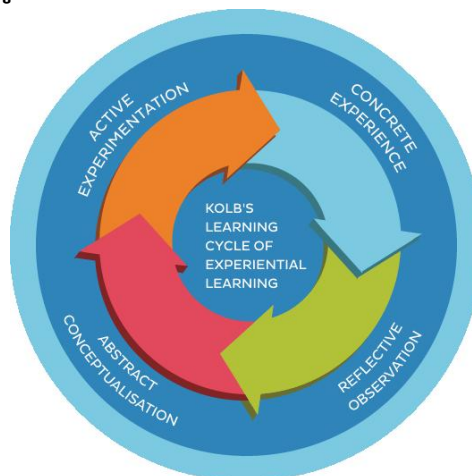
๒.๑.๓ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)^๔

หรือการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เชิงประจักษ์ (Experiential Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมหรือการปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรมโดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ การคิดวิเคราะห์ การสรุปเป็นหลักการ ความคิดรวบยอด และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

๑. เป็นการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์เชิงประจักษ์จากกิจกรรม หรือการปฏิบัติของผู้เรียน
๒. ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้เรียน
๓. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
๔. ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง
๕. อาศัยกิจกรรมการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูด การเขียน การวาดรูป การแสดง บทบาทสมมุติ การนำเสนอด้วยสื่อต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์การเรียนรู้

วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Cycles)

ภาพที่ ๒.๒ วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Cycles)

วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Cycles) ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ องค์ประกอบ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนควรมีทักษะการเรียนรู้ ทั้ง ๔ องค์ประกอบ แม้บางคนจะชอบ/ถนัด หรือ มีบางองค์ประกอบมากกว่า เช่น ไม่ชอบ หรือไม่กล้า

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

แสดงความคิดเห็น หรือไม่นำประสบการณ์จากการปฏิบัติมาร่วม อภิปราย ผู้เรียนจะขาดการมีทักษะในองค์ประกอบอื่น ฉะนั้น ผู้เรียนควรได้รับการกระตุ้นส่งเสริมให้มีทักษะการเรียนรู้ครบทุกด้าน และควรมีพัฒนาการ การเรียนรู้ให้ครบทั้งวงจร หรือทั้ง ๔ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. ประสบการณ์รูปธรรม (Concrete Experience) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่ผู้สอนกำหนดไว้ กิจกรรมอาจเป็นการทดลอง การอ่าน การดูวีดิทัศน์ การฟังเรื่องราว การพูดคุยสนทนา การทำงานกลุ่ม เกม บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง และการนำเสนอ ผลการปฏิบัติ เจาะใจสำคัญคือผู้เรียนมีบทบาทหลักในการทำกิจกรรม (Do, Act)

๒. การสะท้อนประสบการณ์จากกิจกรรมและอภิปราย (Reflective Observation and Discussion) หรือ Reflect เป็นขั้นที่ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองจากประสบการณ์ในการปฏิบัติกิจกรรมและแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในกลุ่ม ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น และผลของการสะท้อนความคิดเห็น หรือการอภิปรายจะทำให้ได้แนวคิด หรือข้อสรุปที่มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เรียนจะรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง มีความสำคัญที่มีคนฟังเรื่องราวของตนเอง และได้มีโอกาสรับรู้เรื่องของคนอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้สัมพันธ์ภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี องค์ประกอบนี้ จะช่วยทำให้ผู้เรียนได้พัฒนา ทั้งด้านความรู้ และเจตคติในเรื่องที่อภิปราย

๓. การสรุปความคิดรวบยอด หลักการ องค์ความรู้ (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันสรุปข้อมูล ความคิดเห็น ที่ได้จากการสะท้อนความคิดเห็น และอภิปรายในขั้นที่ ๒ ในขั้นนี้ครู อาจใช้คำถามกระตุ้นผู้เรียนให้ช่วยกันสรุปข้อคิดเห็น กรณีที่กิจกรรมนั้นเป็นเรื่องของข้อมูลความรู้ใหม่ ครูอาจเสริมข้อมูล ข้อเท็จจริงในประเด็นนั้น ๆ เพิ่มเติม (Adding) โดยการอธิบายบอกกล่าว การให้อ่านเอกสาร การดู วีดิทัศน์ ฯลฯ เพื่อเติมเต็มประสบการณ์ใหม่ให้ผู้เรียนสามารถสรุปเป็นหลักการ ความคิดรวบยอด หรือองค์ความรู้ใหม่ได้ แล้วอาจให้ผู้เรียนสรุปโดยการเขียนบันทึกสรุปผลการเรียนรู้ การเขียนแผนภาพโน้ตส์ (Mind Mapping) การเสนอแผนภาพ แผนภูมิโดยใช้ Graphic Organizers การสรุปเป็นกรอบงาน (Framework) ตัวแบบหรือแบบจำลองความคิด (Model)

๔. การทดลอง/ประยุกต์ใช้ความรู้ (Active Experimentation / application) ในขั้นนี้ผู้เรียน จะต้องนำความคิดรวบยอด องค์ความรู้ หรือข้อสรุปที่ได้จากขั้นตอนที่ ๓ ไปทดลองประยุกต์ใช้ กิจกรรมการเรียนการสอนส่วนมากมักจะขาดองค์ประกอบทดลอง/ประยุกต์ใช้แนวคิด ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญที่ผู้สอนจะได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการประยุกต์ใช้ความรู้ และนำไปใช้ได้จริง กิจกรรมที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ความรู้ เช่น การทำโครงงาน การจัดกิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลความรู้ การจัดกิจกรรมรณรงค์ (Campaign) ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ จำเป็นต้องจัดกิจกรรมให้ครบวงจรทั้ง ๔ องค์ประกอบ เพราะองค์ประกอบทั้ง ๔ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง อย่างเลื่อนไหล ต่อเนื่อง ส่งผลถึงกัน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมหรือการปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรมโดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ การคิดวิเคราะห์ การสรุปเป็นหลักการ ความคิดรวบยอด และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

๒.๑.๔ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)^๕

เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหา เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งสมมติฐาน สาเหตุและกลไกของการเกิดปัญหานั้น รวมถึงการค้นคว้าความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาต่อไป โดยผู้เรียนอาจไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ มาก่อน แต่อาจใช้ความรู้ที่ผู้เรียนมีอยู่เดิมหรือเคยเรียนมา

นอกจากนั้นยังมุ่งให้ผู้เรียนเฝ้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ได้คิดเป็น ทำเป็น มีการตัดสินใจที่ดี และสามารถเรียนรู้การทำงานเป็นทีม โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถนำทักษะจากการเรียนมาช่วยแก้ปัญหาในชีวิต

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยเริ่มจากการได้ประสบการณ์ตรงจากโจทย์ปัญหา ผ่านกระบวนการคิด และการสะท้อนกลับไปสู่ความรู้และความคิดรวบยอด อันจะนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ต่อไป การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ยังเป็นการตอบสนองต่อแนวคิด constructivism โดยให้ผู้เรียนวิเคราะห์หรือตั้งคำถามจากโจทย์ปัญหา ผ่านกระบวนการคิดและสะท้อนกลับ เน้นปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนในกลุ่ม เน้นการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมนำไปสู่การค้นคว้าหาคำตอบหรือสร้างความรู้ใหม่บนฐานความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีมาก่อนหน้านี้

นอกจากนี้การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานยังเป็นการสร้างเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ กล่าวคือ

๑. การเรียนรู้สิ่งใหม่จะได้ผลดีขึ้น ถ้าได้มีการเชื่อมโยงหรือกระตุ้นความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่
๒. การเรียนรู้เนื้อหาที่ใกล้เคียงสถานการณ์จริงหรือมีประสบการณ์ตรงจากโจทย์ปัญหา จะทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ได้ดีขึ้น

๓. เนื่องจากการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นการเรียนกลุ่มย่อย การได้แสดงออก แสดงความคิดเห็นหรืออภิปรายถกเถียงกันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้สิ่งนั้นได้ดีขึ้น

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) โดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ จากการใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในโลก เป็นบริบทของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหา รวมทั้งได้ความรู้ตามศาสตร์ ในสาขาวิชาที่ตนศึกษาไปพร้อมกันด้วย การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจึงเป็นผลมาจากกระบวนการทำงาน ที่ต้องอาศัยความเข้าใจและการแก้ปัญหาเป็นหลัก

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

สิ่งสำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานคือปัญหา เพราะปัญหาที่ดีจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่แสวงหาความรู้ในการเลือกศึกษาปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความสามารถของผู้เรียน ประสบการณ์ความสนใจ และภูมิหลังของผู้เรียน เพราะคนเรามีแนวโน้มที่จะสนใจเรื่องใกล้ตัวมากกว่าเรื่องไกลตัว สนใจสิ่งที่มีความหมายและความสำคัญต่อตนเองและเป็นเรื่องที่ตนเองสนใจใคร่รู้ ดังนั้นการกำหนดปัญหาจึงต้องคำนึงถึงตัวผู้เรียนเป็นหลักรวมถึงสภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่เอื้ออำนวยต่อการแสวงหาความรู้ของผู้เรียนด้วย

การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบนี้จะเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เผชิญหน้ากับปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในการคิดหลายรูปแบบ เช่น การคิด วิเคราะห์ คัดกรอง คัดเลือก คัดสรร คัดสร้างสรรค์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์หรือผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ได้แก่

๑. ได้ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทจริงและสามารถนำไปใช้ได้
๒. พัฒนากลยุทธ์การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การให้เหตุผล และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ

๓. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง

๔. ผู้เรียนสามารถทำงานและสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

๖. ความคงอยู่ (retention) ของความรู้จะนานขึ้น

ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

๑. ใช้ปัญหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงเป็นตัวกระตุ้นการแก้ปัญหาและเป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความรู้ ปัญหาที่เหมาะสมกับการนำมาจัดกิจกรรมควรมีลักษณะดังนี้

๑.๑) เป็นเรื่องจริงเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงและเกิดจากประสบการณ์ของผู้เรียนหรือผู้เรียนอาจมีโอกาสมองเห็นกับปัญหานั้น

๑.๒) ทำทาย กระตุ้นความสนใจ อาจตื่นเต้นบ้าง เป็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบชัดเจนตายตัว เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน คลุมเครือ หรือผู้เรียนเกิดความสับสน

๑.๓) เป็นปัญหาที่พบบ่อย มีความสำคัญ มีข้อมูลประกอบเพียงพอสำหรับการค้นคว้าได้ฝึกทักษะการตัดสินใจโดยข้อเท็จจริง ข้อมูลข่าวสาร ตรรกะ เหตุผล และตั้งสมมติฐาน

๑.๔) เชื่อมโยงความรู้เดิมกับข้อมูลใหม่ สอดคล้องกับเนื้อหา แนวคิดของหลักสูตร มีการสร้างความรู้ใหม่ บูรณาการระหว่างบทเรียน นำไปประยุกต์ใช้ได้

๑.๕) ปัญหาซับซ้อนที่ก่อให้เกิดการทำงานกลุ่มร่วมกัน มีการแบ่งงานกันทำโดยเชื่อมโยงกันไม่แยกส่วน เหมาะสมกับเวลา เกิดแรงจูงใจในการแสวงหาความรู้ใหม่

๑.๖) ชักจูงให้เกิดการอภิปรายได้กว้างขวาง ปัญหาที่เป็นประเด็นขัดแย้ง ข้อถกเถียงในสังคมที่ยังไม่มีข้อยุติ เป็นปลายเปิด ไม่มีคำตอบที่ชัดเจน มีหลายทางเลือก หลายคำตอบ สัมพันธ์กับสิ่งที่เคยเรียนรู้มาแล้ว มีข้อพิจารณาที่แตกต่าง แสดงความคิดเห็นได้หลากหลาย

๑.๗) ปัญหาที่สร้างความเดือดร้อน เสียหาย เกิดโทษภัยเป็นสิ่งที่ไม่ดีหากใช้ข้อมูลโดยลำพังคนเดียวอาจทำให้ตอบปัญหาผิดพลาด

๑.๘) ปัญหาที่มีการยอมรับว่าจริง ถูกต้อง แต่ผู้เรียนไม่เชื่อจริง ไม่สอดคล้องกับความคิดของผู้เรียน

๑.๙) ปัญหาที่อาจมีคำตอบหรือแนวทางในการแสวงหาคำตอบได้หลายทาง ครอบคลุมการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายเนื้อหา

๑.๑๐) ปัญหาที่มีความยากความง่ายเหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เรียน

๑.๑๑) ปัญหาที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ทันที ต้องการการสำรวจ ค้นคว้าและการรวบรวมข้อมูลหรือทดลองดูก่อน ไม่สามารถที่จะคาดเดาหรือทำนายได้ง่าย ๆ ว่าต้องใช้ความรู้อะไร

๑.๑๒) ปัญหาที่ส่งเสริมความรู้ด้านเนื้อหาทักษะ สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา

๑.๑๓) ใช้สื่อหลากหลายรูปแบบในการระบุปัญหา เช่น ข้อความบรรยาย รูปภาพ วิดีทัศน์สั้น ๆ ข้อมูลจากผลการทดลองในห้องปฏิบัติการ ข่าว บทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร สิ่งพิมพ์

๒. บุคลากรเนื้อหาความรู้ในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

๓. เน้นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

๔. เรียนเป็นกลุ่มย่อย โดยมีครูหรือผู้สอนเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในกลุ่ม

๕. ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ และเรียนโดยการกำกับตนเอง (Self-directed learning) กล่าวคือ

๕.๑) สามารถประเมินตนเองและบ่งชี้ความต้องการได้

๕.๒) จัดระบบประเด็นการเรียนรู้ได้อย่างเที่ยงตรง

๕.๓) รู้จักเลือกและใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม

๕.๔) เลือกกิจกรรมการศึกษาค้นคว้า แก่ปัญหาที่ตรงประเด็น มีประสิทธิภาพ

๕.๕) บ่งชี้ข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องได้ และคัดแยกออกได้อย่างรวดเร็ว

๕.๖) ประยุกต์ใช้ความรู้ใหม่เชิงวิเคราะห์ได้

๕.๗) รู้จักขั้นตอนการประเมิน

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ขั้นที่ ๑ กำหนดปัญหา จัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และมองเห็นปัญหา สามารถกำหนดสิ่งที่เป็นปัญหาที่ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียนเกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

๑. จัดกลุ่มผู้เรียนให้มีขนาดเล็ก (ประมาณ ๓-๕, ๘-๑๐ คน)

๒. ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้โดยลักษณะของปัญหาที่นำมาใช้ ควรมีลักษณะคลุมเครือ ไม่ชัดเจน มีวิธีแก้ไขปัญหาได้อย่างหลากหลาย อาจมีคำตอบได้หลายคำตอบ โดยคำนึงถึงการเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม ความซับซ้อนของปัญหาจากง่ายไปสู่ยาก ระดับและประสบการณ์ผู้เรียน เวลาที่กำหนดให้ผู้เรียนใช้ดำเนินการ และแหล่งค้นคว้าข้อมูล

ขั้นที่ ๒ ทำความเข้าใจกับปัญหา ปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ ต้องสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้

๓. ผู้เรียนทำความเข้าใจหรือทำความเข้าใจความกระจ่างในคำศัพท์ที่อยู่ในโจทย์ปัญหานั้น เพื่อให้เข้าใจตรงกัน

๔. ผู้เรียนจับประเด็นข้อมูลที่สำคัญหรือระบุปัญหาในโจทย์วิเคราะห์ หาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ความจริงที่ปรากฏในโจทย์ แยกแยะข้อมูลระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อคิดเห็น จับประเด็นปัญหาออกเป็นประเด็นย่อย

๕. ผู้เรียนระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหา อภิปราย แต่ละประเด็นปัญหาว่าเป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ความเป็นมาอย่างไร โดยอาศัยพื้นฐานความรู้เดิมเท่าที่ผู้เรียนมีอยู่

๖. ผู้เรียนร่วมกันตั้งสมมติฐานเพื่อหาคำตอบปัญหาประเด็นต่าง ๆ พร้อมจัดลำดับความสำคัญของสมมติฐานที่เป็นไปได้และมีเหตุผล

๗. จากสมมติฐานที่ตั้งขึ้น ผู้เรียนจะประเมินว่ามีความรู้เรื่องอะไรบ้าง มีเรื่องอะไรที่ยังไม่รู้ หรือขาดความรู้ และความรู้อะไรจำเป็นที่จะต้องใช้เพื่อพิสูจน์สมมติฐาน ซึ่งเชื่อมโยงกับโจทย์ปัญหาที่ได้ ขั้นตอนนี้กลุ่มจะกำหนดประเด็นการเรียนรู้ หรือวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เพื่อจะไปค้นคว้าหาข้อมูลต่อไป

ขั้นที่ ๓ ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลาย

๘. ผู้เรียนค้นคว้าหาข้อมูลและศึกษาเพิ่มเติมจากทรัพยากรการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ การศึกษาในห้องปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน อินเทอร์เน็ต หรือ ปรึกษาผู้รู้ในเนื้อหาเฉพาะ เป็นต้น พร้อมทั้งประเมินความถูกต้องโดย

๘.๑) ประเมินแหล่งข้อมูล ความถูกต้อง เชื่อถือได้ของข้อมูล เลื่อนนำความรู้ที่เกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงว่าตรงประเด็นเพียงพอที่จะแก้ปัญหายังไง

๘.๒) หาประเด็นความรู้เพิ่มเติม ถ้าจำเป็น

๘.๓) สรุป เตรียมสื่อ เลือกรวบรวมเสนอผลงาน

ขั้นที่ ๔ สังเคราะห์ความรู้ ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๙. ผู้เรียนนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์ อธิบาย พิสูจน์สมมติฐานและประยุกต์ให้เหมาะสมกับโจทย์ปัญหา พร้อมสรุปเป็นแนวคิดหรือหลักการทั่วไปโดย

๙.๑) นำเสนอผลงานกลุ่มด้วยสื่อหลากหลาย

๙.๒) สะท้อนความคิด ให้ข้อมูลย้อนกลับ อภิปราย ทำความเข้าใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม ถึงกระบวนการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การเชื่อมโยง การสร้างองค์ความรู้ใหม่

๙.๓) สรุปภาพรวมเป็นความรู้ทั่วไป

ขั้นที่ ๕ สรุปและประเมินค่าหาคำตอบ

๑๐. ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม สรุปผลงานของกลุ่มตนเอง และประเมินผลงานว่าข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้ามีความเหมาะสม หรือไม่เพียงใด โดยพยายามตรวจสอบแนวคิดภายในกลุ่มของตนเองอย่างอิสระ ทุกกลุ่มช่วยกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวมของปัญหาอีกครั้ง

๑๑. ประเมินผลจากสภาพจริง โดยดูจากความสามารถในการปฏิบัติบทบาทของครู

จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

๑๑.๑) ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก หรือผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

๑๑.๒) เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ มิได้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยตรง

๑๑.๓) ใช้ทักษะการตั้งคำถามที่เหมาะสม

๑๑.๔) กระตุ้นและส่งเสริมกระบวนการกลุ่ม ให้กลุ่มดำเนินการตามขั้นตอนของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

๑๑.๕) สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนและเน้นให้ผู้เรียนตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียน

๑๑.๖) กระตุ้นให้ผู้เรียนเอาความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้อภิปรายหรือแสดงความคิดเห็น

๑๑.๗) สนับสนุนให้กลุ่มสามารถตั้งประเด็นหรือวัตถุประสงค์การเรียนรู้ แก้ปัญหาได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ครูกำหนด

๑๑.๘) หลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินว่าถูกหรือผิด

๑๑.๙) ส่งเสริมให้ผู้เรียนประเมินการเรียนรู้ของตนเอง รวมทั้งเป็นผู้ประเมินทักษะของผู้เรียนและกลุ่ม พร้อมการให้ข้อมูลย้อนกลับ

ข้อพึงระมัดระวัง “การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน” (Problem-based Learning) ไม่ใช่ “การสอนแบบ แก้ปัญหา” (Problem solving method) ซึ่งเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อน เช่น สอนเนื้อหาไปบางส่วนก่อน จากนั้นก็ทดลองให้นักเรียนแก้ปัญหาเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นวิธีสอนแบบ แก้ปัญหาไม่ใช่การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานนั้น ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นหรือเป็นตัวนำทางให้ผู้เรียน ไปแสวงหาความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง เพื่อจะได้ค้นพบคำตอบของปัญหาดังกล่าว กระบวนการหาความรู้ด้วยตนเองนี้ ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการแก้ไขปัญหา (Problem solving skill)

สรุปได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งสมมติฐานสาเหตุและกลไกของการเกิดปัญหานั้น รวมถึงการค้นคว้าความรู้พื้นฐาน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาต่อไปและยังมุ่งให้ผู้เรียนหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาได้คิดเป็น ทำเป็น มีการตัดสินใจที่ดี และสามารถเรียนรู้การทำงานเป็นทีม โดยใช้ปัญหาเป็นฐานการเรียนรู้จากประสบการณ์ เริ่มจากการได้ประสบการณ์จากโจทย์ปัญหาผ่านกระบวนการคิดและการสะท้อนกลับไปสู่ความรู้และความคิดรวบยอด

๒.๑.๕ การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning)^๖

การเรียนรู้ที่จัดประสบการณ์ในการปฏิบัติงานให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริงอย่างมีระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา วิธีการหาความรู้ความจริงอย่างมีเหตุผล ได้ทำการทดลอง ได้พิสูจน์สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง รู้จักการวางแผนการทำงาน ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ตลอดจนได้พัฒนากระบวนการคิด โดยเฉพาะการคิดขั้นสูง และการประเมินตนเอง โดยมีครูเป็นผู้กระตุ้น เพื่อนำความสนใจที่เกิดจากตัวผู้เรียนมาใช้ในการทำกิจกรรม ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง นำไปสู่การเพิ่มความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ การฟัง และการสังเกตจากผู้รู้ โดยผู้เรียนมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มที่จะนำมาสู่การสรุปความรู้ใหม่ มีการเขียนกระบวนการจัดทำโครงงานและได้ผลการจัดกิจกรรมเป็นผลงานแบบรูปธรรม

นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ยังเน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ชีวิตขณะที่เรียน ได้พัฒนาทักษะต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพัฒนาการตามลำดับขั้นความรู้ความคิดของบลูม ทั้ง ๖ ขั้น คือ ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า และการคิดสร้างสรรค์ การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ถือได้ว่าเป็น การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติเพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ ด้วยตนเองทุกขั้นตอน โดยมีครูเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุน

ลักษณะสำคัญของจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน

๑. ยึดหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำงานตามระดับทักษะ ที่ตนเองมีอยู่
๒. เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning)
๓. เป็นเรื่อง πουผู้เรียนสนใจและรู้สึกสบายใจที่จะทำ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๔. ผู้เรียนได้รับสิทธิในการเลือกว่าจะตั้งคำถามอะไร และต้องการผลผลิตอะไรจากการทำ
โครงการ

๕. ครูทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนอุปกรณ์และจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน สนับสนุนการ
แก้ไขปัญหา และสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน

๖. ผู้เรียนกำหนดการเรียนรู้ของตนเอง

๗. เชื่อมโยงกับชีวิตจริง สิ่งแวดล้อมจริง

๘. มีฐานจากการวิจัย ศึกษา ค้นคว้า หรือ องค์ความรู้ที่เคยมี

๙. ใช้แหล่งข้อมูล หลายแหล่ง

๑๐. ฝึกจริงด้วยความรู้และทักษะต่าง ๆ

๑๑. สามารถใช้เวลามากพอเพียงในการสร้างผลงาน

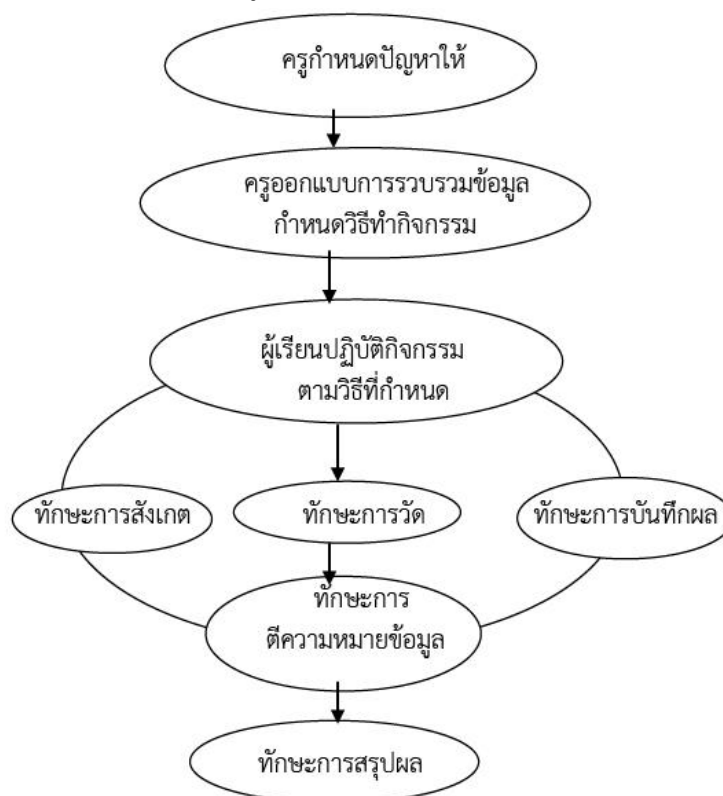
๑๒. มีผลผลิต

ประเภทของโครงการ

โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน อาจจำแนกได้เป็น ๒ ประเภทหลัก ๆ
คือ โครงการที่แบ่งตามระดับการให้คำปรึกษาของครู และโครงการที่แบ่งตามลักษณะกิจกรรม ดังนี้

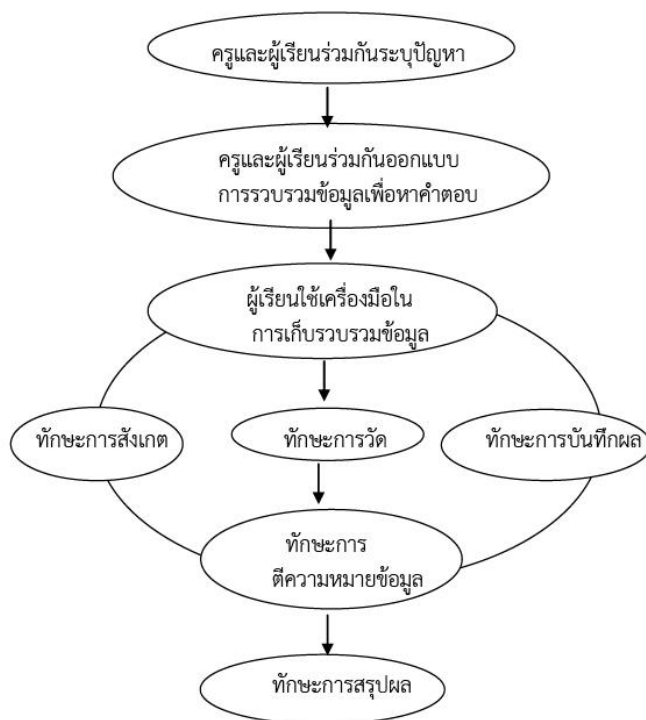
๑.โครงการที่แบ่งตามระดับการให้คำปรึกษาของครูหรือ ระดับการมีบทบาทของผู้เรียน

๑) โครงการประเภทครูนำทาง (Guided Project)

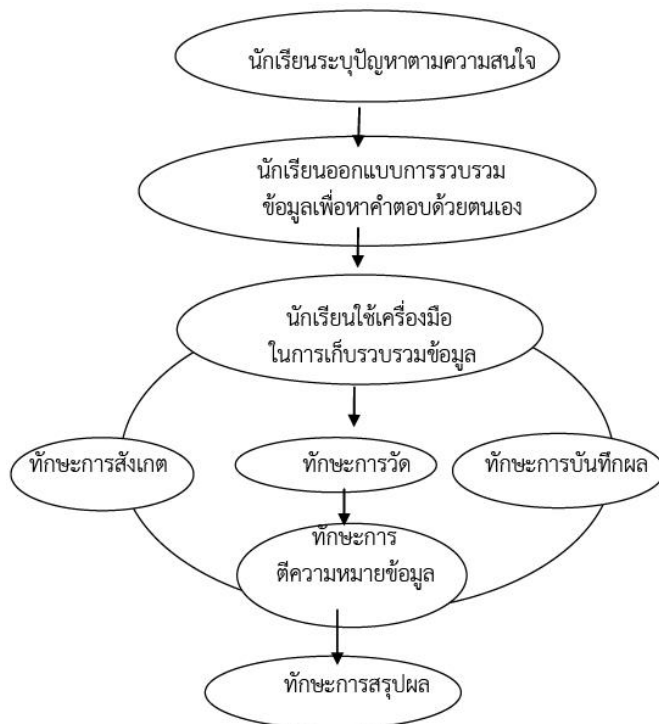
แผนภาพที่ ๒.๑ โครงการประเภทครูนำทาง

๒) โครงการประเภทครูลดการนำทาง เพิ่มบทบาทผู้เรียน (Less - guided Project)

แผนภาพที่ ๒.๒ โครงการประเภทครูลดการนำทาง เพิ่มบทบาทผู้เรียน

๓) โครงการประเภทผู้เรียนนำเอง ครูไม่ต้องนำทาง (Unguided Project)

แผนภาพที่ ๒.๓ โครงการประเภทผู้เรียนนำเอง ครูไม่ต้องนำทาง

๒.โครงการที่แบ่งตามลักษณะกิจกรรม

๑) โครงการเชิงสำรวจ (Survey Project) ลักษณะกิจกรรมคือผู้เรียนสำรวจและรวบรวมข้อมูลแล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ และนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เห็นลักษณะหรือความสัมพันธ์ในเรื่องที่ต้องการศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) โครงการเชิงการทดลอง (Experiential Project) ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการประเภทนี้จะประกอบด้วยการกำหนดปัญหา การกำหนดจุดประสงค์ การตั้งสมมติฐาน การออกแบบการทดลอง การดำเนินการทดลอง การรวบรวมข้อมูล การตีความหมายข้อมูลและการสรุป

๓) โครงการเชิงพัฒนาสร้างสิ่งประดิษฐ์ แบบจำลอง (Development Project) เป็นโครงการเกี่ยวกับการประยุกต์องค์ความรู้ ทฤษฎี หรือหลักการทางวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์ ด้านอื่น ๆ มาพัฒนา สร้างสิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์ แบบจำลอง เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นก็ได้ อาจจะเป็นด้านสังคม หรือด้านวิทยาศาสตร์ หรือการสร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายแนวคิดต่าง ๆ

๔) โครงการเชิง แนวคิดทฤษฎี (Theoretical Project) เป็นโครงการนำเสนอทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของสูตรสมการ หรือ คำอธิบายก็ได้ โดยผู้เสนอได้ตั้งกติกาก่อนหรือข้อตกลงขึ้นมาเอง แล้วนำเสนอทฤษฎี หลักการหรือแนวคิด หรือจินตนาการของตนเองตามกติกาก่อนหรือข้อตกลงนั้น หรืออาจจะใช้กติกาก่อนหรือข้อตกลงเดิมมาอธิบายก็ได้ ผลการอธิบายอาจจะใหม่ยังไม่มีใครคิดมาก่อน หรืออาจจะขัดแย้งกับทฤษฎีเดิม หรืออาจจะเป็นการขยายทฤษฎีหรือแนวคิดเดิมก็ได้ การทำโครงการประเภทนี้ต้องมีการศึกษาค้นคว้าพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้น ๆ

๕) โครงการด้านบริการสังคมและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม (Community Service and Social Justice Project) เป็นโครงการที่มุ่งให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เป็นปัญหาความต้องการในชุมชนท้องถิ่น และดำเนินกิจกรรมเพื่อการให้บริการทางสังคม หรือร่วมกับชุมชนองค์กรอื่น ๆ ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องนั้น ๆ

๖) โครงการด้านศิลปะและการแสดง (Art and Performance Project) เป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้านำความรู้ที่ได้จากการเรียนตามหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษาและสังคมมาต่อยอด สร้างผลงานด้านศิลปะและการแสดง เช่นงานศิลปกรรม ประติมากรรม หนังสือการ์ตูน การแต่งเพลง ดนตรี แสดงคอนเสิร์ต การแสดงละคร การสร้างภาพยนตร์สั้น ฯลฯ

๗) โครงการเชิงบูรณาการเรียนรู้อย่างเป็นโครงการที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนบูรณาการเชื่อมโยงความรู้จากต่างสาระการเรียนรู้ตั้งแต่สองสาขาวิชาขึ้นไป มาดำเนินการแก้ปัญหา หรือสร้างประเด็นการศึกษาค้นคว้า ทั้งในแง่มิติเชิงประวัติศาสตร์ ทักษะการประกอบอาชีพข้ามสาขาวิชา

การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคมที่ต้องนำความรู้ต่างสาขามาประยุกต์ใช้ การคิดค้นสร้างนวัตกรรมจากการบูรณาการความรู้ ฯลฯ

สรุปได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) เป็นการเรียนรู้ที่จัดประสบการณ์ในการปฏิบัติงานให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริงอย่างมีระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา วิธีการหาความรู้ความจริงอย่างมีเหตุผล ได้ทำการทดลอง ได้พิสูจน์สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง รู้จักการวางแผนการทำงาน ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม พัฒนาระบวนการคิดโดยเฉพาะการคิดขั้นสูง และการประเมินตนเอง โดยมีครูเป็นผู้กระตุ้นเพื่อนำความสนใจที่เกิดจากตัวผู้เรียนมาใช้ในการทำกิจกรรมค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ซึ่งสามารถ อธิบายได้ ดังนี้

๒.๒.๑. ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง ที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน โดยเนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและแนวคิดไว้เพื่อเป็นวิชาการประกอบ เช่น ราชบัณฑิตยสถาน^๗ ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า

เกื้อ วงศ์บุญสิน ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นตามเกณฑ์หรือเป้าหมายของการพัฒนาตามที่ได้กำหนดคุณค่าไว้ และได้สรุปความหมายคำว่า การพัฒนา ตามทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนา คือ สภาวะที่เศรษฐกิจของประเทศหนึ่ง ๆ สามารถทำให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติสูงถึงร้อยละ ๕ - ๗ ต่อปี และสามารถรักษาระดับนี้ไว้ได้ เป็นสภาวะที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี

๒. การพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการเร่งรัดให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ระดับรายได้โดยเฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศสูงขึ้นและประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๐๔.

๓. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและการว่าจ้างงานที่ได้วางแผนไว้แล้วเพื่อลดสัดส่วนของภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เพิ่มสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมและการบริการ

๔. การพัฒนา คือ การสร้างสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งการพัฒนานั้นจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการลดหรือขจัดความยากจน ความไม่เท่าเทียมกันและการว่างงานในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญเติบโต

๕. การพัฒนา คือ กระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ท่าทีของประชาชน สถาบันต่าง ๆ ของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียม และขจัดความยากจน นั่นคือการเปลี่ยนแปลงต่อระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมภายในทั้งระบบ เป็นก้าวออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่า ทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึกนึกคิด

๖. การพัฒนา คือ การสร้างความทันสมัย กล่าวคือ การที่คนในสังคมมีเหตุผล มีทัศนคติและความคิดที่ไม่มั่งงาย มีวินัยทางสังคม มีการคิดและวางแผนการพัฒนา มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีวิต การปรับปรุงสถาบันทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ประเทศชาติมีความเป็นปึกแผ่น มีเอกราชและมีประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน^๔

ปัญ อิงภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ ความเจริญในทางปัญญา และในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดั่งนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนา และการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดั่งจริง ๆ ก็คืออาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้

๑. ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าคนโง่นั้นมัวแต่วิเคราะห้ดวงดาว ฉะนั้นในการที่จะทำให้นุชย์โลกมีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญาก็ควรจะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒. ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐานตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมั่งงายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลายอย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตาม ๆ กันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้น ต่อมาท่านจงเอาข้อที่ได้เห็นได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผล จนเกิดความชัดเจนแล้ว จึงค่อยเชื่อ

^๔ เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒ - ๒๓.

๓. การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔. การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ ก็น่า ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ดี ต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่บ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมือง และเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็จะทำให้ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^๙

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ดีขึ้นคือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๐}

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวไว้ว่า สาระสำคัญของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น เนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์ และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ให้พ้นจากความทุกข์ ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษา ความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนธรรม และประสบการณ์ มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^{๑๑}

๒.๒.๒ วิวัฒนาการในการพัฒนา แบ่งออกเป็นหลายยุค ดังต่อไปนี้

๑. ยุคดึกดำบรรพ์ จุดกำเนิดของการพัฒนายุคดึกดำบรรพ์อาจกล่าวได้ว่ามีวิวัฒนาการมาตั้งแต่เริ่มรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำรงชีวิต เมื่อมนุษย์รู้จักประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญให้แก่ญาติพี่น้อง พวกพ้องของตน ซึ่งเป็นวิธีช่วยให้การปฏิบัติงานได้ผลดีขึ้น เกิดการเรียนรู้จากชนรุ่นหนึ่งถึงชนอีกรุ่นหนึ่ง ในระยะแรกเป็นการพัฒนาที่ยังไม่เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ แต่เป็นการพัฒนาด้านฝีมือโดยถ่ายทอดความรู้ตามธรรมชาติ

๒. ยุคเริ่มประวัติศาสตร์ ยุคนี้เป็นยุคที่มนุษย์มีอารยธรรมสูงขึ้น ดังปรากฏจากแหล่งกำเนิดอารยธรรมที่สำคัญ ๆ ของโลก เช่น กรีก โรมัน อียิปต์ จีน อินเดีย เป็นต้น กำเนิดช่างฝีมือ

^๙ ป่วย อึ้งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑ - ๖๕.

^{๑๐} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๕๖), หน้า ๒.

^{๑๑} สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๓.

ประจำสำนักและตระกูลต่าง ๆ การพัฒนาจึงเป็นลักษณะการฝึกงาน (Apprenticeship) โดยผู้ที่รับการฝึกอบรมจะได้รับการสอนงานและกินอยู่เสรีที่บ้านครูหรือนายจ้าง

๓. ยุคสมาคมช่าง (Gild) การอบรมและการพัฒนา ได้มีการพัฒนาขึ้นตามวิวัฒนาการของอุตสาหกรรม ซึ่งในระยะต่อมาได้มีการรวมตัวของช่างฝีมือเป็นสมาคมวิชาชีพ (Trade-guild) เพื่อรักษาผลประโยชน์ของบรรดาช่างฝีมือที่เป็นสมาชิก เน้นการฝึกอบรมด้านงานช่างฝีมือ มีสินค้าให้เลือกมากมาย ความสามารถในการเพิ่มผลผลิตทำให้การพัฒนาเข้ามามีบทบาทสำคัญ จนมีแนวความคิดในเรื่องของทรัพยากรว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในองค์การ^{๑๒}

นอกจากนี้ การพัฒนานั้นยังหมายถึง นโยบายการพัฒนาคนระยะยาว เริ่มตั้งแต่เกิด เข้าโรงเรียน ได้รับการฝึกฝนอบรม จนกระทั่งทำงานก็ยังต้องมีการฝึกฝนอบรมอยู่ การพัฒนาคนนั้นต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีขั้นต้นต้องเริ่มจากอายุ ๐-๑๐, ๑๐-๑๕, ๑๕-๒๐, ๒๐-๖๐. การลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะ จะต้องถูกสร้างขึ้นมากในองค์การแต่ต้องสร้างขึ้นมากตั้งแต่เกิด โดยการปลูกฝังทางด้านวินัย ความคิดระบบการศึกษา หากจะพิจารณาว่าเหตุใดคนญี่ปุ่นจึงมีวินัยที่ดี จะพบว่าเขาปลูกฝังมาตั้งแต่เกิด ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มั่งคั่งมาก ทั้งที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ แต่เขาลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้เพราะเขาเห็นความสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และใช้การพัฒนาคนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาประเทศ

ภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจโลก ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของเทคโนโลยีใหม่ ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการผลิตและการบริโภคทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็น เพราะคนในยุคนี้ต้องมีความสามารถและปัญญาในการจัดการ รวมทั้งทักษะใหม่ ๆ อีกทั้งประเทศไทยเป็นประเทศเปิด จึงต้องแข่งขันอยู่ตลอดเวลาการพัฒนา ในอดีตนั้นเน้นด้านการสะสมทุนและการสนับสนุนการส่งออก ซึ่งมีได้ก่อให้เกิดความมั่งคั่งกับประเทศในระยะยาว เราต้องไม่มองมองการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมุมแคบ ๆ และแยกออกจากกลยุทธ์ในการพัฒนา เช่น การฝึกอบรม และการศึกษาอีกต่อไป หากต้องพิจารณาในแง่ของการเพิ่มผลผลิตของแรงงาน การรักษาความได้เปรียบทางการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ และการปรับปรุงสภาวะทางเศรษฐกิจโดยรวม ไม่เช่นนั้นเราจะต้องตามแก้ไขปัญหาไม่สิ้นสุด เช่น เมื่อเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ เริ่มด้วยการส่งออกตกต่ำตามมาด้วยความผันผวนทางการเงิน ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมา วิกฤตจริง ๆ แล้วต้นปัญหามาจากคน

ในอดีตการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประมาณการทางด้านอุปสงค์และอุปทานเท่านั้น แต่ในปัจจุบันไม่เป็นเช่นนั้นอีกแล้ว เนื่องจากการที่จะทำให้อุปสงค์แรงงานที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลามีความสมดุลกับอุปทานแรงงาน ซึ่งต้องใช้เวลาในการผลิต ให้มีคุณภาพจะเป็นไปได้ยากมาก ซึ่งจะเห็นได้จากวิธีการแบบเก่าที่ใช้ในการประมาณการอุปสงค์และ

^{๑๒} บรรยงค์ โตจินดา, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖.

อุปทานแรงงาน ทำให้ตลาดเป้าหมายไปอย่างมาก (การศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ ๗ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่ต้องปรับในแผนที่ ๘) อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวก็ยังมีประโยชน์อยู่โดยเฉพาะเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ด้านคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นประโยชน์กับการวางแผนทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลจะต้องกำหนดทิศทางที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในอนาคต เพื่อวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกัน^{๑๓}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ๒) การพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่ามนุษย์ มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็น เรื่องเฉพาะตัวบุคคล^{๑๔}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนาให้ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต ๖ ที่สำคัญพระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร เมื่อบวชเข้ามาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนบรรพชาครบ ๕ พรรษา^{๑๕} และยังหมายถึง การวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อจัดการให้มีการพัฒนาระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์กร โดยใช้วิธีการฝึกอบรม การให้ความรู้และจัดโปรแกรมการพัฒนาพนักงานให้มีโอกาสได้รับความก้าวหน้าในอาชีพสำหรับในอนาคต^{๑๖} รวมถึงการวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นรายบุคคล ให้เขามีความพร้อมที่จะทำงานในหน้าที่ของเขาให้ได้ผลดีแก่องค์การมากที่สุด^{๑๗}

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

^{๑๕} พระธรรมโกศาจารย์, ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

^{๑๖} อำนวย แสงสว่าง, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๖.

^{๑๗} มลธิ เวชชาชีวะ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีเกี่ยวกับบุคคลก็คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจแก่องค์กร^{๑๘} เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหาคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา การบำรุงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ เพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กร และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๙} โดยบุคคล ซึ่งมีความพร้อม มีความจริงใจ และสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร หรือเป็นบุคคลในองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ดังนั้น องค์กรจึงมีหน้าที่ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ปฏิบัติงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งต้องใช้เวลาวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เข้ามาช่วย^{๒๐} โดยใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งหมด อันอาจได้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาให้ทุกคนและทุกระดับได้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและการพัฒนาตนเองอีกด้วย^{๒๑}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การพัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น พัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนั้นจะต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่กับคุณธรรมด้วย จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์พร้อมออกไปอยู่ในสังคมได้ และเมื่อมนุษย์มีความรู้แล้ว ต้องนำไปปฏิบัติ ฝึกฝนให้เกิดผลดีคือมีประสิทธิภาพดี ความรู้ดี มีคุณธรรมดี และมีความสามารถสูง มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรใช้เป็นหลักในการจัดการทรัพยากร^{๒๒} มีการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น การพัฒนาทรัพยากรยังเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการ

^{๑๘} พยอ ม วงศ์สารศรี, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๑๙} วิชัย โสสุวรรณจินดา, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๒๐} สมชาย หิรัญภิตติ, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๒๑} บุญเลิศ ไพรินทร์, *พฤติกรรมกรรมการบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๒๒} อำนาจ เจริญศิลป์, *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๖.

ทำงานอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน^{๒๓}

การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีต่าง ๆ ที่มุ่งจะเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ เพื่อให้ทุกคนในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งสามารถปฏิบัติหน้าที่ ที่อยู่ในความรับผิดชอบได้ดียิ่งขึ้น^{๒๔} โดยเป็นเรื่องของกลไกที่จะช่วยให้การดำเนินงานทั้งในด้านองค์การ และด้านบุคลากรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จสู่องค์กรหรือหน่วยงานโดยรวม หรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวบุคคลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และมุ่งให้องค์การที่มีจุดเน้นของการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความต้องการขององค์การที่ต้องการเจริญเติบโตและมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง^{๒๕} การพัฒนามีความเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์แก่บุคลากรขององค์การ เพื่อให้มีความพร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความต้องการขององค์การ การพัฒนาเป็นการลงทุนในระยะยาวขององค์การ เพื่อหวังผลในอนาคต รวมถึงการเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง^{๒๖}

การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การดำเนินความพยายามใด ๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่บุคคล^{๒๗} โดยเป็นการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง กิจกรรมที่จะกำหนดให้สิ้นสุดในเวลาที่เหมาะสม และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างดี ซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การในสังคมตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม^{๒๘} และกิจกรรมนั้นจะนำมาซึ่งคุณภาพและความสามารถในการผลิตของพนักงาน และนำมาซึ่งความพอใจงาน ระหว่างพนักงาน หัวหน้างาน และพนักงานอื่น ๆ โดยการพัฒนาต้องทำทั้งระดับปัจเจกบุคคล (Individual Development) ระดับองค์การ (Organization Development) การพัฒนาอาชีพ (Career Development)^{๒๙} รวมถึงการศึกษาของบุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคและวิชาชีพ เพื่อยกระดับ

^{๒๓} สมาน รังสิโยภุชญ์, ความทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการ สำนักงาน ก.พ., ๒๕๓๕), หน้า ๘๒.

^{๒๔} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหารงานบุคคลแผนใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๒.

^{๒๕} สุจิตรา ธนารักษ์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^{๒๖} Edwin B. Flippo, *Management: A Behavioral Approach*, (Boston: Allyn & Bacon, 1971), p. 8.

^{๒๗} Leon c. Megginson, *Personnel, A Behavioral Approach to Administration*, (Flomewood: Richard D Irwin, 1969), p. 307.

^{๒๘} Leonard Nadler, *Designing Training Program: The Critical Events Model*, (Reading: Mass. Addison - Wesley, 1982), p. 12.

^{๒๙} RW. Pace Smith, *Human Resource Development*, (New Jersey: Prentice Hall, 1991), p. 7.

ความสามารถให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชาการเพื่อสนองความพึงพอใจในเรื่องความอยากรู้ อยากรูเห็นของบุคคลนั้น^{๓๐}

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง ทักษะกระบวนการที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์กรอย่างเต็มความสามารถ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อจัดการให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์กร โดยใช้วิธีการฝึกอบรม จัดกิจกรรมที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบ อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาได้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความอยู่รอด และความมีประสิทธิภาพขององค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มีคุณค่าต่อความสำเร็จขององค์กรในยุคของการแข่งขัน จำเป็นที่องค์กรจะต้องมีนโยบาย และแผนการที่ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนา และด้านการฝึกอบรม จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑. แนวคิดแบบดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่มีมาแต่เดิมว่า^{๓๑} การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เกิดขึ้นค่อนข้างชัดเจนในช่วงที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการอุตสาหกรรม เครื่องจักรกลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนายจ้าง ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นลักษณะการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นอำนาจนิยม โดยที่ผู้บริหารไม่ได้ให้ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ไม่ให้ความสำคัญของศักดิ์ศรีของความเป็นคน คนเปรียบเสมือนเพียงส่วนประกอบของเครื่องจักร เป็นการบริหารที่เน้นให้ความสำคัญแก่เครื่องจักร ค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาเครื่องจักรมักจะสูงกว่าค่าใช้จ่ายในการจ้างคน ผู้บริหารใช้อำนาจควบคุมผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดผลิตผลตามที่ผู้บริหารต้องการซึ่งเหตุการณ์บริหารแบบนี้ใช้ในระยะที่สังคมเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ระยะแรกผู้บริหารสามารถประสบผลตามที่ต้องการ เพราะคนงานในสังคมอุตสาหกรรมช่วงแรก ๆ นั้นมีฐานะยากจนอดอยากมาก ต้องนำเอาแรงงานของตนออกขายเพื่อแลกกับอาหาร ที่อยู่ ยารักษาโรค เสื้อผ้า ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของผู้ใช้แรงงานและครอบครัว ถ้าพิจารณาในเรื่องของจิตใจแล้วเห็นได้ชัดว่าผู้ใช้แรงงานภายใต้การจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นอำนาจนิยมได้รับความกระทบกระเทือนจิตใจมาก เมื่อผู้ใช้แรงงานสามารถรวมพลังกันได้

^{๓๐} Russell C. Swansburg, In *Service Education*, (New York: G.D. Putmen Sons, 1968), p. 47.

^{๓๑} ธงชัย สมบูรณ์, *การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร: ประชาธิปไตย, ๒๕๔๙), หน้า

พร้อมกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขยายวงกว้างขวาง ผู้ใช้แรงงานมีความรู้มากขึ้น ลักษณะการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้นอำนาจนิยมก็ถูกทำลายลงไป

รูปแบบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร “แบบบิดาปกครองบุตร” เป็นการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เกิดขึ้นหลังจากงานบริหารบุคคลที่เน้นอำนาจนิยม ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือหาทางให้การจัดการมนุษย์ในองค์กรไปได้รอดในสมัยนั้น ลักษณะสำคัญของการจัดการมนุษย์ในองค์กรแบบนี้ คือ องค์กรมีลักษณะเป็นครอบครัว บิดาคือนายจ้าง บุตรคือผู้ใช้แรงงาน บิดาเป็นผู้ดูแลความประพฤติ อบรมสั่งสอนบุตรซึ่งยังพึ่งตัวเองไม่ได้ การพิจารณาวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ เช่น การให้รางวัล การลงโทษ อยู่ในอำนาจของบิดา การลงโทษอาจรุนแรงถึงขั้นให้ออกก็ได้ การบริหารลักษณะนี้อาจช่วยแก้ปัญหาการบริหารได้ในระยะแรกๆ แต่ต่อมาบุตรหรือผู้ใช้แรงงานเริ่ม รู้สึกอึดอัดไม่พอใจในการปกครองของบิดาหรือนายจ้าง เพราะว่าบุตรได้รับการปฏิบัติเสมือนคนไร้ความสามารถ คือ ต้องอยู่ในความควบคุมของบิดาตลอดเวลา กล่าวคือ บิดายังเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด เหมือนการบริหารที่เน้นอำนาจนิยม ต่างกันเพียงเล็กน้อยคือองค์กรมีลักษณะเป็นครอบครัว ทำให้รู้สึกว่าย่อนโยนกว่า ส่วนบิดาหรือนายจ้างแสดงความลำเอียงให้เห็นชัดเจน พอใจบุตรคนใดมากก็ตอบแทนมาก ไม่ให้ความเสมอภาค กล่าวคือ ยังไม่มีกฎเกณฑ์แบบแผนปฏิบัติเพื่อความยุติธรรม และความเสมอภาค ข้อหนึ่งใจของผู้เป็นบิดาหรือนายจ้างก็คือ บุตรไม่เห็นความหวังดีของบิดา เมื่อบิดาให้ค่าตอบแทน ค่าจ้างพิเศษก็จะพอใจ ฉะนั้นเมื่อบิดาต้องการความร่วมมือสูงก็ต้องจ่ายให้บุตรเหล่านั้นสูง บิดาไม่สามารถทราบหรือคาดคะเนค่าใช้จ่ายได้ ทั้งต้องเพิ่มผลประโยชน์ให้บุตรตลอดเวลา ทำให้บิดาหรือนายจ้างต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง การบริการบุคคลแบบบิดาปกครองบุตรจึงค่อย ๆ หายไปจากสังคมอุตสาหกรรม

เมื่อการบริหารจัดการในลักษณะบิดาและบุตรไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรส่วนใหญ่ได้แล้ว ก็มีระบบของการจัดการอีกแบบหนึ่งคือการจัดการมนุษย์ในองค์กรที่เน้น “ระบบราชการหรือลัทธิสำนักงาน (Bureaucracy)” เป็นลักษณะการปกครองหรือการบริหารตามลำดับชั้น มีกฎระเบียบข้อบังคับ มีการกวดขันเข้มงวด มีการเลือกเฟ้นผู้ปฏิบัติงาน มีการเขียนกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนมีการเก็บรักษาเอกสาร แนวคิดของการจัดการมนุษย์ในองค์กรแบบนี้เห็นได้ชัดเจนคือ ต้องมีระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนมีการควบคุมอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เริ่มเข้มงวดในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เพราะนักบริหารงานบุคคลได้รับอิทธิพลจากแนวความคิด จากการจัดการตามแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อว่าคนเรานั้นยังไม่ดีพอ ไม่ชอบทำงาน ไม่รับผิดชอบ จึงต้องสร้างกรอบคือระเบียบให้เดินตาม นอกเหนือจากการมีระเบียบและมีการควบคุมแล้ว ยังต้องพยายามหาแรงจูงใจกระตุ้นให้ทำงานให้ได้ผลผลิตมากขึ้น โดยการเอารายได้มาล่อใจ มีการจ้างงานเป็นขั้นไม่จ้างตามเวลา แต่ต่อมาเมื่อมีการทดลองของ Elton Mayo ความคิดหลังนี้จึงก็ต้องล้มเลิกไป

รูปแบบต่อมาของการจัดการมนุษย์แบบระบบราชการที่เห็นได้ชัดในประเด็นต่อไปคือ มีการคัดเลือกผู้มีความสามารถสูงสุดเข้ามาปฏิบัติงาน และบรรจุคนให้เข้าทำงานเพื่อมีประสิทธิภาพ

ในการทำงานสูงสุด โดยพยายามให้นักจิตวิทยาเข้ามาช่วยสร้างแบบทดสอบเพื่อเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก มีการเขียนกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ นั้นเป็นลายลักษณ์อักษร และเก็บไว้อย่างเป็นระเบียบ พร้อมทั้งเริ่มเก็บเอกสารข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลโดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่บุคคลขึ้นดำเนินการเก็บเอกสาร ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงความชัดเจนให้เป็นที่ยอมรับทั้งฝ่ายนายจ้างและผู้ใช้แรงงาน อันเป็นผลดีแก่ทั้งสองฝ่าย เช่น กฎเกณฑ์การขึ้นเงินเดือน ผู้ใช้แรงงานสามารถทราบถึงขั้นตอนการได้รับเงินเดือนของตนเอง นายจ้างก็สามารถคาดคะเนค่าใช้จ่ายได้ รอดพ้นจากการชู้เอาเงินเดือนขึ้นจากผู้ใช้แรงงานที่มีความสามารถ ลักษณะต่อมาเป็นการจัดการมนุษยในองค์กรที่มีผู้บริหารเป็นผู้ปกป้องผลประโยชน์ ผู้บริหารงานบุคคลมีฐานะเป็นตัวกลางระหว่างนายจ้างกับผู้ใช้แรงงาน หรือผู้บริหารระดับสูงกับผู้ใช้แรงงาน ผู้ใช้แรงงานมักจะมืองค์กรของตน เช่น สหภาพแรงงาน หรือคณะกรรมการลูกจ้างเป็นที่รวบรวมความคิดเห็นความต้องการของผู้ใช้แรงงาน และเสนอข้อมูลนั้น ๆ ต่อผู้บริหาร ผู้บริหารงานบุคคลเป็นตัวกลางดังกล่าว ฉะนั้นดูเหมือนผู้บริหารงานบุคคลมีอำนาจมากแต่อันที่จริงการปฏิบัติงานในฐานะตัวกลางนั้นเป็นเรื่องยากมากเพราะจะต้องเข้ากับทั้งสองฝ่ายได้ดี รักษาผลประโยชน์ของทั้งผู้บริหารสูงสุด และผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้างและนายจ้าง เพื่อให้การปฏิบัติการเป็นตัวกลางประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง ผู้บริหารบุคคลจำเป็นต้องเข้าใจผู้ใช้แรงงานและให้การศึกษาแก่ผู้ใช้แรงงานเพราะผู้ที่มีความรู้และการศึกษาจะเข้าใจกันได้ดี จึงทำให้เกิดการฝึกอบรมเรื่องต่าง ๆ ให้กับผู้ใช้แรงงาน เช่น นโยบายขององค์กรและผู้บริหารสูงสุด การจ่ายค่าตอบแทน การจัดสวัสดิการ นโยบายเรื่องวินัย และการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัย ความระมัดระวังในการปฏิบัติงานเพื่อไม่ก่อให้เกิดอันตราย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้บริหารหันมาสนใจความเป็นมนุษย์ของผู้ใช้แรงงานมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดสวัสดิการ การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจ^{๓๒}

๒. แนวคิดแบบใหม่ เป็นแนวคิดที่มีลักษณะตรงข้ามกับแนวคิดแรก คือ เป็นการประสานแนวความคิดของการจัดการตามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) และการจัดการตามแนวมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Approach) เข้าด้วยกันโดยคัดเลือกเฉพาะแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อการจัดการมนุษยในองค์กร การจัดการตามแบบทฤษฎีแผนใหม่ เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการความเหมาะสมพอดี ถ้าเราพิจารณาเฉพาะการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ จะเห็นได้ว่าเป็นแบบแผน (Formal Organization) เกินไป เช่นเดียวกับการจัดการตามแนวมนุษยสัมพันธ์ก็เป็นแบบกันเอง (Informal Organization) เกินไป การนำแนวคิดจากการจัดการทั้ง ๒ รูปแบบนั้นมาผสมผสานกัน พร้อมทั้งแต่งเติมสิ่งที่ขาดให้สมบูรณ์ ทำให้แนวคิดและความสำคัญในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ทำงานตามลักษณะความสามารถเฉพาะ (Specialization) เป็นผลให้เกิดการสรรหาบุคคลที่มีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งงาน การจัดระบบแยกตำแหน่งความรู้ความสามารถ (Position Classification) การจัดอบรม (Training)

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

มีการจัดการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ใช้แรงงาน เพื่อปรับความรู้ความสามารถของเขาเหล่านั้นให้ทันต่อเทคโนโลยีใหม่ และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในเรื่องการจัดสวัสดิการ ผู้บริหารเห็นความสำคัญในการตอบแทนคนงาน โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อเป็นการทำนุบำรุงรักษา “คน” ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญมีประสิทธิภาพและการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพตามความสมควร ทั้งมีขวัญและกำลังใจที่ดี การจัดการเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของผู้ใช้แรงงาน การให้แรงจูงใจ คือ การใช้จิตวิทยาที่เหมาะสมกับผู้ใช้แรงงาน องค์กรนั้นเป็นแหล่งรวมทรัพยากรมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรเงิน ทรัพยากรเทคโนโลยี และอื่น ๆ องค์กรเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดผลผลิต และในสังคมปัจจุบันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดการเรียนรู้ถือเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนา องค์กรให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ ให้ระดับตนเองและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้องค์กรได้พัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ที่สูงขึ้น เพื่อให้องค์กรเจริญเติบโตก้าวหน้า Peter Senge ให้ความหมายขององค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ว่าเป็นสถานที่ที่การพัฒนาบุคลากรให้เกิดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ร่วมกัน ขยายศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เกิดรูปแบบความคิดใหม่ ๆ หลากหลายโดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ของคนในองค์กร และเป็นองค์กรที่ใช้คนในการสร้างความเป็นเลิศให้แก่คน โดยใช้การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงกลยุทธ์ที่ต่อเนื่องและบูรณาการเข้ากับการทำงาน และใช้การกระจายอำนาจแก่คนในองค์กรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ส่งเสริมการสนทนาอย่างเปิดเผยและเชื่อมโยงการพึ่งพาระหว่างบุคคล องค์กร ชุมชนที่ตั้งอยู่

วิก และลีออน (Wick and Leon)^{๓๓} กล่าวถึง องค์กรแห่งความรู้เป็นองค์กรที่ใช้การเรียนรู้ (Learning) เป็นหนทางในการปรับเปลี่ยน (Transform) องค์กรไปสู่ผู้นำอุตสาหกรรมใช้การเรียนรู้ เป็นหนทางในการปรับปรุงผลงาน (Performance) เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจ ใช้ความมุ่งมั่นในการที่จะเรียนรู้ (Intentional Learning) ในการสร้างความสำเร็จให้แก่องค์กรภายใต้ระบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย กว้างขวาง มีการแทรกการเรียนรู้เข้าไปในการปฏิบัติงาน (Action) ใช้ความรู้พัฒนาความสามารถใหม่ ๆ (New Competencies) สร้างสมรรถนะใหม่ ๆ (New Capabilities) อันจะนำไปสู่การปรับปรุงผลงานให้ดียิ่งขึ้น เป็นองค์กรที่มีความสามารถในการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ (Learning to Learn) ไม่เฉพาะแต่จะสร้างความสามารถให้เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังรักษาความสามารถนั้นเอาไว้ได้ พัฒนาและปรับปรุงองค์กรไม่ก่อให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ (Identity) ขององค์กร มีการใช้วิธีการเชิงรุก (Proactive) พอ ๆ กับวิธีการเชิงรับ (Reactive) ในขณะที่รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมจะส่งอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกัน องค์กรแห่งความรู้ถือได้ว่าการพัฒนา (Development) เป็นกุญแจสำคัญขององค์กรมุ่งสร้างความสามารถในการเรียนรู้ร่วมกัน (Collective Learning) ในทุกระดับขององค์กร

^{๓๓} C. Wick & S., Leon, **The Learning Edge**, (New York: McGraw-Hill, 1993), p. 17.

องค์กรแห่งความรู้มาจากแนวคิดของ Chris Argyris ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาที่สอนด้านการศึกษาและพฤติกรรมองค์กรของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด โดยร่วมมือกับ Donald Schon ศาสตราจารย์ด้านปรัชญาแห่งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเมสซาชูเซตในปี ค.ศ. ๑๙๗๘ ซึ่งเป็นตำราเล่มแรกขององค์กรแห่งความรู้ แต่ใช้คำว่า Organizational Learning (OL) ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ของคนในองค์กร โดยเขียนหนังสือชื่อ Organization Learning : A Theory of Action Perspective (๑๙๗๘) และ Knowledge for Action (๑๙๙๓) ต่อมาได้มีการศึกษาเรื่ององค์กรแห่งความรู้มากขึ้น และบุคคลที่มีบทบาทสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรแห่งความรู้ คือ Peter M. Senge แห่ง MIT ผู้อำนวยการ Center for Organization Learning แห่ง Sloan School of Management Massachusetts Institute of Technology (MIT) ที่ก่อตั้งในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ เพื่อทำการสังเคราะห์ทฤษฎีและวิธีการต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่แนวคิดองค์กรแห่งความรู้โดยใช้คำว่า Learning Organization (OL) โดยเขียนหนังสือชื่อ The Fifth Discipline : The Art and Practice of The Learning Organization (๑๙๙๐) ที่นิยมอ่านกันอย่างแพร่หลายมาก และในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ Senge และคณะได้เขียนหนังสือเชิงปฏิบัติการเล่มหนึ่งชื่อ The Fifth Discipline : Strategies and Tool for Building a learning Organization เพื่อสนับสนุนแนวปฏิบัติและต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๙๘ Senge ได้เขียนหนังสือ The Fifth Discipline Challenge : Mastering The Twelve Change in Learning Organization จากการสำรวจโดยสมาคมการฝึกอบรมและพัฒนาแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Society of Training and develop : ASTD)

ในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ พบว่า ๙๔ % ของผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลว่าการสร้างให้เกิดองค์กรแห่งความรู้เป็นสิ่งสำคัญ และจากการสำรวจบริษัทในประเทศเยอรมันเกือบ ๒๐๐ แห่งในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ พบว่า ๙๐ % พิจารณาให้องค์กรเปลี่ยนไปเป็นองค์กรแห่งความรู้เช่นกัน ซึ่งแสดงถึงแนวคิดองค์กรแห่งความรู้ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย และสังเกตได้จากมีหนังสือเกี่ยวกับเรื่ององค์กรแห่งความรู้มากกว่า ๑๖๔ เล่ม และมีการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรแห่งความรู้ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จากกระแสการแข่งขันข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงของในทศวรรษนี้อย่างตลอดเวลา องค์กรจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อความอยู่รอดและการเติบโตขององค์กร

วินัย หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่กำหนดให้ข้าราชการควบคุมตนเองและควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ประพฤติตามเพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์แก่ทางราชการ^{๓๔}

^{๓๔} สนอง เครือมาก, คู่มือสอบปฏิบัติการ, (นครสวรรค์: เรียนดี, ๒๕๓๖), หน้า ๔๒.

แนวความคิดในการพัฒนาสังคมมนุษย์^{๓๕} นั้นมีวิธีการมากมาย แต่มีบางวิธีการที่เชื่อว่าการจะพัฒนาสังคมได้นั้น จำเป็นต้องพัฒนาจิตใจของทรัพยากรมนุษย์ให้มีศีลธรรม (คุณภาพทางจิต) เสียก่อน แล้วจึงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เอื้ออำนวยต่อการแสดงออกของศักยภาพบุคคล ในองค์การทำให้เกิดคุณภาพชีวิตในการทำงานเกิดการพัฒนางานองค์การ รวมทั้งการออกแบบงานใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากภาวะปัจจุบันมีการแข่งขันทางธุรกิจมาก ทำให้องค์การมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาการบริหารงานบุคคล ต้องมีการปรับสภาพเพื่อความอยู่รอดขององค์การ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตของบุคคลในองค์การมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการฝึกอบรม (Training) การศึกษา (Education) จะเน้นที่ตัวบุคคล และการพัฒนา (Development) จะเน้นที่ตัวบุคคลในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นจะสำเร็จได้ต้องทำอย่างเป็นกระบวนการ การที่มีระบบ และทำอย่างต่อเนื่องติดต่อกันทุกระดับ เพราะคนที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่แตกต่างกันจะไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ การประสานงานให้เป็นระบบต่อเนื่องกัน จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์การได้ เพราะฉะนั้นแนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การแบ่งออกเป็น ๔ ประการ ดังต่อไปนี้^{๓๖}

๑. การเคารพในสิทธิของบุคคล การฝึกอบรมเป็นความจำเป็นของพนักงานที่เข้ารับการอบรม ไม่ว่าจะเป็นในแง่รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ

๒. การมุ่งแก้ปัญหาให้แก่องค์การ การมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวกำหนดบทบาททางงานด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มุ่งส่งเสริมการแก้ปัญหาในฐานะที่การศึกษา การฝึกอบรมเป็นองค์ประกอบของงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๓. มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนา ทั้งในด้านการเตรียมตัวการจัดหาเนื้อหา รูปแบบ ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนางานองค์การ

๔. เป็นกระบวนการที่มีระบบ บุคคลที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน การสอดประสานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์การได้

แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่องค์กรทุกองค์การต้องการปฏิบัติมากบ้างน้อยบ้าง ตามนโยบายของแต่ละองค์การ ในเรื่องนั้นมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ๒ แนวคิด คือ^{๓๗}

^{๓๕} บุญทัน ดอกไธสง, กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิรัชดา ๘๔ แมเนจเม้นท์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๔.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^{๓๗} เดิมศักดิ์ ทองอินทร์, เอกสารประกอบการสอน: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๓), หน้า ๒.

๑. แนวคิดแบบดั้งเดิม เป็นแนวคิดที่เชื่อว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับองค์กรและมีใช้เป็นหน้าที่ที่องค์กรจะต้องจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของตนแต่อย่างใด องค์กรมีหน้าที่เฉพาะแต่เพียงบังคับบัญชาควบคุมให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง หรือตามที่ได้รับมอบหมาย ถ้าหากบุคลากรจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรคุ้มกับเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในทางตรงกันข้ามแนวคิดนี้เชื่อว่าหากองค์กรได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถตั้งแต่แรกเข้ามาอยู่กับองค์กร บุคคลนั้นยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ทุกอย่างตลอดไป ดังนั้นองค์กรที่มีพื้นฐานความเชื่อเช่นนี้ จึงมุ่งเน้นที่การสรรหาและคัดเลือกบุคลากรเพื่อให้ได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูงสุดมากกว่าที่จะดำเนินการพัฒนาบุคลากรของตน

๒. แนวคิดแบบสมัยใหม่ เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นที่องค์กรทุกองค์กรต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้ว่าจะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ แต่องค์กรได้รับประโยชน์มากกว่าโดยมีเหตุผลสนับสนุนความเชื่อนี้ ๒ ประการ คือ

๒.๑) ถึงแม้ว่าองค์กรจะมีระบบการสรรหาคัดเลือกบุคลากรที่ดีพอ ได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่ก็มิได้เป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลนั้นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งอื่น ย่อมมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีเสียก่อน

๒.๒) ในปัจจุบันได้มีการคิดค้นและการนำเอาวิทยาการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย จึงเป็นความจำเป็นที่บุคคลทุกคนจะต้องปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรที่ต้องดำเนินการแข่งขันกับผู้อื่น ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากรของตนให้มีความรู้ความสามารถที่สูงขึ้นอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็เป็นการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยองค์กร เพื่อส่งเสริมสนับสนุน และปรับปรุงให้บุคลากรมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการทำงานที่เหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงเจริญเติบโตทางจิตใจ และบุคลิกภาพที่ดีขึ้น ทั้งในงานปัจจุบันและเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับงานในอนาคต อันจะส่งผลต่อความสามารถขององค์กรในการแข่งขัน และการพัฒนางานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวคิดแบบดั้งเดิม เชื่อว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับ องค์กรและมีใช้เป็นหน้าที่ที่องค์กรจะต้องจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของตนแต่อย่างใด องค์กรมี หน้าที่เฉพาะแต่เพียงบังคับบัญชาควบคุมให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง หรือตามที่ได้รับมอบหมาย ถ้าหากบุคลากรจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ องค์กรคุ้มกับเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป และแนวคิดแบบสมัยใหม่ เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญ และจำเป็นที่องค์กรทุกองค์กรต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้ว่าจะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการ ดำเนินการ แต่องค์กรได้รับประโยชน์มากกว่า

๒.๓ แนวคิด การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ (The Concept of Buddhist Human Resource Development)

๒.๓.๑ นิยามการพัฒนาเชิงพุทธ Swanson & Holton III^{๓๘}

การพัฒนากระแสหลัก (Swanson & Holton III, ๒๐๐๑) มีนิยามว่า การพัฒนาคือ กระบวนการในการพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคลากรในองค์กรด้วยการพัฒนาองค์การ และการพัฒนาการฝึกอบรมบุคลากรเพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงาน

จากนิยามข้างต้นจะเห็นว่าการพัฒนากระแสหลักจะมีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาเพื่อการปฏิบัติงานในองค์กร โดยการเพิ่มพูนความรู้ความเชี่ยวชาญเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ด้วยสองแนวทางคือการพัฒนาฝึกอบรม (Training and Development) และโดยการพัฒนาระดับองค์การ (Organizational Development) ดังนั้น เมื่อการพัฒนาตามแนวทางพุทธที่มีคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นฐานคิด นิยามของการพัฒนาจึงกำหนดเป็นการพัฒนาเชิงพุทธ คือกระบวนการในการพัฒนาในองค์กร โดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมจากนิยามข้างต้นจะได้กล่าวถึงปรัชญาการพัฒนาต่อไป

๒.๓.๒ ปรัชญาการพัฒนาเชิงพุทธ^{๓๙}

เมื่อเปรียบเทียบปรัชญาของการพัฒนาตามแนวพุทธกับปรัชญาของการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจะมีทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกัน กล่าวคือ มีเป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุงเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่เป้าหมายในการพัฒนาปรับปรุงการพัฒนา กระแสหลักจะพัฒนามนุษย์เพื่อสนองตอบความต้องการขององค์กรในด้านการเพิ่มผลผลิตตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์หรือเศรษฐศาสตร์ทุนมนุษย์ หรือเพื่อการเรียนรู้สนองความต้องการของมนุษย์เอง ตามแนวคิดของปรัชญามนุษย์นิยม แต่การพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรม มีปรัชญาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้ สามารถที่จะเรียนรู้จนมีปัญญาเข้าถึงสัจธรรมได้ มนุษย์สามารถพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมได้ ทั้งในระดับโลกียภูมิสำหรับมนุษย์ปุถุชนทั่วไป และระดับโลกุตระภูมิสำหรับการพัฒนาเป็น “อริยบุคคล” บุคคลที่มีภูมิธรรมเหนือกว่า “ปุถุชน” ที่ยังถูกครอบงำด้วย “อวิชชา” ซึ่งเป็นที่มาของกิเลส ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธเกลียด อาฆาต

^{๓๘} R. A. Swanson, & E. F. Holton, *Foundations of Human Resource Development*, (San Francisco: Berrett-Koehler, 2001), p. 168.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ปรัชญาการศึกษาของไทย*, (พุทธธรรม: แขนงการศึกษา, ๒๕๑๘), หน้า ๙๕.

แค้น แย่งชิงทรัพยากร คัดโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง จริยธรรมตกต่ำ และทำลายล้างกันทั้งในระดับบุคคล ระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ เป็นปัญหาสำคัญของชาวโลกทุกวันนี้

ปรัชญาประการที่สองของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธคือการใช้หลักอริยสัจ ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวการพัฒนามนุษย์กระแสหลัก โดยที่ตามหลักธรรมอริยสัจ ๔ จะเริ่มต้นที่ “ทุกข์” คือการเข้าใจปัญหาของชีวิตที่ต้องมีการแก้ไข ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตกนั้นจะใช้แนวทางการมุ่งแก้ปัญหา (Problem Orientation) กล่าวคือการค้นหาปัญหาขององค์กร หรือของบุคคลในองค์กรที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จึงต้องทำให้มีการพัฒนาเสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรนั้นทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น หรือหากยังไม่มีปัญหาก็มองหาโอกาสความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดขึ้นกำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาและดำเนินการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายนั้นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธที่ใช้หลักการเดียวกันนั้นคือใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ แต่การค้นหาปัญหาดังกล่าวพระพุทธเจ้าชี้ให้มนุษย์เห็นว่ามนุษย์นั้นมีปัญหาที่มีอวิชชา หรือมิจฉาทิฐิ ซึ่งหมายถึง มนุษย์มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องชีวิต มีความเข้าใจผิดว่าเป้าหมายของการเป็นมนุษย์ที่ดีนั้นคือการเป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กร หรือต้องทำงานสนองความต้องการขององค์กรเพื่อที่ตนเองจะได้รางวัลสิ่งตอบแทนหรือเงินมาสนองตัณหา ความอยากของตน บุคคลที่สามารถสนองตัณหาได้มาก มีกำลังซื้อและบริโภคได้มากตามแนวคิดบริโภคนิยมเรียกว่า ผู้ประสบความสำเร็จ เป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงามของตัณหาและอุปาทานอย่างไม่รู้ตัว ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดปัญหาหนึ่งของมนุษย์ปุถุชนก็คือการไม่เห็นปัญหา หรือทุกข์ของตน หลงเข้าใจผิดว่า ทุกข์คือสุข และพยายามดิ้นรนแสวงหาวัตถุมาสนองตัณหาของตน และเข้าใจว่าบุคคลที่ไม่เป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กรคือบุคคลที่ไร้ประโยชน์ เจื้อยชะ ไร้คุณค่า และบุคคลที่เสพบริโภคแต่น้อยกลายเป็นบุคคลสิ้นไร้ไม้ตอก หย่อนความสามารถ จึงไม่สามารถสนองตัณหาตนได้ ในหลักพื้นฐานเรื่องนี้จึงทำให้เป็นภารกิจสำคัญของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุในการชี้ให้มนุษย์เห็นทุกขัง คือปัญหาที่แท้จริงของมนุษย์ เพื่อที่จะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุ และทางแก้ปัญหาที่รากเหง้า แทนที่จะมีความเข้าใจพุทธธรรมที่ผิด ๆ หรือแต่เพียงผิวเผิน ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมที่แท้จริง นำพาไปสู่การพัฒนาที่คลาดเคลื่อน ห่างไกลจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

หลักปรัชญาประการที่สามคือ การคิดเป็นระบบ (Systems Thinking) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมีการคิดเชิงระบบเช่นเดียวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก กล่าวคือ หลักธรรมปฏิจจนสมุปบาท หรืออทิปปัจจยตา ซึ่งกล่าวถึงเหตุปัจจัยที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้จึงดับไป หรือหลักธรรมปรโตโฆสะ ที่กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธธรรมนั้นกล่าวถึงเรื่องสภาพแวดล้อม หรือบริบทมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์มนุษย์

จึงต้องเลือกสถานที่สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้พัฒนาตนเองด้วย เพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่เหนืออิทธิพลของสภาพแวดล้อมเสมอไป แต่สรรพสิ่งจะมีความ เกี่ยวข้องโยงใย มีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักมีแนวคิดว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นระบบย่อยอยู่ในองค์การ ดังนั้นจึงต้องมีเป้าหมายในการ พัฒนาที่สนองตอบต่อองค์การและค้นหาของมนุษย์ แนวคิดของพุทธธรรมและของตะวันตก เหมือนกันที่กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมีบริบทที่ต้องคำนึงถึง แต่ไม่ได้หมายความว่าหากสภาพแวดล้อมของกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของอวิชชาแล้วการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การก็ต้องอนุโลมไปตามนั้นด้วย แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะต้องผลักดันให้องค์การเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญหา ทั้งนี้โดยอาศัยกระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์การ (Organizational Change) ประเด็นที่สำคัญที่ต้องกล่าวถึง ณ ที่นี้คือกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะต้องมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แต่ไม่อนุโลมตามกิเลสจากสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่ต้องทำคือการเปลี่ยนกติกา เปลี่ยนเป้าหมายให้ไปสู่ปัญญายิ่งมากขึ้น

สรุปได้ว่า จากหลักปรัชญาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธที่กล่าวข้างต้นมีสามประการ กล่าวคือ ประการแรก มนุษย์พัฒนาปรับปรุงให้มีภพภูมิที่ดีขึ้นได้ ประการที่สองต้องชี้ให้มนุษย์เห็นปัญหาของชีวิตคือทุกข์เสียก่อน และประการที่สามคือการพัฒนาต้องคำนึงถึงบริบทของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นในระดับองค์การ หรือนอกองค์การ จากหลักปรัชญาสามประการข้างต้นทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธมีเป้าหมายในการพัฒนาแตกต่างจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงต่อไป

๒.๓.๓ เป้าหมายการพัฒนาเชิงพุทธ^{๔๐}

การพัฒนากระแสหลักนั้นมีเป้าหมายในการพัฒนา ๒ ประการสำคัญกล่าวคือ ประการแรก เพื่อการพัฒนาผลงาน (Performance) ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ผลผลิตของบุคคลและองค์การ ประการที่สองพัฒนาเพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ (Learning) สมองความต้องการของมนุษย์เอง โดยที่เป้าหมายทั้งสองนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เป้าหมายทั้งสองประการข้างต้นทำให้เกิดกระบวนทัศน์ในการพัฒนา ๒ แบบ คือกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) และกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) แต่เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมี ๔ กระบวนทัศน์ ประกอบด้วย ๒ กระบวนทัศน์แรกที่กำลังกล่าวถึงแล้ว สำหรับอีก ๒ กระบวนทัศน์ที่ต่อยอดขึ้นไปคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรมและกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตระธรรม

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนได้อย่างไรพุทธศาสนากับการพัฒนาคน, (มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

จาก ๔ กระบวนทัศน์การพัฒนาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความจำเป็นขององค์การ มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพะ

๒. นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรมจริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ

๓. พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือสู่ระดับนิโรธหรือนิพพานซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริง หรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

เป้าหมายทั้ง ๓ ประการข้างต้น สื่อถึงระดับขั้นของการพัฒนาตามเป้าหมายดังกล่าวคือ หากมนุษย์หรือองค์การมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่สอง ขาดจริยธรรมศีลธรรม ก็จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์การนั้นมีทั้งข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ แล้วก็สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ ๓ ต่อไป อย่างไรก็ตามเป้าหมายการพัฒนานั้น จะขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ขององค์การ หากองค์การมีวิสัยทัศน์ต้องการเป็นองค์การที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานแต่ต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมด้วย องค์การที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ ๒ ระดับเป้าหมาย ยังไม่พัฒนาไปถึงเป้าหมายระดับที่สามก็ได้ เช่นองค์การที่เป็นธุรกิจ เอกชนหรือองค์การในภาครัฐ แต่หากเป็นองค์การทางศาสนาพุทธ เช่น วัดสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การเหล่านี้ (เช่น พระภิกษุ) ตามพุทธธรรมแล้วก็สละชีวิตฆราวาสมาบวชก็เพื่อการศึกษาธรรม เผยแพร่พระธรรม คำสอน และปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น องค์การเหล่านี้เป้าหมายการพัฒนาจึงขั้นสู่เป้าหมายระดับที่สามได้เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ๓ ประการข้างต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว คือการพัฒนาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วยทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มรรค คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งก็คือชีวิตอันประเสริฐนั่นเอง อริยมรรคมีองค์ ๘ หากกล่าวอย่างย่อก็คือหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วยศีลสมาธิ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธสามประการข้างต้น สามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้นสามขั้นตอน กล่าวคือขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ ๑ ซึ่งตรงกับอริยมรรคในข้อ สัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องต้น (ทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์) ในขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิ ซึ่งเป็นไตรสิกขาที่สอง ตรงกับอริยมรรคในข้อ สัมมาวายามะ (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ในระยะเวลาปานกลาง (สัมปรายิกัตถประโยชน์) การพัฒนาในระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขาที่สาม คือปัญญา ตรงกับอริยมรรคข้อ สัมมาทิฐิ (มีความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์

เบี่ยงปลาย หรือประโยชน์สูงสุด (ปรมาตมประโยชน์) ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาจะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมาภิบาลที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิตอันประเสริฐ

จะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ปัจจัยสัมมาทิฐิซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา ส่วนปรโตโมสะที่ดี (การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและการมีกัลยาณมิตร) และโยนิโสมนสิการ (การรู้จักคิด คิดเป็น) นั้นเป็นเครื่องเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิ เมื่อเกิดสัมมาทิฐิคือความเห็นที่ถูกต้องแล้ว จะพัฒนาไปสู่การกระบวนการของการศึกษาซึ่งก็คือไตรสิกขาประกอบด้วยอริสัจ ๔ อริจิต (สมาธิ) และ อธิปัญญา กระบวนการศึกษาหรือไตรสิกขานี้จะบรรลุเป้าหมายได้ด้วยมรรค ๘ คือการดำเนินชีวิตอัน ประเสริฐ ซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้น ทั้งอริสัจ อริจิตและอธิปัญญาจะนำไปสู่จุดหมายชีวิตทั้งสามระดับคือ ประโยชน์เฉพาะหน้า (ปัจจุบัน) ประโยชน์ในระยะปานกลางและประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะพึงพัฒนาไปได้

๒.๓.๔ องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพุทธ

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาในองค์การจะมีขอบเขต (Scope) หรือองค์ประกอบอยู่การพัฒนาในระดับบุคคลและกลุ่ม (Individual and Group Development-1 D/GD) การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development-CD) การพัฒนาระดับองค์การ (Organizational Development-OD) และการบริหารผลงาน (Performance Management-PM) Gilley^{๔๑} เสนอไว้ ซึ่งหากใช้จุดเน้นที่ผลการพัฒนา (Result) ที่หวังผลระยะสั้นจะเป็นการพัฒนาในระดับบุคคลและการบริหารผลงาน หรือหากหวังผลระยะยาว เน้นการพัฒนาสายอาชีพและการพัฒนาองค์การในเรื่องขอบเขตหรือองค์ประกอบ การพัฒนาสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจะไม่แตกต่างกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก กล่าวคือมีทั้งการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การ สิ่งที่พึงพิจารณาคือขอบเขตหรือจุดเน้นในการพัฒนาจะมีผลถึงการเลือกวิธีการหรือกระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกัน กล่าวคือการพัฒนาในระดับบุคคลกับการพัฒนาในระดับองค์การจะมีเทคนิคที่ต่างกัน เนื่องจากมีปัจจัยที่ต่างกัน เช่น ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับองค์การจะมีตัวแปรด้านโครงสร้าง องค์การ กระบวนการในการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์การใช้ และวัฒนธรรมการทำงานเพิ่มเติมเข้ามา ดังนั้นนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธจึงต้องพิจารณาปัจจัยนี้ เพื่อที่จะไม่ดำเนินการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลแล้วคาดหวังว่าการพัฒนาในระดับองค์การจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ สองปัจจัยแรกที่ต้องกำหนดเป็นตัวปัจจัยอิสระคือเป้าหมายการพัฒนาและกลุ่มเป้าหมายหรือขอบเขตที่ต้องการพัฒนาในระดับบุคคลหรือองค์การ

^{๔๑} J.W. Gilley S.A. Eggland, & A. Maycunich, *Principle of Human Resource Development*, 2nd ed., (Cambridge, MA: Persues Books, 2002), p. 174.

นอกจากปัจจัยด้านองค์ประกอบในการพัฒนาซึ่งแบ่งเป็น ประเภทใหญ่ ๆ คือระดับบุคคล และระดับองค์การแล้ว ความพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาหรือความสามารถในการเรียนรู้ก็จะมีไม่เท่ากันด้วย ปัจจัยนี้จะมีผลไปถึงกระบวนการพัฒนาในขั้นตอนต่อ ๆ ไป เช่นการวางแผนทาง และการออกแบบหลักสูตร เทคนิคการสอน ความพร้อมที่ว่านี้กล่าวเปรียบเทียบกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่อง “บัว ๔ เหล่า” ซึ่งหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้ “สังขธรรม” ที่ไม่เท่ากัน มิฉะพินธิที่มีไม่เท่ากันของแต่ละบุคคลหรือแต่ละองค์การ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราจะแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครรู้จักทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีธรรมาภิบาลน้อยเป็นปรกติ” เป้าหมายการพัฒนาสามประการและขอบเขตการพัฒนาที่มีทั้งระดับปัจเจกบุคคลระดับกลุ่มและระดับองค์การ และความพร้อมที่จะพัฒนาได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว เป้าหมายในการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นปัจจัยกำหนดกระบวนการทัศน์ในการพัฒนา

๒.๓.๕ กระบวนทัศน์การพัฒนาเชิงพุทธ

กระบวนทัศน์การพัฒนากระแสหลักจะประกอบด้วยกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อผลงาน และกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ สำหรับกระบวนทัศน์การพัฒนาเชิงพุทธจะประกอบด้วยสองกระบวนทัศน์ข้างต้นและเพิ่มเติมอีกสองกระบวนทัศน์ กล่าวคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรม และกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตระธรรม สำหรับที่มาของกระบวนทัศน์ทั้งสี่ จะมีความสัมพันธ์กับรากฐานทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม

รากฐานทฤษฎีการพัฒนาของตะวันตก ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาอยู่ที่การเพิ่มผลงานหรือผลิตภาพให้แก่องค์การ กระบวนการทำงานและปัจเจกบุคคลในองค์การ โดยมีทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบและทฤษฎีทางจิตวิทยาเป็นองค์ประกอบและต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม จะเห็นว่าองค์ประกอบรากฐานทฤษฎีการพัฒนากระแสหลัก เมื่อนำพุทธธรรมมาเป็นรากฐานในการพัฒนาแทนองค์ประกอบที่เปลี่ยนไปคือจากระดับจริยธรรมที่นักวิชาการตะวันตกเสนอเป็นพื้นฐานในการพัฒนา (ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อไม่ให้กิจกรรมการพัฒนาเป็นเพียงเครื่องมือขององค์การที่จะปลูกปั้นให้มนุษย์ในองค์การเพียงแต่สนองความต้องการขององค์การเท่านั้น แต่ต้องมีจริยธรรมในเรื่องการไม่เอารัดเอาเปรียบกันด้วย) แต่สำหรับการพัฒนาเชิงพุทธ จำเป็นที่จะต้องมียุทธธรรมเป็นพื้นฐาน ในขณะเดียวกันเศรษฐศาสตร์ที่องค์การต้องใช้เพื่อให้มนุษย์ในองค์การมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมก็คือพุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธนั่นเอง สำหรับทฤษฎีระบบยังคงจำเป็นสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ กล่าวคือการพัฒนาเป็นกิจกรรมที่มีองค์การเป็นบริบทและองค์การก็มีสภาพแวดล้อมทางด้านระบบเศรษฐกิจ การเมือง สภาพสังคม เทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์เป็นบริบทอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นการพัฒนาเชิงพุทธจึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธสัมพันธ์กับบริบทไม่ว่าจะเป็นองค์การ หรือสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การสำหรับทฤษฎีทางจิตวิทยา การเรียนรู้ นับว่าเป็นจุดแข็งขององค์ความรู้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตก

ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจึงควรนำจุดแข็งนี้มาใช้เสริมเพิ่มเติมเทคนิค วิธีการที่ พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งในอดีตและปัจจุบันใช้มาก่อน สิ่งที่ผู้วิจัยเสนอเพิ่มเติมขึ้นมาคือ มรรคมี องค์ ๘ เพื่อเป็นอริยมรรค (หนทางอันประเสริฐ) นำไปสู่การพัฒนาตามแนวพุทธธรรม สังคมหรือประเทศที่ใช้เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์รวมทั้ง เศรษฐศาสตร์กระแสรอง คือ เศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม จะทำให้ประเทศนั้นมีระบบเศรษฐกิจแบบทุน นิยม บริโภคนิยม องค์การซึ่งต้องอยู่ในบริบทดังกล่าวจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทดังกล่าวก็ จะมีเป้าหมาย ภารกิจกระบวนการในการทำงาน รวมทั้งการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การดังกล่าวจึงมีกระบวนการทัศน์ ในการพัฒนา ๒ แบบ คือ กระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) และ กระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) ซึ่งทั้งสองกระบวนทัศน์ต่างต้อง สนองตอบต่อความต้องการขององค์การและปัจเจกบุคคลที่มี “อวิชชา” เป็นฐานคิดกระบวนทัศน์ทั้ง สองจึงไม่เพียงพอที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธ

อภิชัย พันธเสน^{๔๒} การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะเริ่มต้นที่มีพุทธธรรมเป็นกรอบ ใหญ่หรือฐานคิดหลัก ซึ่งเมื่อก้าวถึงองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ก็จะเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะ ทำให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง และองค์การที่อยู่ในสังคมหรือประเทศนั้นก็จะมีระบบ เศรษฐกิจพอเพียง หรือเป็นองค์การที่ต้องการใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง แม้ว่าบริบทจะยังเป็นระบบ เศรษฐกิจทุนนิยม บริโภคนิยมอยู่ก็ตาม ลักษณะองค์การที่ว่าเป็นนี้จะเป็นอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเกิดขึ้นได้ เป้าหมายในการพัฒนาตามแนวพุทธจะแบ่งเป็น ๒ ระดับ กล่าวคือระดับโลกียธรรมซึ่งเหมาะสมสำหรับองค์การเอกชนที่ยังต้องมีการกิจการแสวงหารายได้ หรือกำไร หรือแม้กระทั่งองค์การภาครัฐที่ต้องมีผลงานให้คุ้มค่างบประมาณที่ได้รับ ทรัพยากร มนุษย์ในองค์การนี้จึงจะมีกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาทั้งแบบเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) เพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) และกระบวนการทัศน์ในระดับโลกียธรรม ส่วนกระบวนการทัศน์การ พัฒนาในระดับโลกุตระธรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เป็นภาวะนิโรธหรือนิพพาน อาจจะเป็นเรื่องยากที่จะพัฒนาในองค์การที่ยังต้องอยู่รอดด้วยการแสวงหากำไรสูงสุด ถึงแม้ว่าจะ เป็นไปได้ก็ตาม อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของการแบ่งเป็น ๒ กระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกิย ธรรมและโลกุตระธรรมก็เพื่อให้ นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธตระหนักถึงเป้าหมายและความ พร้อมของทั้งทรัพยากรมนุษย์และองค์การที่จะพัฒนา ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มคนในองค์การ และระดับองค์การ ด้วยความตระหนักเช่นนี้จะทำให้การพัฒนาที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมาก ขึ้น เนื่องจากผู้วางแผนการพัฒนาทั้งในระดับองค์การและระดับบุคคลจะมีการวิเคราะห์และออกแบบ

^{๔๒} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์ สาขา ต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๘.

โปรแกรมการพัฒนา หรือหากใช้การฝึกอบรมผู้ออกแบบหลักสูตรการพัฒนาและผู้สอนจะปรับปรุงเนื้อหา หลักธรรม เทคนิคการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับผู้เรียน ความสัมพันธ์ของบริบทขององค์การ องค์การและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธขององค์การ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธขององค์การจะมีกระบวนการทัศนในการพัฒนา ๔ ระดับ กล่าวคือ ระดับการพัฒนาเพื่อผลงานทั้งนี้เพื่อให้องค์การและมนุษย์ในองค์การทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่รอด พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจาก เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ ระดับที่สองคือกระบวนการทัศนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ ในระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจากเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม เป็นการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เป็นหลัก มิใช่การพัฒนาเพื่อสนองต่อความต้องการขององค์การเท่านั้น กระบวนการทัศนการพัฒนา ระดับ ที่สามคือกระบวนการทัศนการพัฒนาในระดับโลกียธรรม ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากพุทธธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับมนุษย์ที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ “ความจริงตามความเป็นจริง” ในระดับของผู้ครองเรือน มีชีวิตแบบชาวบ้านทั่วไปที่ยังต้องประกอบอาชีพ เลี้ยงชีพทั้งตนเองหรือ ครอบครัวของตนเอง องค์การเอกชนมีรายได้อยู่รอดได้ องค์การภาครัฐปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โลกียธรรมเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การมีความดี มีความสุข ลด ละ กิเลสความหลงผิด “อวิชชา” ทั้งปวงลง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับนี้จะทำให้มนุษย์ในองค์การมีจริยธรรมศีลธรรมมากขึ้น ความชั่วร้ายเลวทรามลดลง กระบวนการทัศนการพัฒนาในระดับสูงสุดคือระดับโลกุตระธรรมที่มีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์สู่ระดับ “นิโรธ” จากอริยสัจ ๔ หรือระดับนิพพานนั่นเอง กระบวนการทัศนการพัฒนาในระดับนี้เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีทั้งพื้นฐาน “ภูมิธรรม” ที่มากพอและยังต้องเป็นผู้ที่มีเป้าหมายส่วนบุคคลที่ต้องการพัฒนาไปสู่ระดับการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง มีชีวิตที่ “เหนือโลก” หลุดพ้นจากสมมติสังขจะทั้งปวง การพัฒนาในระดับนี้จะเกิดขึ้นได้ยากกับมนุษย์ส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นเรื่องลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ อย่างไรก็ตามในทางอุดมคติของพุทธศาสนาแล้วมนุษย์ทุกคนควรมีเป้าหมายในระดับการพัฒนาระดับโลกุตระธรรม เพียงแต่มีเงื่อนไขในเรื่องความพร้อมของมนุษย์แต่ละคนที่มีไม่เท่ากัน ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยในข้อความพร้อมและปัจจัยในเรื่องจุดมุ่งหมายที่ต้องการด้วย

อภิขัย พันธเสน^{๔๓} กระบวนการทัศนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับการพัฒนาเพื่อผลงาน และเพื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นในองค์การที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม บริโภคนิยม แต่การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม จะเกิดขึ้นได้ในองค์การที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง กระบวนการผลิตสินค้าและบริการยังทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มิใช่เพื่อต้องการสะสมส่วนเกินเพื่อส่วนตนหรือส่วนองค์การของตน (กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมิได้กระทำไปเพราะมีตัณหาเป็นแรงจูงใจ) แต่เพื่อการแบ่งปัน ด้วยเมตตาธรรม ซึ่งมีแรงจูงใจจาก “ฉันทะ” (แรงจูงใจที่

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

อยู่บนพื้นฐานของการมีปัญญามีกุศลจิต) และเมื่อองค์การมีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เศรษฐศาสตร์ที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติก็จะเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ จะได้เปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาทั้งสามกระบวนการพัฒนา ในมิติของค่านิยมการพัฒนา (Values) จุดประสงค์การพัฒนา (HRD Purpose) ผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนา (HRD Outcomes) การมองศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนา (Human Potential) ผลการพัฒนาเพื่อปรับปรุงผลงาน (Performance Outcomes) ผลการพัฒนาด้านพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ การพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคลและปรับปรุงผลงาน (Performance Drivers) จริยธรรมคุณธรรม (Ethical & Moral) วิธีทางสำคัญ (Important Mean) และการถ่ายทอดการเรียนรู้ไปสู่การปรับปรุง (Transfer of Learning into Job Performance) (Becker) ในกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน จะมีค่านิยมที่มาจากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ทุนมนุษย์ ที่มองว่ามนุษย์เป็นทุนชนิดหนึ่งที่พัฒนาได้ ด้วยการพัฒนาฝึกอบรม จุดประสงค์ในการพัฒนาก็เพื่อให้มนุษย์ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพให้มากขึ้น ผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนาคือมนุษย์มีการเรียนรู้ผ่านการพัฒนาฝึกอบรม และนำความรู้นั้นไปใช้พัฒนาผลงาน กระบวนการนี้เห็นว่ามนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้ ในด้านการ ปฏิบัติงานมีการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน แต่ยังมีรากฐานความเชื่อแบบเศรษฐศาสตร์ กระแสหลักที่ว่ามนุษย์มีความเห็นแก่ตัว พัฒนาให้พ้นจากสภาพนี้ไม่ได้ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ หลีกเลียงไม่ได้ ผลการพัฒนาตามกระบวนการนี้จะได้ผลงานที่ดีขึ้น (Performance Outcomes) รวมทั้งมีกระบวนการและพฤติกรรมในการทำงานซึ่งนำไปสู่ผลงาน (Performance Drivers) ดีขึ้น ด้วย กระบวนการพัฒนานี้ยังมีจุดเน้นที่การพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีจริยธรรมไม่พัฒนา ทรัพยากรมนุษย์เพื่อรับใช้องค์กร หรือปลูกปั้นพฤติกรรมมนุษย์เพื่อประโยชน์ขององค์กรเท่านั้น แรงจูงใจของมนุษย์ตามกระบวนการนี้คือมนุษย์มีความต้องการที่จะทำงานเพื่อผลตอบแทนตามแนวคิดของ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก การเรียนรู้เป็นวิธีทางที่จำเป็นเพื่อการปรับปรุงผลงาน การถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) จะเป็นทางตรงจากการพัฒนาฝึกอบรมไปสู่การสร้างสรรค์ ผลงานที่ดีกว่าเดิม

สำหรับกระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ จะมีค่านิยมในการพัฒนาจากปรัชญา สำนักมนุษย์นิยม มีจุดประสงค์การพัฒนาที่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญผลลัพธ์ของการ พัฒนานั้นจะอยู่ที่การเรียนรู้และการได้พัฒนาตนเองของบุคคล มุมมองด้านศักยภาพของมนุษย์ใน กระบวนการนี้เห็นว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ เมื่อพิจารณาทางด้านผลลัพธ์การพัฒนา ทางด้านการปรับปรุง ผลงานจะเป็นไปได้ก็ในฐานะที่พัฒนานั้นเน้นที่สมรรถนะหรือพฤติกรรม (Competency /Performance Driver) และคาดหวังว่าพฤติกรรมที่ว่านี้จะนำไปสู่การปรับปรุง ผลงาน ประเด็นด้านจริยธรรมและคุณธรรมเป็นเช่นเดียวกับกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน มุมมองด้านแรงจูงใจของมนุษย์เห็นว่ามนุษย์มีความต้องการสร้างสรรค์ผลงาน การเรียนรู้เป็นปัจจัย สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการถ่ายทอดการเรียนรู้ไปสู่ผลงานนั้นมีจุดเน้นที่ปัจเจกบุคคล

มากกว่าองค์การ กระบวนทัศน์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ จะมีค่านิยมตามที่พุทธธรรมกำหนดกล่าวคือการใช้ชีวิตอันประเสริฐ มีปัญญารู้ความจริงตามความเป็นจริง พัฒนาตนเองให้มีภพภูมิที่ดีกว่าเดิม จุดประสงค์ในการพัฒนาเพื่อพัฒนาตนเองจากสภาพของปุถุชนซึ่งมีวิชาครอบงำอยู่สู่อริยบุคคล สำหรับผลลัพธ์การพัฒนาสูงสุดที่จะได้คือการสู่ภาวะนิพพาน ดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ก้าวพ้นวัฏจักรของการเรียนว่าตายเกิด ซึ่งเรียกว่าเป็นปรมัตถะประโยชน์ หรืออาจจะเป็นในระดับสัมปรายิगतตะประโยชน์ ซึ่งมีระดับการพัฒนาที่การหวังผลในระยะปานกลางหรืออาจจะเป็นเพียงการหวังผลปัจจุบันซึ่งเป็นผลเฉพาะหน้าเท่านั้นก็ได้

พุทธธรรมนั้นมองว่าศักยภาพของมนุษย์เปรียบได้กับบัว ๔ เหล่า ซึ่งมีความพร้อมมีศักยภาพในการเรียนรู้พัฒนาตนเองได้ไม่เท่ากัน การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางพุทธจะยังทำให้มนุษย์สร้างสรรค์ผลงานได้แต่เป็นการทำงานที่ไม่ใช่เพื่อการสนองกิเลส หวังกอบโกยเพื่อการสะสมส่วนเกิน แต่เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ช่วยเหลือทั้งตนเองและผู้อื่น การพัฒนาสิ่งที่เป็น Performance Drivers เป็นแนวทางพุทธเช่นเดียวกันโดยมีจุดเน้นที่มรรค ๘ สำหรับเรื่องจริยธรรมและคุณธรรมนั้น พุทธธรรมมีหลักการที่ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (การพัฒนาศีล) การพัฒนาจิตใจให้มีความสุขจิตที่ดีมีสมรรถภาพจิตสูงขึ้น จิตมีคุณภาพมากขึ้น (การพัฒนาสมาธิ) และพัฒนาไปสู่ระดับการเข้าถึงสัจธรรม (การพัฒนาปัญญา) ไม่เป็นเพียงระดับจริยธรรมหรือศีลขั้นต้นตามกระบวนทัศน์ผลงานและกระบวนทัศน์การเรียนรู้เท่านั้นแรงจูงใจในการทำงานนั้นพุทธธรรมมีหลักธรรมเรื่อง “ฉันทะ” หรืออิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ซึ่งก็คือการมีแรงจูงใจในการทำงานที่มาจากกุศลจิตไม่ใช่จากตัณหา มีความเพียร มีจิตใจที่จดจ่อปรับปรุงการทำงานและพัฒนาทั้งงานและตนเองตลอดเวลา การปฏิบัติธรรมก็คือการเรียนรู้ไตรสิกขานั้นเป็นทั้งเป้าหมายและวิถีทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ การถ่ายทอดการเรียนรู้ของบุคคลจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและองค์กร จากกระบวนทัศน์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อผลงานและการเรียนรู้จะต้องพัฒนาต่อยอดไปสู่กระบวนทัศน์เชิงพุทธ จุดประสงค์ของกระบวนทัศน์ผลงานและการเรียนรู้เพื่อที่จะรู้จักการปรับปรุงผลงานและการเรียนรู้ จะต้องพัฒนาไปสู่การดำเนินชีวิตให้บรรลุธรรมการพัฒนาความรู้และทักษะของงานเพื่อผลงานที่ดีกว่าเดิม จะต้องพัฒนาไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และพัฒนาไปสู่การเป็นปุถุชนที่มีโลกียธรรมครองเรือน ประกอบอาชีพ เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ และพัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดในระดับโลกุตระธรรม ซึ่งมีปัญญาเข้าใจความจริงตามธรรมชาติ มีสภาพจิตที่ไม่ยึดติดกับสมมติสังขาร อยู่ในสภาพ “เหนือโลก” แต่ก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๔}

กล่าวโดยสรุปแล้ว กระบวนทัศน์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนทัศน์ที่ต่อยอดจากกระบวนทัศน์ผลงานและการเรียนรู้โดยมีพุทธธรรมเป็นฐานคิด ต่อไปจะได้กล่าวถึงตัว

^{๔๔} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *ปรัชญาการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดสัมททอง, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๗.

แบบแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ เพื่อที่จะแปลงสิ่งที่เป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติ

๒.๓.๖ ตัวแบบแนวคิดในการพัฒนาเชิงพุทธ (BHRD Conceptual Model)

การพัฒนาเชิงพุทธเป็นการพัฒนาที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทของการพัฒนาและบริบทขององค์กรที่มีทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อทั้งองค์กรและมนุษย์ในองค์การอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกับการพัฒนาในกระแสหลัก ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของทฤษฎี การตระหนักรู้ในเรื่องนี้จะทำให้ผู้บริหารองค์กร นักพัฒนาเชิงพุทธทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุสามารถใช้วางแผนการพัฒนาทั้งในระดับองค์กรและในระดับบุคคล ซึ่งมีปัจจัยในการพัฒนาที่ไม่เหมือนกันแสดงให้เห็นว่าเมื่อองค์การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแนวพุทธ การพัฒนาจะแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือการพัฒนาในระดับองค์กร และการพัฒนาในระดับบุคคล การพัฒนาเชิงพุทธ จะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับองค์กรก่อน ซึ่งการพัฒนาในระดับนี้จะมีผลกระทบไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์กร กระบวนการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์กรใช้ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร จากปัจจัยข้างต้นจะใช้ในการกำหนดสมรรถนะของทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธ เมื่อได้กำหนดสมรรถนะที่ว่านี้แล้ว ระบบการบริหารและพัฒนาจะต้องมารองรับทำการสรรหาคัดเลือก กำหนดค่าตอบแทน ระบบการประเมินบุคคลและการพัฒนาบุคลากรให้เป็นไปตามสมรรถนะที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงมาถึงขั้นตอนของการพัฒนาในระดับบุคคล ซึ่งจะใช้แนวทางการฝึกอบรมและพัฒนาารับช่วงต่อไป จะเห็นได้ว่าปัจจัยหลักจะมี ๒ ปัจจัย คือ เป้าหมายในการพัฒนาและความพร้อมของผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย ปัจจัยทั้งคู่จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และจะนำไปสู่การกำหนดคุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธที่ต้องการ (Buddhist Human Resource Competency ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำย่อ BHRC) ในงานวิจัยนี้จะใช้มรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวทางในการกำหนด BHRC ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในการกำหนดแนวทางการพัฒนา (Approach) หลักสูตรในการพัฒนา และบทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ (Buddhist Human Resource Developer) รวมทั้งการประเมินผลการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จากกระบวนการข้างต้นจะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่พัฒนาแล้วตามแนวทางพุทธ ผลลัพธ์ที่ได้นี้จะถูกประเมินในด้านหลักสูตรการพัฒนา (Program Evaluation) และนำไปบูรณาการกับระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์อื่น ๆ เช่น การสรรหาคัดเลือกการกำหนดค่าตอบแทน เป็นต้น หลังจากนั้นจึงประเมินประสิทธิผลของการพัฒนาและนำผลป้อนกลับไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายการพัฒนาเพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

๒.๓.๗ กระบวนการพัฒนาเชิงพุทธ (BHRD Process)

กระบวนการพัฒนากระแสหลัก (HRD Process) จะใช้หลักการวิเคราะห์ (Analyze) ทำข้อเสนอการพัฒนา (Propose) สร้างโปรแกรมการพัฒนา (Create) ลงมือปฏิบัติการ (Implement) และประเมินผลการพัฒนา (Assess) ซึ่งจะคล้ายคลึงกับกระบวนการพัฒนาฝึกอบรม (Training and Development - T&D) ซึ่งใช้หลัก “ADDIE” กล่าวคือ A - Analysis การวิเคราะห์หาความจำเป็น

ในการฝึกอบรม D-Design คือการออกแบบหลักสูตร และ D-Develop คือการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน I-Implement คือการดำเนินการตามแผนและ E-Evaluation คือการประเมินผลการฝึกอบรม ความแตกต่างระหว่างกระบวนการพัฒนากับกระบวนการพัฒนาฝึกอบรมจะต่างกันที่ขอบเขตของกิจกรรมทั้งสอง โดยที่การฝึกอบรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา กระบวนการพัฒนาตามแนวทางพุทธสามารถใช้หลัก “อริยสัจ ๔” ซึ่งค่อนข้างมีความสมบูรณ์ครบถ้วนอยู่ในตัว เช่น การวิเคราะห์หาความจำเป็นนั้น มีความชัดเจนว่าเป็นเรื่องของการดับ “ทุกข์” และมี “สมุทัย” เป็นสาเหตุ ส่วน “นิโรธ” คือ เป้าหมายที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งซอยเป้าหมายออกเป็นระดับต้น ระดับกลาง ระดับสูงได้เช่นใช้หลักไตรสิกขาเริ่มจาก ๑. ศีล ๒. สมาธิ และ ๓. ปัญญา สำหรับขั้นตอนการออกแบบหลักสูตร (Design) และการพัฒนาสื่อการสอน (Develop) คงต้องใช้เทคนิคของการฝึกอบรมมาช่วย ตัวแบบที่นำมาประยุกต์ใช้ได้คือ TPS (Training for Performance System) เพียงแต่ตีความผลงานที่องค์กรต้องการ (Performance) ให้อยู่ในแนวทางพุทธ เช่น Outcomes คือจากปุถุชนเป็นอริยบุคคล (ไล่ระดับของนิโรธ) เป็น outcomes และมรรค ๘ เป็น Drivers (สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาจา สัมมาทสิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ สัมมาสติ) สำหรับกระบวนการพัฒนาแนวพุทธตามตัวแบบของผู้วิจัย การพัฒนาจะเริ่มต้นจากปัจจัยสองปัจจัยคือเป้าหมายของการพัฒนาและกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนา ซึ่งจะเป็นการกำหนดความจำเป็นในการฝึกอบรมในตัว เป้าหมายในการพัฒนาสามประการได้กล่าวข้างต้นแล้ว ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ที่จะรับการพัฒนานั้น อาจแบ่งเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ตามบทบาทหน้าที่ในองค์กร กล่าวคือ ผู้บริหารระดับสูง หัวหน้างาน และพนักงานเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงาน ปัจจัยทั้งสองนี้จะต้องปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ยกตัวอย่างเช่น หากเป็นกลุ่มเป้าหมายในระดับผู้บริหารและองค์การวางระดับการพัฒนาที่การเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ มีศีลธรรมในการบริหารงาน และในขณะเดียวกันผู้บริหารกลุ่มนี้มี “ภูมิธรรม” คือภูมิหลังเกี่ยวกับพุทธธรรมในระดับต้น ๆ สมรรถนะที่ต้องการ (BHRC) ก็จะกำหนดไว้ในระดับต้น (คือระดับศีลหรือสมาธิ) BHRC นั้นจะกำหนดสมรรถนะต่าง ๆ ที่จำเป็น สามารถนำไปใช้กำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการพัฒนา เนื้อหาหลักธรรม เทคนิคการสอน สื่อที่ใช้สอน และบทบาทหน้าที่ของอาจารย์วิทยากรได้ประเด็นเรื่องการวางแนวทางในการสอนหรือออกแบบหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับภูมิธรรมของกลุ่มเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ธรรมะแนวทางการพัฒนา (Approach) แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธจะผสมผสานระหว่างแนวทางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักและแนวทางของพระพุทธเจ้าสำหรับการพัฒนาเพื่อการปรับปรุงผลงาน เพิ่มความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน แนวทางการพัฒนาของกระแสหลักจะมีความเหมาะสมในการพัฒนา (ซึ่งจะไม่กล่าวถึงในที่นี้เนื่องจากการพัฒนาในกระแสหลักมีแนวคิดทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติอยู่แล้ว) สำหรับการพัฒนาตามหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ จะผสมผสานทั้งแนวของกระแสหลักและ แนวของพุทธธรรม ยกตัวอย่างเช่น การฝึกให้มี

สัมมาทิฐิ เมื่อมนุษย์โดยทั่วไปถูกอบรมเลี้ยงดู มีการ กล่อมเกลாதาสังคม จนมีมิจฉาทิฐิมาอย่างยาวนาน การบอกเล่าแต่เพียงว่าความคิดความเห็นที่ตนมี อยู่เป็นมิจฉา และจะให้ปรับเปลี่ยนไปเลย นั้น เป็นสิ่งคาดหวังได้ยาก ดังนั้นจึงควรต้องมีเทคนิคใหม่มา ช่วย ซึ่งในการพัฒนามนุษย์ตามกระแสหลักใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์มาช่วย เช่น การใช้ Transformational Learning ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้คนมีการเรียนรู้เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงวิธี คิด เปลี่ยนกระบวนการทัศน เปลี่ยนปรัชญาชีวิต ความเชื่อระดับฝังลึกได้นั้นคือการเปลี่ยนจากมิจฉาทิฐิ มาเป็นสัมมาทิฐิ หรือหากใช้แนวทางพุทธ

ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์^{๔๕} สำหรับแนวทางการพัฒนาตามหลักพุทธธรรม ซึ่งใช้มรรค ๘ หรือไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นแนวทางในการพัฒนาจะมี ๓ แนวทางสำคัญคือแนวทางของการใช้ “ศีล” นำการพัฒนา เป็นการใช้ศีลเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแนวทางปฏิบัติให้แก่ผู้ถูกพัฒนา แนวทางที่สองคือการใช้ “สมาธิ” เป็นจุดเน้นในการพัฒนา และแนวทางที่สามคือการใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางจุดเน้นในการพัฒนา แนวทางทั้งสามจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย ลักษณะและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่ต้องการศึกษาปฏิบัติพัฒนาตนเองในแนวทางพุทธ เป็นผู้ มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อที่หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ มีภูมิธรรมสูง ย่อมจะต้องใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางในการพัฒนา เนื่องจากสอดคล้องทั้งเป้าหมายและความพร้อมของผู้ที่ต้องการพัฒนา แต่หาก ผู้ศึกษาปฏิบัติมีเป้าหมายในระดับโลกียธรรม ยังพอใจและมีความสุขกับการเวียนว่ายตายเกิด ต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีคุณธรรมศีลธรรม เป็นพลเมืองดี แนวทางการพัฒนานั้นอาจ เป็นเพียงระดับ “ศีล” หรือระดับ “สมาธิ” ก็เพียงพอ ความชัดเจนในปัจจัยสามประการนี้จะทำให้ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการพัฒนามากยิ่งขึ้น แนวทางการพัฒนาที่กล่าวแล้วจะใช้กำหนด หลักสูตรการพัฒนา (Program) การกำหนดหลักสูตรเพื่อการพัฒนาจะประกอบด้วยการหาความ จำเป็นในการฝึกอบรม (Training Needs) ขององค์การ ความจำเป็นของงาน และความจำเป็นของ บุคคล การกำหนดวัตถุประสงค์ในด้านการพัฒนาทักษะ ความรู้หรือทัศนคติ ค่านิยม วิสัยทัศน์ การ กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ระยะเวลาการจัดและดำเนินการ ฝึกอบรม และ ระยะเวลาในการประเมินผลการฝึกอบรม จะเห็นได้ว่าการกำหนดหลักสูตรนั้นมีที่มาจากความจำเป็น ในการฝึกอบรมหรือเป้าหมายในการฝึกอบรมที่องค์การ หรือตัวงาน หรือปัจเจกบุคคล ต้องการผนวก กับวัตถุประสงค์เฉพาะด้านในการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ต้องมีซึ่งหากเป็นการพัฒนา แนวพุทธแล้ว ความจำเป็นดังกล่าวก็จะได้จาก BHRC (Buddhist Human Resource Competency) เป็นตัวตั้ง หลังจากนั้นจึงกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการฝึกอบรมรวมทั้งการ ประเมินผล กล่าวในเชิงการประยุกต์ใช้แล้วหลักสูตรการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธจะมี เป้าหมายการพัฒนาและ

^{๔๕} ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิทัศน์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๑-๑๗๕.

ระดับความพร้อมของผู้เรียนซึ่งกำหนดเป็น BHRC หลังจากนั้นจึงกำหนดเนื้อหาหลักสูตรที่จำเป็นตาม BHRC ยกตัวอย่างเช่น ผู้บริหารขององค์การอาจะมี BHRC ที่ได้จากเป้าหมายขององค์การบวกกับเป้าหมายส่วนบุคคลผสมผสานกับความพร้อมของผู้เรียน จะกำหนดได้เป็น BHRC ของผู้บริหารที่การเป็นผู้นำที่จะต้องมีความรู้เรื่องทศพิธราชธรรมหรือพรหมวิหาร ๔ นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธหรือวิทยากรก็จะมีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรเนื้อหา หลักสูตรรวมทั้งเทคนิคการสอนทั้งของตะวันตกและของพุทธที่สอดคล้องกับระบบการรับรู้และเรียนรู้ของผู้บริหาร การกำหนดหลักสูตรจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้ที่จะเป็นวิทยากรทั้งที่เป็นฆราวาส หรือพระภิกษุ ที่จะต้องเรียนรู้ในการออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียนกับ BHRC ที่องค์การกำหนดรวมทั้งปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ เมื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและหลักสูตรได้แล้ว เทคนิคการฝึกอบรมก็จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาต่อไป ในทางพุทธศาสนาการใช้อรรถาธิบายจากพุทธธรรมศาสตร์น่าจะเปรียบเทียบได้กับการบัญญัติข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น ศีล ๕ ในหลักการที่ว่าหากปฏิบัติเช่นนี้ จะได้ผลเช่นไร ตามกฎแห่งกรรม แต่การเชื่อมโยงให้เห็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนพฤติกรรมอาจยังไม่ชัดเจน จึงไม่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้ ไม่เปลี่ยนพฤติกรรม เพราะอาจจะขัดแย้งกับการเรียนรู้จากสังคมที่ผู้ไม่มีศีลกลับได้รับรางวัล ได้รับการยกย่อง มีเกียรติมีศักดิ์ศรี มีผู้นำหน้าถือตา แต่ผู้มีศีลนั้นกลับถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกระทำ ถูกเบียดเบียน มีชีวิตอยู่อย่างยากจนข้นแค้น อย่างไรก็ตามในศีลข้อ ๑ การไม่ฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์อื่น หากนำไปสู่การปฏิบัติเช่นการรับประทานอาหารมังสวิรัต แล้วเกิดคุณประโยชน์คือมีทั้งสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี (ได้รางวัล) ที่เกิดจากการนี้เป็นอย่างไร ก็น่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคน และเกิดการเรียนรู้ได้อรรถาธิบายความรู้ทางด้านพุทธธรรมศาสตร์จะมีประโยชน์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธ ยกตัวอย่างเช่น คติพจน์ที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จะต้องทำให้เห็นเป็นรูปธรรมและตรงประเด็น “ทำดี” นั้นต้อง “ได้ดี” ไม่ใช่ “ทำดี” แล้วต้อง “รวย” ความดีกับความรายนั้นในสังคมปัจจุบันมีคนจำนวนมากคิดว่าเป็นสิ่งเดียวกัน “ทำบุญ” แล้วก็ต้อง “รวย” จึงจะทำบุญกัน พระเดชพระคุณ เมธีมุนี ภาณุรังษี กล่าวถึงแนวคิดของพุทธทาสภิกขุเรื่องการปฏิบัติธรรม ซึ่งใกล้เคียงกับหลักพุทธธรรมศาสตร์ว่า “ท่าน (พุทธทาส) แปล อกาลิโก ว่าทำปุ๊บได้ปั๊บ เช่น เราโกรธปุ๊บก็ทุกข์ปั๊บ ไม่เกี่ยวกับอนาคต ทำถึงเห็นทันที ถ้าเราละปั๊บก็สบายทันที”

ผน หวานไฟ^{๔๖} มิฉันทิฐิของการทำบุญแล้วต้องรวยต้องมีการปรับแก้ใหม่ การใช้ พุทธธรรมศาสตร์มาประยุกต์จึงต้องเริ่มต้นจากการมี “สัมมาทิฐิ” ที่กล่าวข้างต้นก่อน การพัฒนาจึง จะเป็นไปได้อย่างถูกทาง อย่างไรก็ตามการใช้อุบายจากกุศลจิตในการใช้ “ความโลภ” หรือความ ร่ำรวยมาล่อใจเพื่อให้คนทำดีนั้นอาจจะเหมาะสมสำหรับผู้ที่มีภูมิธรรมในขั้นต้น แต่จะต้องไม่โหม กระพือความโลภของคนจนกลับไม่ได้

^{๔๖} นิพนธ์ แจ่มดวง, ร้อยคน ร้อยธรรม ๑๐๐ ปีพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๙), หน้า ๔๙-๖๔.

สำหรับการประยุกต์ใช้การเรียนรู้จากสังคม มาใช้ในการพัฒนาสามารถทำได้ด้วยการ เชิดชูบุคคลซึ่งพฤติกรรมที่ดี มีสัมมาทิฐิ มีศีลมีธรรมทั้งในด้านการได้ผลตอบแทนด้วยความสุขที่มากขึ้น ความทุกข์ที่ลดลงโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุ หรือด้วยการบริโภคที่เกินพอดี บุคคลประเภทนี้จะเป็น แบบอย่างให้คนในสังคมได้เรียนรู้ได้เห็นอย่างเห็นรูปธรรมว่าคนที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจะมีทั้งความสุข มีเกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือแทนการการยกย่องนับถือผู้มีเงิน เศรษฐี นักธุรกิจที่ร่ำรวยมหาศาล ข้าราชการหรือนักการเมืองที่มีอำนาจ กล่าวโดยสรุปก็คือการเปลี่ยนค่านิยมใหม่ด้วยการยกย่องผู้ที่ ปฏิบัติธรรมนั่นเอง “การเรียนรู้จากสังคม” ยังสามารถใช้ในการกำหนดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย น้อมนำไปทางธรรม ไม่ใช่ไปสู่อบายมุข การรณรงค์ในยุคปัจจุบันเรื่องการดื่มสุรา หรือการดสูบบุหรี่ เป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างสภาพแวดล้อมป้องกันเรื่องโรคร้ายหรือเรื่องอุบัติเหตุ การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธสามารถใช้แนวคิดทำนองนี้ได้เช่นเดียวกัน โดยการขยายจากศีลข้อเรื่องสุรา ยาเมาไปยังศีลข้ออื่น ๆ และไม่ควรเน้นเฉพาะการห้าม (เบญจศีล) แต่ยังต้องการรณรงค์ส่งเสริม (เบญจธรรม) ด้วย ถึงแม้ว่ามาตรการนี้จะยังไม่ทำให้ผู้คนเกิดปัญญาที่แท้จริงแต่ก็สามารถลดละ “มิฉฉาทิฎฐิ มิฉฉากัมมันตะ” ไม่ให้เพิ่มมากไปกว่าปัจจุบัน หลังจากที่ควบคุมความหลงไม่ให้เพิ่มมาก ไปกว่าเดิมแล้ว จึงใช้เทคนิควิธีการอื่น ๆ มาเสริมในขั้นตอนต่อไป องค์การสามารถพัฒนาทรัพยากร มนุษย์เชิงพุทธได้ด้วยการส่งบุคลากรขององค์การไปตามสำนักปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐาน เพื่อให้เขาได้ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบร่มเย็น มีการกินอยู่ในกรอบของศีล ๕ หรือศีล ๘ แวดล้อมด้วยผู้มีศีล มีธรรม มีปัญญา ย่อมช่วยโน้มนำให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้ตามหลักการการเรียนรู้จากสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่ต้องนำมาใช้ในการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเด็ก เช่น ต้องการเหตุผลของการต้องเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเองมากกว่ามีใครมาสั่งสอน ประสบการณ์เดิม (จากหลักธรรมขั้น ๕ ก็คือสัญญาขันธ์) ของผู้เรียนเป็นข้อมูลที่สำคัญมากของผู้ที่ จะสอน ผู้ใหญ่จะพร้อมที่จะเรียนรู้หากเห็นความจำเป็นในการนำไปใช้ในการทำงาน หรือใน ชีวิตประจำวัน เป็นต้น จากหลักการข้างต้นการจะทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีความสนใจที่จะปฏิบัติธรรม ต้องเริ่มต้นที่ทำไมจึงต้องปฏิบัติธรรม หากยกตัวอย่างเรื่องการใช้หลักอริยสัจ ๔ ผู้เรียนต้องเห็น “ทุกข์” ที่แท้จริงเสียก่อน “ความสุข” ที่ตนประสบพบอยู่ทุกวันที่แท้คือรูปแบบของความทุกข์ ความรู้ ซึ่งเช่นนี้จึงจะทำให้ผู้เรียนเริ่มแสวงหาทางสาเหตุของปัญหาคือ “สมุทัย” ซึ่งสรุปรวบยอดได้ที่ “อวิชชา” เมื่อทราบรากฐานของปัญหาแล้ว การเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ทราบว่าหนทางแก้ปัญหาคือ การขจัดอวิชชานั้นคือมรรค ๘ ซึ่งจะนำไปสู่ “นิโรธ” ภาวะของการดับทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ ซึ่งพุทธทาส เรียกคนกลุ่มนี้ว่าเป็นคน “เจ้าปัญญา” มีปัญญามาก ใช้ปัญญานำ อย่างไรก็ตามประสบการณ์เดิมของผู้เรียนบางกลุ่มไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ในระดับนี้ จึงต้องให้แนวทางปฏิบัติที่เข้าใจง่ายกว่า เช่น การ ทำบุญ ทำทาน การถือศีลการละเว้นอบายมุข เป็นแนวทางการพัฒนาที่ใช้ “ศีลนำ” เป็นแนวทางให้

ปฏิบัติไป ก่อนเป็นการ “ลด” กิเลสลง ไม่ต้องใช้ความคิดลึกซึ้ง เมื่อมีความพร้อมมากขึ้นก็จะเรียนรู้ เรื่องที่ละเอียดลึกซึ้งได้มากขึ้นต่อไป ความรู้ในเรื่องการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะทำให้วิทยากรเตรียมการ สอน ออกแบบหลักสูตร เลือกใช้เทคนิคและทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายมากขึ้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเรียนจาก “ประสบการณ์” ประสบการณ์ที่ว่าอาจจะจะเป็นประสบการณ์จริงหรือประสบการณ์ที่เรียนรู้จาก สถานการณ์ที่จำลองขึ้น ก็ได้ ซึ่งมี ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย

๑. เป็นการจำลองประสบการณ์ เช่นการใช้กรณีศึกษา (Case Study) การใช้การจำลอง สถานการณ์ในรูปของเกมต่าง ๆ (Simulation) การสาธิตให้เห็น (Demonstration) หรือใช้การ ทัศนศึกษา (Field Trip) ทั้งหมดนั้นจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะประสบพบเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง

๒. การให้สังเกตการณ์และใช้ความคิดใคร่ครวญ เช่นการแบ่งกลุ่มระดมสมอง การอภิปรายกลุ่ม มอบหมายให้สังเกตเหตุการณ์ที่จะนำไปสู่บทเรียน

๓. จะเป็นการสรุปการเรียนรู้จากการใช้ตรรกะทำให้เกิดเป็นแนวคิดสรุปรวบยอด

๔. ทดลองใช้แนวคิดที่ได้จากขั้นตอนที่สามทดสอบในสถานการณ์อื่น ๆ เพื่อการ แก้ปัญหา ตัดสินใจหลักการนี้ใช้สำหรับการฝึกงานจากสถานที่ทำงานจริงหรือการเรียนรู้ใน ห้องปฏิบัติการวิธีการ เช่นนี้จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงความเชื่อ เปลี่ยนทฤษฎี เกิดปัญญา อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้นี้ย่อมแตกต่างจากเพียงการฟังคำบอกเล่า ฟังบรรยาย หรือฟัง เทศน์เท่านั้นเพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์

ในทางพุทธธรรมอาจเปรียบเทียบได้กับการเปลี่ยน “ทฤษฎี” จากมิจฉาทิฐิไปเป็น สัมมาทิฐิ หรือจากหลักธรรมปฏิจจสมุปบาท คือการเปลี่ยนที่ระดับ“อุปาทาน” ซึ่งหากไต่ย้อนกลับไป ดูแล้ว อุปาทานนั้นก็เกิดจาก ความอยากได้ อยากมีอยากเป็น (ตัณหา) และตัณหานั้นเกิดจาก ความรู้สึกตอบสนองต่อสิ่งเร้า (เวทนา) และเวทนานั้นเกิดจากการรับรู้ (อายตนะ ๖ ขันธ์ ๕) ที่มีการ “ปรุงแต่ง” (สังขาร) ที่ปรุงแต่งผิดเพี้ยนไปจากความจริงเพราะมี“อวิชชา” คือความไม่รู้ในสังขาร หรือความหลงผิด หลงเชื่อ หลงคิด หลงเข้าใจ (ทิฐิ) ไปเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่สังขาร หรืออาจจะไป แก้ไขที่ปัจจัยอื่น ๆ ในวงจรปฏิจจสมุปบาทตามที่ท่านพุทธทาสสอนไว้ในหนังสือคู่มือมนุษย์ก็ได้ เช่น ที่สังขาร หรือเวทนา หรือตัณหา เป็นต้น

ระดับการเรียนรู้ในพุทธธรรมอาจแบ่งออกเป็นสามระดับตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์^{๔๗} คือ การเรียนรู้ในระดับแรก คือการไม่ทำความชั่ว อยู่ในศีล การเรียนรู้ในระดับที่สอง คือการทำความดี ทำบุญสุนทาน เป็นคนดีของครอบครัว ของสังคมประเทศชาติ และการเรียนรู้ในระดับที่สาม คือการ ทำจิตให้บริสุทธิ์เข้าถึงความเป็น “พุทธะ” (ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน) การเรียนรู้ในสองระดับแรกนั้น คือ

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *สู่การศึกษาแนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๗.

การเรียนรู้ในระดับโลกียธรรม และการเรียนรู้ในระดับที่สามเรียกว่าการเรียนรู้ในระดับโลกุตระธรรมซึ่งมีปัญหาเห็นความจริงตามกฎธรรมชาติ หลุดพ้นจากความจริงในระดับของการสมมติตามความเข้าใจของมนุษย์ปุถุชน (สมมติสัจจะ) เข้าถึงความจริงระดับสูงสุด เป็นความจริงแท้ (ปรมัตถ์สัจจะ) หรือก็คือการเห็นหรือเข้าถึง “อริยสัจ ๔” นั้นเอง คำถามหนึ่งที่ทุกคนควรจะฝึกถามตนเองคือ “ทำไมเราจึงคิดเชื่อ หรือกระทำการอย่างในทุกวันนี้ เราคิด เราเชื่อ เรากระทำอยู่” การเริ่มถามคำถามเช่นนี้จะทำให้มนุษย์หรือ “กบ” เริ่มเห็นกะลาที่ครอบอยู่ เมื่อกบเห็นกะลาแล้วจึงจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพยายามเรียนรู้ดินรนที่จะออกจากกะลา เมื่อกบเห็นกะลานั้นคือจุดเริ่มต้นของการมี “สัมมาทิฐิ” การใช้หลักธรรมกาลามสูตรนับว่าเป็นหลักธรรมที่ดีที่จะพิจารณาถึงกรอบความคิดความเชื่อที่ผิดอยู่ในตน เป็นการตั้งคำถามในระดับรากฐาน หรือเป็นคำถามเชิงปรัชญาที่มีความลึกซึ้งพอที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของตนเองได้ ต่อไปจะได้กล่าวถึงเนื้อหาการพัฒนา (Contents) ที่เป็นหลักธรรมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ได้กล่าวไว้แล้วว่าหลักธรรมสำคัญที่จะใช้ในการพัฒนา คือ “อริยมรรคมีองค์ ๘” หรือมรรค ๘ สำหรับข้อธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้เพื่อประกอบความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงที่มาของมรรค ๘ และการพัฒนาฝึกอบรมที่จะทำให้มรรค ๘ เกิดขึ้นในผู้เรียนมรรคมีองค์ ๘ จะเป็นข้อธรรมที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ แต่เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจถึงที่มาและข้อธรรมที่เกี่ยวข้องจะได้มององค์ธรรมแบบมีองค์รวม จึงจะต้องมีความเข้าใจด้วยว่ามรรคมีองค์ ๘ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรม “อริยสัจ ๔” ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และในแต่ละข้อธรรมทั้งทุกข์ สมุทัย นิโรธนั้นก็จะมีหลักธรรมอื่น ๆ นำมาใช้อธิบายให้มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งลงไปอีก ตั้งแต่ “ทุกข์” นั้นต้องใช้หลักธรรม “ไตรลักษณ์” มาใช้อธิบายว่าชีวิตมีความทุกข์ มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) และไม่มีตัวตนให้ยึดถือได้ (อนัตตา) รวมทั้งการอธิบายถึงกลไกการรับรู้ของคนเราโดยใช้หลักธรรม “อายตนะ ๖” และ “ขันธ์ ๕” ส่วนข้อ “สมุทัย” นั้นต้องอธิบายด้วยปัจจัยสมุปปาทในข้อ “ตัณหา” และที่มาของตัณหา รวมทั้งกฎแห่งกรรม สำหรับ “นิโรธ” นั้นอธิบายด้วยภาวะ “นิพพาน” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม ไม่ใช่สวรรค์วิมานอย่างที่คนจำนวนมากเข้าใจ และ “มรรค” นั้นก็คือไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา และสรุปบรรยายว่าปัญหาของมนุษย์นั้นสรุปได้ที่ “อวิชชา” คือความไม่รู้ความจริงตามกฎธรรมชาติ ทำให้ไปหลงยึดติดกับความจริงสมมติ (สมมติสัจจะ) เช่นค่านิยมในการบริโภค ค่านิยมในการเป็นปัจจัยการผลิต ค่านิยมในอำนาจ ในการสะสมทรัพย์สินเงินทองวัตถุ ชื่อเสียงเกียรติยศ หรือแม้กระทั่ง “ความสุขหลวง” ข้อธรรมที่กล่าวเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้นจะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีระบบมีระเบียบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางจิตวิทยา ข้อธรรมที่กล่าวข้างต้นบางข้อมีความลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ วิทยากรผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีการวางพื้นฐานไปที่ละขั้นตอนจนกว่าผู้เรียนจะมีความพร้อมในข้อธรรมระดับสูงที่อยากจะเข้าใจได้ต่อไป หลังจากการปูพื้นฐานความรู้ถึงที่มาของมรรค ๘ แล้ว ขั้นตอนต่อมาคือจะอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจ

มรรค ๘ และนำไปปฏิบัติ นอกจากด้วยความศรัทธาแล้วยังมีความเข้าใจด้วย สำหรับมรรคข้อแรกคือ “สัมมาทิฐิ” จะต้องสอนด้วยข้อธรรม “ปรโตโฆสะ” และ “โยนิโสมนสิการ” หลักใหญ่ใจความก็คือ การศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้าและให้รู้จักคิดออกนอกกรอบ (Think Outside the Box) กรอบเดิมที่ตนเองยึดถืออยู่นั้นจะมีมีจกาทิฐิมากน้อยตามแต่ภูมิธรรม กิเลส และกรรมของแต่ละบุคคล หลักธรรมสองข้อดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนตั้งคำถามพื้นฐานถึงการใช้ชีวิตของตนว่า “อะไรคือสาระของชีวิต” “ตนเองมีชีวิตอันประเสริฐหรือยัง” สำหรับผู้ที่กำลังประสบ “ทุกข์” อยู่ก็อาจจะเรียนรู้ได้เร็วกว่าเพราะประสบด้วยตนเอง สำหรับมรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ใช้ข้อธรรมเรื่องเบญจศีล เบญจธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์กำหนดระบบเศรษฐกิจ เป็นข้อธรรมที่เข้าใจง่าย เพราะผู้เรียนคุ้นชินอยู่แล้ว ประเด็นที่เป็นปัญหาอยู่ที่ทำอย่างไรจึงจะปฏิบัติด้วยความเข้าใจพร้อม ศรัทธาอย่างมั่นคง จะเห็นได้ว่าหากความเข้าใจถูกต้องมีสัมมาทิฐิ มีแนวคิดถูกต้องคือสัมมาสังกัปปะ พฤติกรรมจะเปลี่ยนไปด้วยตามแนวคิดของ Competency และเพื่อให้เกิดความมั่นคงของพฤติกรรม ต้องใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔ มาอย่างต่อเนื่อง สำหรับมรรคข้อสัมมาวายามะในเรื่องของความเพียร ซึ่งเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ได้กับทฤษฎีแรงจูงใจของจิตวิทยาตะวันตก สำหรับมรรคข้อสัมมาสติ จะต้องใช้หลักธรรม “สติปัฏฐาน ๔” หรืออาณานสติ วิปัสสนาช่วยเจริญสติให้มั่นคง ไม่วอกแวก ตามสภาพแวดล้อมที่มาย้ายวนให้กิเลสครอบงำได้อีก และมรรคข้อสุดท้ายคือสัมมาสมาธิ เพื่อให้ก้าวข้ามพ้น “นิรวณ ๔” ซึ่งคอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้บุคคลมีจิตที่มีคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพที่เข้มแข็ง จะเห็นได้ว่ามรรคทั้ง ๘ นี้จำเป็นต้องมีเทคนิคการสอนที่ทำให้บุคคลเห็นจริงและปฏิบัติตามอย่างมีปัญญา มิใช่ปฏิบัติด้วยความเชื่อถือศรัทธาเท่านั้น^{๔๘} หลักธรรมตัวอย่างที่กล่าวข้างต้นทั้งหมดจะเป็น หน้าที่ของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือวิทยาการที่จะพัฒนา Competency สำหรับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นพนักงานระดับปฏิบัติการ หัวหน้างาน ผู้บริหาร สรุปตัวอย่างเทคนิคการ พัฒนามรรค ๘ โดยใช้เทคนิคทั้งของพุทธธรรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามกระแสหลัก ทั้งวิธีของการพัฒนาระดับบุคคล (Individual Development-ID) และการพัฒนาในระดับองค์การ (Organizational Development-OD)

๒.๓.๘ การพัฒนาในระดับองค์การ

การพัฒนาในระดับองค์การมีสามแนวความคิดที่จะเลือกใช้ได้ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และ เป้าหมายขององค์การ มีรายละเอียดดังนี้ ทางเลือกการพัฒนาในระดับองค์การ มี ๓ ทางเลือก กล่าวคือ การพัฒนาองค์การ (Organizational Development) การเปลี่ยนแปลงองค์การ (Organizational Change) หรืออาจเรียกว่าการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) และการใช้แนวคิดการเรียนรู้ขององค์การ (Organizational Learning) การพัฒนาระดับองค์การทั้ง สามแนวทางสามารถใช้ได้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๙.

ระดับองค์การ หรือการพัฒนาองค์การ (Organization Development) หรือการเปลี่ยนแปลงองค์การ (Organizational Change) มีความหมายเดียวกันเพียงแต่แตกต่างกันที่ความเร็วและระดับการเปลี่ยนแปลงมากหรือน้อย ส่วนแนวคิดของการเรียนรู้ขององค์การก็เป็นแนวคิดที่พยายามให้องค์การสามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นอีกแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวทางพุทธและใช้เป็นเทคนิคการพัฒนาองค์การวิधिพุทธได้

การพัฒนาองค์การเชิงพุทธมีจุดประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์การให้เป็นองค์การวิधिพุทธ การพัฒนาองค์การแนวพุทธมีทั้งระดับการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Change) และเป็นทั้งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ (Transformational Change) การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Change) ก็เป็นแนวคิดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงองค์การอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Change) จะเป็นแนวคิดของการพัฒนาองค์การ (Organization Development) จะเกิดขึ้นเมื่อองค์การมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาองค์การที่วิสัยทัศน์ ภารกิจ โครงสร้าง กระบวนการทำงาน เทคโนโลยีที่องค์การใช้และวัฒนธรรมองค์การยังเป็นอยู่ในระบบเดิม การพัฒนาองค์การลักษณะนี้เป็นการปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพการทำงาน รวมทั้งเรื่องพฤติกรรมในการทำงานที่มีจริยธรรมมีเบญจศีลเบญจธรรมมากขึ้น องค์การที่ต้องการให้ทรัพยากรมนุษย์ของตนมีระดับการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น จึงควรใช้แนวคิดการพัฒนาองค์การ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในระดับค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Change) และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Change) การพัฒนาองค์การที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจะเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงองค์การ (Organizational Change) ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงในระดับ Transformational Change เช่นการเปลี่ยนแปลงองค์การจากทุนนิยม บริโภคนิยม ต้องการกำไรสูงสุด บำรุงบำเรอสนองกิเลสบุคลากรอย่างเต็มที่ มาเป็นองค์การวิधिพุทธที่มีวิสัยทัศน์ใหม่ ภารกิจขององค์การใหม่ เป้าหมายใหม่ กลยุทธ์ใหม่ โครงสร้างใหม่ กระบวนการทำงานใหม่ เทคโนโลยีใหม่ ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์การใหม่ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ใหม่ ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้ เช่น จากองค์การที่ยึดมั่นในระบบทุนนิยม บริโภคนิยมมาเป็นองค์การวิधिพุทธที่ต้องการพัฒนาบุคลากรในระดับโลกียธรรมอย่างเข้มข้นหรือถึงระดับโลกุตระธรรม การพัฒนาลักษณะดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการผลลัพธ์ในระดับที่เรียกว่า Gamma (B)

กล่าวสำหรับการเปลี่ยนแปลงองค์การให้เป็นองค์การพุทธนิยม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ นอกจากความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อของปัจเจกบุคคล มิฉะนั้นการพัฒนางานจะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัจจัยอื่น ๆ มาเป็นอุปสรรค แต่อาจสรุปว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า มิได้ก่อประโยชน์ให้กับองค์การแต่อย่างใด ยกตัวอย่าง เช่น การพัฒนาฝึกอบรมปัจเจกบุคคลในองค์การให้มีเมตตาธรรม มีการทำงานเป็นทีม แต่ระบบการ

ประเมินผลงานนั้นบังคับให้ทุกคนต้องบรรลุเป้าหมายของตนเอง คนที่ไม่เห็นแก่ตัว มัวแต่ช่วยเพื่อนร่วมงานก็จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของตน และนอกจากจะไม่ได้รางวัลแล้วก็จะถูกลงโทษในที่สุด หรือกรณีของการส่งเสริมให้องค์การทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง แต่เศรษฐกิจของชาติกลับเป็นเศรษฐกิจระบบทุนนิยมบริโภคนิยม การผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งสำหรับการใช้แนวคิดองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) มาใช้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ควรพิจารณานำไปใช้ องค์การแห่งการเรียนรู้คือ “องค์การที่ทั้งปัจเจกบุคคลและทีมงานปฏิบัติงานไปสู่เป้าหมายเดียวกัน และเป้าหมายนั้นเชื่อมโยงกัน การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างเปิดเผย การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลนั้นเป็นไปได้และมีการแบ่งปันกัน การคิดเชิงระบบเป็นปทัสถานขององค์การ ผู้นำองค์การต้องเป็นผู้ผลักดันให้องค์การเกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้ของบุคลากรในองค์การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้รางวัล ความคิดอ่านใหม่ ๆ ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี กล่าวสำหรับองค์การวิถิปุทธ จะเห็นว่าองค์การแห่งการเรียนรู้คือตัวแบบที่เหมาะสมขององค์การวิถิปุทธ พิจารณาจากคุณลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการมีเป้าหมายร่วมกันเชื่อมโยงกัน (การพ้นทุกข์ การทำความดี การไม่ทำความชั่ว) การสื่อสารกันอย่างเปิดเผย (ศีลข้อ ๒ การไม่พูดปดหรือปิดบังกัน) การแบ่งปัน ข่าวสารข้อมูล (ด้วยเมตตาจิตที่มีต่อกัน) การคิดเป็นระบบ (หลักธรรมที่แก้ปัญหาหรือ ปฏิจจนูปบาท) ผู้นำต้องผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ (ผลักดันในการปฏิบัติธรรม เผยแพร่ธรรม สั่งสอน ประกาศศาสนา) การบริหารงานต้องสนับสนุนการเรียนรู้ (สิ่งนี้อาจจะยังขาด) การเรียนรู้ การปฏิบัติธรรม ได้รับการส่งเสริมและได้รางวัล ความคิดใหม่ ๆ ได้รับการยอมรับ (ตามหลักอนิจจัง อนัตตาแล้ว ไม่มีอะไรเป็นอมตะถาวร เพราะฉะนั้นการยอมรับสิ่งใหม่จึงเป็นเรื่องง่าย) องค์การทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นวัดวาอารามหรือสถานปฏิบัติธรรม หากใช้แนวคิดองค์การแห่งการเรียนรู้จะทำให้้องค์การมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิผลประสิทธิภาพมากขึ้น นำพาให้บุคลากรใน้องค์การมีความรู้แจ้งเห็นจริงเกิดได้ง่ายมากขึ้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับ้องค์การมีสามทางเลือกดังที่กล่าวข้างต้น ต่อไปจะได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนา้องค์การ และกระบวนการเปลี่ยนแปลง้องค์การ

๒.๓.๙ กระบวนการพัฒนา้องค์การวิถิปุทธ

สำหรับกระบวนการพัฒนา้องค์การวิถิปุทธ^{๔๙} จะมีทั้งความคล้ายคลึงและแตกต่างกับการพัฒนาในระดับบุคคล กล่าวคือ ขั้นตอนแรกเป็นการวิเคราะห์ปัญหาและทำข้อเสนอให้องค์การ (Analyze Contact) หลังจากนั้นจึงเป็นการวินิจฉัยประเด็นที่ต้องมีการพัฒนาและแจ้งให้ผู้บริหาร ้องค์การทราบ (Diagnose and Feedback) หลังจากที่ถูกบริหารรับทราบแล้วจึงมีการวางแผนกำหนด โปรแกรมการพัฒนา (Plan and Develop) ดำเนินการตามแผน (Implement) และประเมินผลการพัฒนาและทำให้ยั่งยืนถาวร (Evaluation and Institutionalize) ส่วน “การเปลี่ยนแปลง้องค์การ”

^{๔๙} พระไพศาล วิสาโล, กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ, เสขิยธรรม, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔๘ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๔): ๑๓-๑๗.

มีกระบวนการที่แตกต่างออกไปบ้างจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์การข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ต้องมีการพิจารณาเพิ่มเติมจากการพัฒนาในระดับบุคคลคือเรื่องของวิสัยทัศน์ขององค์การ ภารกิจ องค์การ กลยุทธ์องค์การ โครงสร้างองค์การ กระบวนการทำงาน และเทคโนโลยีที่องค์การจะใช้ ปัจจัยข้างต้นจะกำหนดลักษณะของทรัพยากรมนุษย์ที่องค์การต้องมี ดังนั้นระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การจะต้องรองรับกับการสรรหาคัดเลือก การกำหนดค่าตอบแทน การประเมินหรือบริหารผลงาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่องค์การต้องการ กระบวนการของการพัฒนาองค์การ วิถีพุทธในทางปฏิบัติจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้บริหารองค์การมี แนวคิดที่จะพัฒนาองค์การของตนให้เป็น องค์การพุทธนิยม เป็นองค์การที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนั้นขั้นตอนแรกคือการกำหนด วิสัยทัศน์การพัฒนาซึ่งมีพุทธธรรมเป็นรากฐานการพัฒนา ว่าต้องการเห็นองค์การเป็นองค์การวิถีพุทธ ในระดับโลกียธรรมหรือโลกุตระธรรม หลังจากนั้นจึงกำหนดภารกิจที่ต้องกระทำเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ ที่กำหนดไว้ และแปลงภารกิจให้เป็นเป้าหมาย ทั้งเป้าหมายระยะยาวและเป้าหมายระยะสั้น เช่น เป้าหมายในระยะเวลา ๑ ปี หลังจากนั้นจึงกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนา กลยุทธ์ในการพัฒนาจะเป็น หลักในการกำหนดโครงสร้างองค์การ กระบวนการทำงาน เทคโนโลยีที่ใช้ เป็นต้น ปัจจัยข้างต้นจะ กำหนดสมรรถนะแบบพุทธ (Competency) ที่องค์การต้องการมนุษย์ที่ว่านั้นจะได้มาด้วยระบบการ บริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่เดิมด้วย กระบวนการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลที่กล่าวมาแล้ว การกำหนดค่าตอบแทนที่มีพุทธธรรมเป็น ฐานคิด เช่นการกำหนดค่าตอบแทนตามความจำเป็นพื้นฐาน ของแต่ละบุคคลแทนการจ่าย ค่าตอบแทนตามค่าของงานหรือตามผลงาน เป็นต้น ระบบย่อยต่อไปนี้จะทำให้การพัฒนาทรัพยากร มนุษย์แนวพุทธคือการประเมินผลงานเพื่อเป็นการวัดทั้งผลงานและพฤติกรรม ได้ทราบความก้าวหน้า ในการพัฒนา เพื่อที่จะกำหนดแผนการพัฒนารวมทั้งการให้รางวัล หรือการลงโทษเพื่อผลทางด้าน แรงจูงใจต่อไปด้วย ทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธที่องค์การต้องการ หากมีไม่เพียงพอที่จะทำให้บรรลุ ภารกิจหรือทำให้องค์การไม่เข้มแข็งเพียงพอ จำเป็นจะต้องมีการสรรหาคัดเลือกเข้ามาใหม่ การ คัดเลือกคนเข้ามาใหม่จะต้องมีการกำหนดคุณสมบัติหรือสมรรถนะ (Competency) ที่ได้กำหนดไว้ ตั้งแต่ตอนต้น ลักษณะการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดังกล่าว จะเป็นส่วนช่วยในการกำหนด วัฒนธรรมองค์การ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาองค์การประสบความสำเร็จ อย่างถาวร แนวคิดที่กล่าว ข้างต้นเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (Strategic HRD)

ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเปลี่ยนแปลงองค์การจากองค์การที่มีการพัฒนาตาม กระแสหลักให้เป็นองค์การวิถีพุทธคือการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักพัฒนา องค์การที่จะวางกลยุทธ์รับมือการต่อต้านดังกล่าว ซึ่งอาจจะมีสาเหตุจากความเชื่อความเคยชิน ความรู้สึก ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือมีมิฉาหิฐิ อวิชชาบดบังปัญญา ทำให้เกิดพฤติกรรมการต่อต้าน นักพัฒนาองค์การจำเป็นต้องเตรียมพร้อมที่จะรับมือการต่อต้านดังกล่าวด้วยการเรียนรู้ธรรมชาติอัน

ซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่ระดับของความเชื่อ การรับรู้ และความเคยชินที่มาจากหลักรวมของวัฒนธรรมองค์การ กล่าวไว้ในแนวคิดขององค์การแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระดับดังกล่าวนี้การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเป็นที่คาดการณ์ได้ สำหรับกลุ่มคนที่คาดว่าจะเป็นผู้ต่อต้านอย่างแข็งขัน ก็จะต้องเป็นกลุ่มคนแรก ๆ ที่ต้องไปทำความเข้าใจ ชี้แจงชักจูงให้มาเป็นทีมเดียวกัน ในแต่ละกลุ่มคนจะมีผู้นำของกลุ่ม ผู้นำกลุ่มหรือในสมัยพุทธกาลคือเจ้าสำนักทั้งหลายที่ว่านี้ จะต้องเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เมื่อชักจูงด้วยการชี้ให้เห็นอริยสัจ ๔ ได้มีสัมมาทิฐิในเบื้องต้น จะได้บริวารหรือสมาชิกของกลุ่มมาด้วย กลุ่มคนที่เป็นที่ปรึกษาของผู้นำกลุ่ม ผู้บริหารก็เป็นกลุ่มที่ละเลยไม่ได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้การสามารถชักจูงคนกลุ่มนี้ได้จะทำให้เข้าใจแนวคิดที่เป็น “มิจฉาทิฐิ” เป็นอย่างดี ทำให้สามารถนำมาวิเคราะห์หาจุดอ่อนเพื่อการโต้แย้งกับกลุ่มคนที่ยังทำความเข้าใจได้ช้าหรือนิยามการถกเถียงได้อีกด้วย กระบวนการที่กล่าวข้างต้นเป็นกระบวนการพัฒนาในระดับองค์การ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาในระดับบุคคล (Training and Development) ซึ่งเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็จะมารับช่วงต่อไป จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธนั้นจุดเริ่มต้นจะต้องอยู่ที่ผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้ริเริ่มผลักดันกำหนดวิสัยทัศน์องค์การให้เกิดขึ้น มิใช่เริ่มต้นจากบุคลากรระดับล่างขององค์การ ในส่วนของกิจกรรมการพัฒนานั้น หากกระทำเฉพาะการพัฒนาฝึกอบรมเฉพาะในระดับบุคลากร โดยไม่มีการพัฒนาในระดับองค์การ ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากปัจเจกบุคคล ถึงแม้ว่าจะได้รับการพัฒนาแล้ว แต่หากวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์โครงสร้าง ค่านิยม วัฒนธรรมองค์การและระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การไม่ส่งเสริมสนับสนุน หรือสอดคล้องแล้วปัจจัยข้างต้นก็จะเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ หากองค์การคาดหวังที่จะให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธมีประสิทธิผลผู้บริหารองค์การควรเริ่มต้นวางแผนการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงองค์การก่อนแล้วจึงนำการพัฒนาสำหรับระดับปัจเจกบุคคลมารองรับสนับสนุนการพัฒนาองค์การ

กล่าวโดยสรุป จากการวิจัยเอกสาร “การพัฒนาเชิงพุทธ” พบว่านิยามของการพัฒนาเชิงพุทธคือ กระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์การโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานมีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การและการพัฒนาฝึกอบรมบุคลากรเพื่อจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิมหรืออาจจะกล่าวอย่างสรุปบรรทัดว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ คือ “การเปลี่ยนแปลงบุุคคลให้เป็นอริยบุคคลด้วยการพัฒนาฝึกอบรมและการพัฒนาองค์การ” แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา โดยมีพุทธเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาโดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับ คือระดับโลกียธรรมและ

ระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนา และมีการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นจะมีความสามประการคือทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดี มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำรงชีวิต และพัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง สู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมีองค์ประกอบการพัฒนา ๒ ระดับใหญ่คือการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาในระดับองค์การเพื่อให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทจึงทำให้องค์การที่เป็นระบบใหญ่ต้องเป็นองค์การเศรษฐกิจพอเพียง มีพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางของระบบเศรษฐกิจ มีกระบวนการทัศน์การพัฒนาที่ประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน กระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาโลกียธรรมและกระบวนการพัฒนาระดับโลกุตระธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับบุคคลจะมีตัวแบบในการพัฒนาซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย โดยมีปัจจัยเป้าหมายในการพัฒนาและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมายเป็นปัจจัยหลัก การพัฒนาองค์การเชิงพุทธจะเริ่มต้นที่การกำหนดวิสัยทัศน์องค์การ การกำหนดภารกิจที่ต้องทำแล้ว แปลงเป็นเป้าหมาย แล้วนำเป้าหมายนั้นมากำหนดกลยุทธ์ ซึ่งอาจจะต้องทำให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์การ กระบวนการในการทำงาน เทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ และพัฒนาระดับบุคคลมารองรับแนวคิด การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธอาจสรุปอย่างรวบรัดด้วยการใช้พระรัตนตรัยมาเป็นกรอบแนวคิด กล่าวคือ “พระพุทธ” นั้นจะเป็นตัวแทนของวิสัยทัศน์ กระบวนการ ภารกิจ เป้าหมายในการพัฒนาสู่การเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และ “พระธรรม” จะเป็นตัวแทนของหลักธรรมคำสอน หลักสูตร เนื้อหาวิชาการรวมทั้งแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาและ “พระสงฆ์” คือ ตัวแทนของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ที่จะต้องมี Competency ที่จะเป็นนักพัฒนาที่ดีไม่ว่าจะเป็นความเข้าใจในหลักธรรมและความสามารถในการถ่ายทอด

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

๒.๔.๑ ความหมายการพัฒนา

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาองค์กร สังคม อีกทั้งยังเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศอีกด้วย ดังนั้นความตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของมนุษย์ จึงได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนามนุษย์^{๕๐} ให้มี

^{๕๐} กัญญา แซ่โจ้ว, “การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการใช้ทฤษฎีริชาดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของร้อยเอกศาสตราจารย์ ดร.จิตร์จาง สุภาพ ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖).

คุณค่า และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาเอาไว้มากมาย เช่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๑} ได้ให้ความหมายการพัฒนามนุษย์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุนเป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาสองชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือความสุข อริสราพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล

อำนาจ แสงสว่าง^{๕๒} ได้กล่าวไว้ในการจัดการมนุษย์ว่า การพัฒนาคน หมายถึง การวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เพื่อจัดการให้มีการพัฒนาระดับขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร โดยใช้วิธีการฝึกอบรม การให้ความรู้และจัดโปรแกรมการพัฒนาพนักงานให้มีโอกาสได้รับความก้าวหน้าในอาชีพสำหรับในอนาคต

มัลลี เวชชาชีวะ^{๕๓} ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นรายบุคคล ให้เขามีความพร้อมที่จะทำงานในหน้าที่ของเขาให้ได้ผลดีแก่องค์กรมากที่สุด

พยอม วงศ์สารศรี^{๕๔} ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีเกี่ยวกับบุคคลก็คือ การดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจแก่องค์กร

วิชัย โสสุวรรณจินดา^{๕๕} ได้ให้ความหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา การบำรุงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ เพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กร และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

^{๕๒} อำนาจ แสงสว่าง, **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทยพิสุทธิ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙๖.

^{๕๓} มัลลี เวชชาชีวะ, **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^{๕๔} พยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๕๕} วิชัย โสสุวรรณจินดา, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

สมชาย หิรัญภิตติ^{๕๖} ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง บุคคลซึ่งมีความพร้อม มีความจริงใจ และสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์การหรือเป็นบุคคลในองค์การที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ ดังนั้น องค์การจึงมีหน้าที่ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ปฏิบัติงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งต้องใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เข้ามาช่วย

บุญเลิศ ไพรินทร์^{๕๗} ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งมวล อันอาจได้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความสามารถ ทักษะและทัศนคติโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาให้ทุกคนและทุกระดับได้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและประเทศชาติและรวมถึงการฝึกอบรม การสอนงานการสับเปลี่ยนหมุนเวียน หรือแม้แต่กระบวนการในการพัฒนาตนเองอีกด้วย

อำนาจ เจริญศิลป์^{๕๘} ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพดีขึ้น ต้องพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนั้นจะต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่กับคุณธรรมด้วย จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ออกไปอยู่ในสังคมได้และเมื่อมนุษย์มีความรู้แล้ว ต้องนำไปปฏิบัติฝึกฝนให้เกิดผลดี คือมีประสบการณ์ดีนั่นเอง ประสบการณ์ดี ความรู้ดี มีคุณธรรมดี และมีความสามารถสูง มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรใช้เป็นหลักในการจัดการทรัพยากรมนุษย์

ฟลิปโป (Flippo)^{๕๙} ได้กล่าวถึง “การพัฒนาบุคลากร” หมายถึง การเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง

เม็กกินสัน (Megginson)^{๖๐} ได้กล่าวถึง “การพัฒนาบุคลากร” หมายถึง การดำเนินความพยายามใด ๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่บุคคล

^{๕๖} สมชาย หิรัญภิตติ, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์ม และโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๕๗} บุญเลิศ ไพรินทร์, *พฤติกรรมกรรมการบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๕๘} อำนาจ เจริญศิลป์, *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๖.

^{๕๙} B. Edwin Flippo, *Management : A Behavioral Approach*, (Boston: Allyn & Bacon, 1971).

^{๖๐} Leon C. Mcgginson, *Personnel : A Behavioral Approach to Administration*, (Homewood: Richard D. Irwin, 1969), p. 307.

เนดเลอ (Nadler)^{๖๑} ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึงเป็น การจัดกิจกรรมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดจะกำหนดให้สิ้นสุดในเวลาที่เหมาะสม และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างดี ซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การในสังคม ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนใน องค์การและสังคม

เพช (Pace)^{๖๒} ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กิจกรรมที่จะ นำมาซึ่งคุณภาพและความสามารถในการผลิตของพนักงาน และนำมาซึ่งความพอใจงานระหว่าง พนักงาน หัวหน้างานและพนักงานอื่น ๆ โดยการพัฒนาดำเนินการทั้งระดับปัจเจกบุคคล (Individual Development) ระดับองค์การ (Organization Development) การพัฒนาอาชีพ (Career Development)

รัสเซล (Russell c. Swansbury)^{๖๓} ได้กล่าวถึง “การพัฒนาบุคลากร” หมายถึง การศึกษาของบุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคและวิชาชีพ เพื่อยกระดับ ความสามารถให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชาการ เพื่อสนองความพึงพอใจในเรื่องความอยากรู้ อยากรูเห็นของบุคคลนั้น

พอสรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากร มนุษย์นั้น หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารมุ่งเน้น เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้ทั้งกลยุทธ์และ ทักษะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องเพื่อจัดการให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงาน และประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานขององค์การ โดยใช้วิธีการฝึกอบรมจัดกิจกรรมที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ได้ดียิ่งขึ้น

๒.๔.๒ คำนิยามศัพท์ของการพัฒนา ผู้วิจัยได้ค้นคว้านิยามศัพท์ของการพัฒนาจากตำรา ต่าง ๆ ที่พอจะนำมาเป็นหลักของแนวคิดและทฤษฎีของงานวิจัยมีดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้นิยามศัพท์ การพัฒนา คือ การทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ เจริญงอกงามโดยมีระดับในการพัฒนา ๒ ระดับ คือ ในระดับส่วนรวมและในระดับส่วนตัว การพัฒนา ในระดับส่วนตัวนั้นต้องอาศัยการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนาได้วางหลักในการพัฒนา คือ ในระดับประเทศใช้หลักปฏิรูปเทสวาสะ ส่วนการพัฒนาในระดับส่วนตัวใช้หลักอัตตสัมมาปณิธิ^{๖๔}

^{๖๑} Leonard Nadler, *Designing Training Program (The critical events model)* , (Reading: Mass. Addison – Wesley , 1982), p. 12.

^{๖๒} RW.Smith Pace, *Human Resource Development*, (New Jersey: PrenticeHall, 1991), p.7.

^{๖๓} Russell C. Swansburg, *In Service Education*, (New York: G.D. Putmen Sons, 1968), p.47.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

คำว่า “พัฒนา” เป็นคำกริยา แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้ยั่งยืนถาวร ดังนั้น “การพัฒนา” ก็คือ การทำให้เจริญ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” คือตัวบุคคลแต่ละคนให้เจริญขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่เจริญขึ้น มีความสมบูรณ์ด้วยความดีงาม ความสูงส่งสมกับเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูง

บุญคง หันจางสิทธิ์ คำว่า ทรัพยากร (Resources) มาจากรากศัพท์ ทรัพยากร + อากร = ทรัพยากร และได้ให้คำนิยามศัพท์คำว่า ทรัพยากร คือสิ่งที่ถือว่ามีคุณภาพ (A Useful Thing or Quality) อาจมีรูปร่าง เช่น เงินตรา สมบัติสถานและอาจจะไม่มีรูปร่างก็ได้ เช่น ปัญญาเป็นทรัพยากร ซึ่งตรงกับคำ กลอนที่ “มีปัญญาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน” ส่วนอากร แปลว่า บ่อเกิดหรือที่เกิดทรัพยากร จึงหมายถึง สิ่งทั้งปวงที่มีคุณภาพและเป็นบ่อเกิดหรือที่เกิดแห่งทรัพย์ เช่น ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่หรือเกิดตามธรรมชาติอันอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้^{๖๕}

คำว่า “มนุษย์” เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษได้แก่ สึกขา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ได้ฝึกศึกษา หรือพัฒนาแล้วชื่อว่าเป็น “สัตว์ที่ประเสริฐ” เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยตนเองและช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การทำให้มนุษย์มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามีรูปร่าง เช่น เงินตรา ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ หรือไม่มีรูปร่าง สัมผัสไม่ได้เช่น ปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความฉลาด ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งประการหลังนี้ล้วนแต่เป็นคุณภาพและคุณสมบัติที่มีค่าอยู่ในตัวมนุษย์ทั้งสิ้น

๒.๔.๓ ความสำคัญของการพัฒนา

มนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญและเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดในการพัฒนาองค์การองค์การจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการ ดังนั้น มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนา ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาว่า การพัฒนามนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่สิกขานั้นเอง^{๖๖} โดยอธิบายหลักไตรสิกขาไว้ในเรื่อง “พระพุทธศาสนาพัฒนาคน และสังคม” ว่า การศึกษา (สิกขา) แยกย่อยออกไปเป็น ๓ ด้านโดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่ง การดำเนินชีวิต ของมนุษย์ ที่มี ๓ ด้าน คือ

^{๖๕} บุญคง หันจางสิทธิ์, **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖.

พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่าไตรสิกขา ซึ่งมี สาระสำคัญ ดังนี้^{๖๗}

๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ ๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น ๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวขอบเขตของศีลไว้ว่า ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล

๒. อธิจิตตสิกขา หมายถึงการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจ เป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือเจตนาและเป็นไปตาม เจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแล และนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งไปกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวาย คือต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล การพัฒนาจิตใจนั้นมีสมาธิเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่าย ๆ ว่า "สมาธิ" และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจ ในด้านต่าง ๆ คือ

๑. พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น หลักอหิเมธา ๔ จาคะคือความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูตเวทิตา หิริคือความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปปะ คือความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วคร้ามขยาดต่อทุจริต การระคือความเคารพ ความใส่ใจ รู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม มัทวะคือความอ่อนโยนสุภาพนุ่มนวลไม่กระด้าง

๒. พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่กล้าสามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น ฉันทะคือความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์วิริยะอุตสาหะ จิตตะคือความมีใจจดจ่อต่อสิ่งที่ทำ สัจจะคือความตั้งใจจริง อธิฐานคือความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ตบะคือพลังเผือกเลส สติคือความระลึกนึกได้ สมาธิคือภาวะจิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่

๓. พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ เช่น ปราโมทย์คือความร่าเริง สดชื่น ปีติคือความอิ่มใจ ปัสสัทธิคือความสงบเย็น สุขคือความคล่องใจ สันติ

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรา นุกุลการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๐.

คือความสงบ เกษมคือความปลอดโปร่ง สีสภาพคือความเย็นสบาย เสรีภาพคือความมีใจเสรีเป็นอิสระ ปรีโยทาทตาคือความผ่องใส ภูมิรียาทิกัตตาคือความมีใจไร้พรมแดน การพัฒนาในด้านจิตใจนี้เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วตั้งอยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้ว^{๖๘} ผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะเข้าถึงภาวะจิตที่เรียกว่า "ฌาน" ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูงการพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมาย นำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุข ทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมายก็คือเพื่อเป็นฐาน หรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา การทำงานทางปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อน และลึกซึ้งมากขึ้นก็ยิ่งต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

๓. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวแทนและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาขึ้นหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัว ปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่นเมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายขั้นหลายระดับ^{๖๙} เช่น

๑. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจ ข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจนการรับรู้เรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ หรือตามที่มันเป็น ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่าง ๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แสดง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม เป็นต้น การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ได้ความรู้จัก จัดทำ ดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ ประสพการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้

๒. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมา และจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตน ประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลายเรียกง่าย ๆ ว่า เป็นไปตามกรรม

^{๖๘} พุทธทาสภิกขุ, เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.

^{๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๙.

๓. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริง ของสังขาร คือโลกและชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จนสามารถวางใจ ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา อย่างแท้จริงการศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการ พัฒนาค้น จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรม และข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยินเป็นหมวดๆ หรือเป็นชุด ๆ มี ๓ ข้อบ้าง ๔ ข้อ บ้าง ๕ ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวด แต่ละชุด เหล่านั้น ก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่าง ๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วน ของไตรสิกขาครบทั้ง ๓ อย่าง ประสานหรือบูรณาการกันอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งตามความเหมาะสมกับกรณีนั้น ๆ หลักไตรสิกขา มีความสัมพันธ์กับหลักอริยสัจจกัมมรรค คือ มรรคมีองค์ ๘ (เรียกเต็มๆ ว่าอริยอริยสัจจกัมมรรค) ซึ่งแปลว่า ทางมีองค์ ๘ ที่รู้จักกันในชื่อว่าทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา The Middle Way) นั้น เมื่อย่อลงก็ได้เท่ากับไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแต่ในทางสายกลางจัดเอาปัญญาขึ้นก่อน เท่านั้น ข้อ ๑ และ ๒ จัดเป็น ปัญญา คือ

๑. เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ในระดับสูง คือ เห็นในอริยสัจ ๔^{๗๐} ไตรลักษณ์ ๓^{๗๑} ปฏิจจสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา ๑๒^{๗๒} ในระดับทั่วไป คือเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเห็นพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด เป็นต้น

๒. ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ได้แก่ ในระดับสูง คือ เนกขัมมสังกัปปะ (ดำริชอบในการออกจากกาม) อพยาบาทสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่พยาบาท) และอริหิงสาสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่เบียดเบียน) ในระดับทั่วไป คือ มโนสุจริต การกระทำชอบทางใจจัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐^{๗๓}

๒.๑) ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น

๒.๒) ไม่มีจิตคิดร้ายต่อผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา

๒.๓) มีความเห็นชอบ เช่น ทานมีผล การบูชามีผล วิบากกรรมดีกรรมชั่วมี เป็นต้น

ข้อ ๓ ข้อ ๔ และข้อ ๕ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นศีล คือ

๓. เจริญชอบ (สัมมาวาจา) ได้แก่ วชิสุจริต ๔ กระทำชอบทางวาจาจัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐

๓.๑) ละการพูดเท็จ ไม่กล่าวคำโกหกเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือผู้อื่น

^{๗๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๗๑} ส.ส.หา. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

^{๗๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๑/๑ ; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑.

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๓๖๗ ; อง.ท.สก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๗๑.

๓.๒) ละการพูดคำส่อเสียด สมานฉันท์ความแตกร้าว ส่งเสริมความสามัคคี

๓.๓) ละการพูดหยาบ พูดแต่คำอ่อนหวาน

๓.๔) ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำที่มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

๔. กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ได้แก่ กายสุจริต ๓ การกระทำชอบทางกายจัดอยู่ใน

กุศล กรรมบถ ๑๐

๔.๑) ละการฆ่า การเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูล

๔.๒) ละการขโมยสิ่งของ ๆ ผู้อื่น เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๔.๓) ละการประพฤติดีในกาม การล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ

๕. เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ได้แก่ อาชีพปาริสุทธิ จัดอยู่ใน วิริยสังวรรวมอยู่ในสังวร

๕ และข้อ ๖ ข้อ ๗ และข้อ ๘ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นสมาธิ

๖. พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ในระดับสูง คือ ปธาน ๔^{๗๔} คือ เพียรปิดกั้นยับยั้ง อกุศลธรรม เพียรละบาป เพียรก่อกุศลธรรม และเพียรรักษากุศลธรรม ในระดับทั่วไป คือมีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีความมานะพยายาม เป็นต้น

๗. ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ในระดับสูง คือ สติปัฏฐาน ๔^{๗๕} ได้แก่ การตั้งสติกำหนด พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ในระดับทั่วไป คือความมีสติ คือความระลึกได้ นึกได้ สำนึกรู้ตัวอยู่เสมอ และสัมปชัญญะคือความรู้ชัดในสิ่งที่นึกได้ เข้าใจชัดตามความเป็นจริงจัดอยู่ในธรรมมีอุปการะมาก^{๗๖}

๘. ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ในระดับสูง คือ ฌาน คือ การเพ่ง ๔^{๗๗} ได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ในระดับทั่วไป คือความตั้งจิตมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิด วิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร หลีกไตรสิกขานั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับหลัก มรรค ๘ และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายหลักไตรสิกขาให้กว้างขวางและ นุ่มลึกมากขึ้น รวมไปถึงการนำหลักธรรมไปสู่การจัดการศึกษาและพัฒนาตนเองของเยาวชนได้ หลากหลายมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกว่าสิกขา ๓ ประการ คือ

๑. อธิศีลสิกขา

๒. อธิจิตตสิกขา

๓. อธิปัญญาสิกขา^{๗๘}

^{๗๔} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๘๕.

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๕๗.

^{๗๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๘/๒๕๐.

^{๗๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒/๔.

^{๗๘} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

ความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม^{๗๙} ว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน คำว่า **ไตรสิกขา** มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) **ไตร** หรือ **ตรี** เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า **ติ** แปลว่า สาม และ ๒) คำว่า **สิกขา** เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า **ศิกษา** หมายถึงการศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๘๐} ส่วนคำว่า **ติ** หรือ **ไตร** นั้น หมายถึง องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อภิสัสสิกขา, อภิจิตตสิกขา, อภิปญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎก ดังนี้

๑. อภิสัสสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรนิกายเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่าอภิสัสสิกขาเป็นอย่างไร คือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สิลขันธเล็ก สิลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศลนี้ ชื่อว่า อภิสัสสิกขา^{๘๑}

โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะ กันกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่ากันคามฉันทะ ความสำรวม ชื่อว่า อภิสัสสิกขา อพยาบาท ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กันพยาบาท อรหัตตมรรค ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กันกิเลสทั้งปวง”^{๘๒}

๒. อภิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่นสมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรนิกายเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่าอภิจิตตสิกขาเป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มี วิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติ

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

^{๘๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๘๑} ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๘๒} ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

บริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๘๓} โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมัตติกาภกัมมกัมมวิสุทธิสัมภิตามรรคว่า “ชื่อว่า จิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”^{๘๔}

๓. อธิปัญญาสิกขา (สิกขา คือ ปัญญา อันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุทัฏฐกสูตรตนิเทศคัมภีร์มหานิทเทศ ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุลถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” “เหล่านี้สมุทัย” “เหล่านี้นิโรธ” “เหล่านี้นิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๘๕}

โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมัตติกาภกัมมกัมมวิสุทธิสัมภิตามรรคว่า ทัฏฐวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ความเห็นชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทั้ง ๓ ด้าน จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคล ดังที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ตั้งอยู่ตลอดเวลาหมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหาณิพพาน อาสวะทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้”^{๘๖} ทั้งนี้พระสารีบุตรได้แสดงอรรถาธิบายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมไว้ในคัมภีร์มหานิทเทศ^{๘๗} ว่า

๑. เพื่อไม่ประพฤติดิฉิตทางกาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤติดิฉิตนั้น
๒. เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่า เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของสมณะ
๓. เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ
๔. เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่งความลัสมสยว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนาและสิ่งที่ไม่ปรารถนา
๕. เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต มิจฉา ทัฏฐิ มิจฉา สังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณ

^{๘๓} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๘๔} พ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๘๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๘๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

^{๘๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

มิฉฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาจึงมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาตน

๒.๔.๔ ความหมายของไตรสิกขา

เพื่อให้เข้าใจความหมายของไตรสิกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

พระอุปติสสเถระ ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษาไว้ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความ เป็นพระอเสชะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๘๘}

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระ นิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอดน ด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็น ปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถ พัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ ด้วยสมาธิ ได้แก่พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้องค์ ธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๘๙}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า การศึกษา ในภาษาไทยหมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับ คำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สันราคะ สันโทสะ สัน โมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก่ใจด้วยการศึกษา^{๙๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนา มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ต้อง ดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนฝึกฝนพัฒนาตน คือสิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อ มองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือวิถีชีวิตอันประเสริฐ เมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่

^{๘๘} พระอุปติสสเถระ, *วิมุตติมรรค*, แปลโดยพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๘๙} พระพุทธโฆษาจารย์, *วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๒.

^{๙๐} พุทธทาสภิกขุ, *การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่ค้อมครองโลกถึงที่สุด*, (กรุงเทพมหานคร: อุษากา รพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึงพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมด ทุกข์ก็หมด ก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๙๑}

บุญมี แท่นแก้ว ให้ความหมายของคำว่า ไตรสิกขา ว่าหมายถึงข้ออันพึงปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ต้องศึกษาอบรม เป็นชั้นศีล

๒. ชั้นสมาธิ ได้แก่การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือพิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

๓. ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิดความปลอด สงเวช เบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริง ๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา^{๙๒}

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา ในการพัฒนามนุษย์ คือการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญา เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

๒.๔.๕ ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่าง ๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร^{๙๓} ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสืบกันว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม ๔ ประการอะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติ เราถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้ว ธรรม

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), หัวใจพระพุทธศาสนา, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.

^{๙๒} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

^{๙๓} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

เหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยม พระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง

๒. ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตร ว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทที่บัญญัติไว้ได้ครบถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา ๓ เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม^{๙๔} เพราะสิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั่นเอง^{๙๕}

๓. ไตรสิกขาคือการพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามี ขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุปะเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๙๖}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง คือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่าละสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วก็มีความคิดเห็นอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมที่ส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษาก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มั่นคงในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี่คือนโยบายของการศึกษา^{๙๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสำคัญ of ไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขานี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่ว ๆ ไปได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า ปติโมกข์^{๙๘} (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ ๓ อย่าง) คือ

๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล
๒. การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุดเรียกว่า ปัญญา

^{๙๔} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐ – ๓๑๑.

^{๙๕} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๘๘/๓๑๔, ๒๐/๘๙/๓๑๗.

^{๙๖} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๔.

^{๙๗} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่าการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลส ตัณหาตั้งคำถามไว้ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้น มนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติ ซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึง ผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๙๙}

สรุปได้ว่า ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่าง ๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิชิต สวางกรพงษ์ ได้ศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล พบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักไตรสิกขาไว้ในวัชชีปุตตยสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขามีความหมายว่า การฝึกอบรมด้าน ความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขาตามมรรคมืองค์แปด และตามธรรมชั้นสาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขาคือเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลสำคัญทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา สาระสำคัญของหลักไตรสิกขามี ๓ อย่างคือ ศีล สมาธิ และปัญญา กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาบุคคล มี ๒ หลักธรรม คือ ๑)หลักไตรสิกขา ๒) หลักอริยมรรคมืองค์ ๘ การนำกระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาไปพัฒนาบุคคลนั้นต้องสร้างศรัทธา

^{๙๙} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

และปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น ๆ ก่อนคือ การสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นนั่นเอง เมื่อเกิดสัมมาทิฐิแล้วจึงนำหลักธรรมต่าง ๆ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามความเหมาะสม เมื่อสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาแล้วจะต้องทำการประเมินผลใน ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา มีเป้าหมายสุดท้ายคือคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อสังคม และประเทศชาติ นั่นคือ ชีวิตที่พัฒนาแล้วประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างแท้จริง^{๑๐๐}

วิทยา ประวะโซ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิสุทธิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๑ พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนนั้น ทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการสร้างและพัฒนาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์เพราะว่าวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยจัดระเบียบความเป็นอยู่การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนา และให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ การฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์

สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พูดสั้น ๆ ว่าพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้น รู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิตที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ หลักทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมานี้เป็นส่วนประกอบ

^{๑๐๐} วิจิต สวงนไกรพงษ์, “พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเขาไปสู่การเข้าถึงอิสรภาพ และสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นлика ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เป็นมรรค ๘^{๑๐๑}

พระสมุห์สมบัตร์ เทวธมโม ได้ศึกษาวิจัย การศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันท์ อำเภอมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่าจากการศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนอนุบาลบ้านจันท์ อำเภอมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๑. ด้านศีล การประพฤติตนโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อว่าโรงเรียนได้รณรงค์การใช้วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ไม่พูดโกหกหรือพูดคาหยาบในเวลาปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับมากที่สุด ๔.๘๕ รองลงมาข้อว่าโรงเรียนได้เล็งเห็นว่าศีลมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๔.๘๕ และข้อว่า โรงเรียนได้มีการรณรงค์เรื่องการลดละเลิกอบายมุข เช่น ดื่มสุรา เสพยาเสพติด ๔.๖๓ ส่วนข้อว่าโรงเรียนได้สอนให้ รู้จักดำรงชีวิตโดยนาหลักศีลธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติตน มีค่าเฉลี่ย ของระดับความคิดเห็นน้อยสุด ๔.๑๒

๒. ด้านสมาธิ การอบรมสั่งสอนศีลธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕ ๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อว่าโรงเรียนสอน ให้ นักเรียนเห็นโทษของการขาดสติหรือความมั่นใจต่อการศีกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ๔.๗๖ รองลงมาข้อว่าโรงเรียนได้จัดให้นักเรียนมีการฝึกอบรมจิตใจโดยการนั่งสมาธิอย่างต่อเนื่อง ๔.๖๙ และข้อว่าเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ นักเรียนสามารถหาแนวทางแก้ไข ได้อย่างสงบโดยการใชสติ ๔.๖๕ ส่วนข้อว่าโรงเรียนเล็งเห็นว่าการใช้สมาธิมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีค่าเฉลี่ย ของระดับความคิดเห็นน้อยสุด ๔.๒๙

๓. ด้านปัญญา การอบรมสั่งสอนศีลธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๓๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อว่าโรงเรียนสอนให้ นักเรียน แก้ไขปัญหาที่เจอโดย ใช้ปัญญาอยู่ ในระดับมาก ๔.๔๖ รองลงมาข้อว่าโรงเรียนได้สอนให้นักเรียนใช้หลักเหตุและผล โดยการพิจารณาในการศีกษาและการปฏิบัติหน้าที่ของตน ๔.๔๒ และข้อว่าโรงเรียนได้ให้นักเรียนศีกษาธรรมะหรือปรัชญาแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ๔.๓๘ ส่วนข้อว่าโรงเรียนได้ให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการศีกษาและฝึกฝนตนจากคาสอนของพระภิกษุสงฆ์อย่างสม่ำเสมอมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นน้อยสุด ๓.๗๘

สรุปปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะได้ว่า

๑. ด้านศีล การร่วมมือกับทาง โรงเรียนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนยัง ไม่เพียงพอโรงเรียนมีแนวทางให้ปฏิบัติตนต่อ เพื่อร่วมงานโดยไม่สร้างความเดือนร้อนให้แก่หมู่คณะ

^{๑๐๑} วิทยา ประวะโซ, “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน ในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๑”, *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

โรงเรียนได้มีการรณรงค์เรื่องการลดละเลิกอบายมุข เช่น ดื่ม เสพยาเสพติด

ข้อเสนอแนะ โรงเรียนควรมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ให้ครอบคลุม โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายในการร่วมงานเพื่อพัฒนาปัญญาให้กับนักเรียน โรงเรียนควรมีการรณรงค์เรื่องลด ละ เลิก อบายมุขทุกสิ่งภายในโรงเรียน โดยเฉพาะผู้นำในโรงเรียน

๒. ด้านสมาธิ โรงเรียนยังฝึกฝนให้นักเรียนได้มีกำลังใจมีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมายยังไม่เต็มที่โรงเรียนมีการฝึกฝนให้นักเรียนศึกษาหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจและอดทน ยังไม่ดีพอโรงเรียนขาดการให้มีการฝึกอบรมจิตโดยการนั่งสมาธิอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ โรงเรียนควรฝึกฝนนักเรียนให้มีความตั้งใจที่ส่งผลต่อความมุ่งมั่นต่อการทำงาน ให้บรรลุเป้าหมาย โรงเรียนควรฝึกฝนนักเรียนให้มีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจและอดทน โรงเรียนควรมีการฝึกอบรมจิตใจให้กับนักเรียนโดยการให้นั่งสมาธิอย่างต่อเนื่อง

๓. ด้านปัญญา โรงเรียนยังขาดการให้ความรู้ด้วยการศึกษาและฝึกฝนตนจากพระภิกษุสามเณรอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนยังขาดการให้นักเรียนศึกษาธรรมะหรือปรัชญาแล้วนำมาพัฒนาใช้ในการดำเนินชีวิต โรงเรียนยังขาดการสอนให้นักเรียนคิดในกระบวนการแก้ไขปัญหาเป็นขั้นตอนและรอบคอบ

ข้อเสนอแนะ โรงเรียนควรให้ความรู้ด้วยการศึกษาและฝึกฝนจากพระภิกษุสามเณรอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนควรมีพระภิกษุเข้ามาสอนธรรมะในโรงเรียน อย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนานาธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันแก่นักเรียน โรงเรียนควรสร้างสถานการณ์จำลองให้นักเรียนได้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพื่อให้นักเรียนได้คิดและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้^{๑๐๒}

พระภุชงค์วิชัย ฐิริปัญโญ ได้ศึกษาวิจัย แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ควรมุ่งเน้นฝึกบุคลากรให้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่และส่งเสริมให้บุคลากร ได้รับความรู้ ควรใช้สถาบันทางศาสนาในการส่งเสริม โดยการรักษาศีล ฝึกสมาธิ และการเจริญปัญญา แล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๑๐๓}

^{๑๐๒} พระสมุห์สมบัติ เทวธมโม, “การศึกษาการพัฒนาเด็กนักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันทร์ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๑๐๓} พระภุชงค์วิชัย ฐิริปัญโญ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

พระมหาบุญยิ่ง ธมมธโร ได้ศึกษาวิจัย การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการพัฒนา นักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนุเคราะห์) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี พบว่า

๑. ด้านศีล มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนุเคราะห์) อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือมีการปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียนทั้งทางกายและวาจาเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

๒. ด้านสมาธิ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนุเคราะห์) อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือมีการอบรมสั่งสอน โดยการนำสื่อมาใช้ หรือจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนด้วยการนั่งสมาธิ ในโรงเรียน และนอกโรงเรียน

๓. ด้านปัญญา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนุเคราะห์) อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือโรงเรียนมีนโยบายให้ครูพระสอนศีลธรรมเข้ามาอบรม และสอนศีลธรรมในโรงเรียน เน้นเรื่อง ปัญญา ประกอบกับคุณธรรมให้กับนักเรียน^{๑๐๔}

พระเลื่อน อมโร ได้ศึกษาวิจัย แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนาโรงเรียนวัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ควรมี การปรับปรุงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านเทคนิควิธีการ นำเสนอการจัดกิจกรรมตลอดถึงสื่อการเรียนการสอนไม่ค่อยทันสมัยน่าสนใจควรใช้ระบบ IT สอนให้ ทันสมัยน่าสนใจ มีเกมคุณธรรม เชิญวิทยากรพิเศษบรรยาย เรื่อง พระพุทธศาสนาและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อได้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันได้^{๑๐๕}

มาลีวัล เลิศสาครศิริ ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของโปรแกรมการฝึกสมาธิต่อพหุปัญญา ของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกสมาธิเจริญสตินักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีคะแนนเฉลี่ยพหุปัญญาโดยรวมและความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เท่ากับ ๕.๒๑ และ ๔.๓๓ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๔ และ ๔.๐๗ ตามลำดับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ ผลการศึกษาบ่งชี้ว่าโปรแกรมการฝึกสมาธิมีผลให้เกิดการพัฒนาพหุปัญญาของนักศึกษาโดยรวม ซึ่งจะเป็นผลให้นักศึกษามุ่งนำไปใช้ประโยชน์ในด้าน

^{๑๐๔} พระมหาบุญยิ่ง ธมมธโร, “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนุเคราะห์) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐๕} พระเลื่อน อมโร, “การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนวัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

การเรียนรู้ การปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ สามารถตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ในการดำเนินชีวิต^{๑๐๖}

ภาสกร เรืองรอง, ประหยัด จิระวงพงศ์, วณิชชา แม่นยำ, วิลาวัลย์ สมยาโรน, ศรัณยู หมื่นเดช และชไมพร ศรีสุราช ได้วิจัยเรื่อง เทคโนโลยีการศึกษากับครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑ บทสรุปว่า ในศตวรรษที่ ๒๑ ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดมาเป็นผู้แนะนำหรือที่ปรึกษา ออกแบบระบบการสอนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อสร้างองค์ความรู้จากภายใน ส่งเสริมให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองวัดและประเมินผลผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายและเหมาะสมกับวิธีการหรือรูปแบบการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกัน มีความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ในลักษณะเปิด เพื่อส่งเสริมนักเรียนเกิดการตื่นตัวแบบผ่อนคลาย (Relaxed alertness) ซึ่งเป็นภาวะที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ นอกจากนี้ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางการประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครูต้องได้รับการแก้ไขให้ถูกจุดครอบคลุม และเป็นระบบ แนวทางการพัฒนาครูต้องทำควบคู่กันไปทั้งด้านนโยบายที่มาสสนับสนุน และการพัฒนาตนเองของครูซึ่งต้องอาศัยความตระหนักและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการเปิดใจรับสิ่งใหม่และการปรับตัวของครู เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความรู้ความสามารถของครู รวมถึงใช้เพื่ออำนวยความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีของครูจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครูจะละเลยไม่ได้^{๑๐๗}

พระครูปลัดพิชัย สุเมโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า

ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) อยู่ในระดับมากที่สุด คือ โรงเรียนได้มีการห้ามเล่นการพนันทุกชนิด รองลงมาโรงเรียนได้สอนให้รู้จักดำรงชีวิตโดยนำหลักศีลธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติตน

ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลา

^{๑๐๖} มาลีวัล เลิศสาครศิริ, “ประสิทธิผลของโปรแกรมการฝึกสมาธิต่อพหุปัญญาของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์”, **วารสารพยาบาลทหารบก**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๙): ๔๔.

^{๑๐๗} ภาสกร เรืองรอง, ประหยัด จิระวงพงศ์, วณิชชา แม่นยำ, วิลาวัลย์ สมยาโรน, ศรัณยู หมื่นเดช และชไมพร ศรีสุราช, “เทคโนโลยีการศึกษากับครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑”, **วารสารปัญญาภิวัฒน์**, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): ๒๐๓.

ราม จังหวัดปทุมธานี ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) อยู่ในระดับมากที่สุดคือ โรงเรียนสอนให้บุคคลมีสมาธิมีสติในการทำงานหรือศึกษาเล่าเรียน รองลงมาโรงเรียนสอนให้ฝึกอบรม โดยการนั่งสมาธิเพื่อฝึกจิตใจของตนเองให้สงบมีสติอยู่เสมอและผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี อยู่ในระดับมากที่สุดคือ โรงเรียนได้ให้ความรู้โดยการศึกษาและฝึกตน ให้มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ และผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ^{๑๐๘}

พระรัชเวอร์ณ์ เตชวณโณ ผลการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปึงกรวิทยาพัฒน์ (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมโรงเรียนสะอาดร่มรื่น เป็นธรรมชาติเอื้อต่อการเรียนการสอน ปัญหา คือ บุคลากรมีประสบการณ์ในการสอนตามหลักไตรสิกขาที่แตกต่างกัน รูปแบบ วิธีการสอน ของแต่ละคนจึงไม่เหมือนกันโดยมีข้อเสนอแนะให้ฝึกอบรมไตรสิกขาแก่บุคลากรโดยเน้นที่การปฏิบัติจริง และจัดทำคู่มือการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ขณะที่โรงเรียนจัดบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ปัญหา คือ ครูและผู้บริหารมีความเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนแต่ขาดการประสานสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนในลักษณะที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธโดยเสนอแนะให้นำนักเรียนร่วมทำกิจกรรมของวัดและชุมชนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน สำหรับด้านผลผลิตนั้นโรงเรียนจัดกิจกรรม การพัฒนาศีล สมาธิและปัญญาอยู่เสมอ ส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้มีสุขภาพจิตดีแจ่มใส ร่าเริงเบิกบานปัญหา คือ ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา โดยเสนอแนะให้สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน^{๑๐๙}

^{๑๐๘} พระครูปลัดพิชัย สุเมโธ, “การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๐๙} พระรัชเวอร์ณ์ เตชวณโณ, “การจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปึงกรวิทยาพัฒน์ (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

พระมหาสุภกิจ สุภกิจโจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษามีดังนี้

ด้านศีล การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมนักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่มีปัญหาอุปสรรคคือคนส่วนใหญ่จะมีเวลาในการทำงานมาก ไม่ค่อยมีเวลามาปฏิบัติธรรม ทำงานหนักพอมีเวลาหยุดงานก็กลับไปเที่ยว แทนที่จะมาทำให้ใจสงบ ถือศีลกันบ้างก็น้อย ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ควรหาเวลาร่วมกันมาปฏิบัติธรรม ไม่ทำงานหนักจนเกินไปถ้าหยุดงานก็มาเที่ยวทำใจให้สงบและถือนิสสัย บ้างให้มากขึ้น สำหรับแนวทางการพัฒนา นักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ต้องบริหารเวลาร่วมกันมาปฏิบัติธรรม ไม่ทำงานหนักจนเกินไปถ้าหยุดงานก็มาเที่ยวทำใจให้สงบและถือนิสสัย บ้างให้มากขึ้น

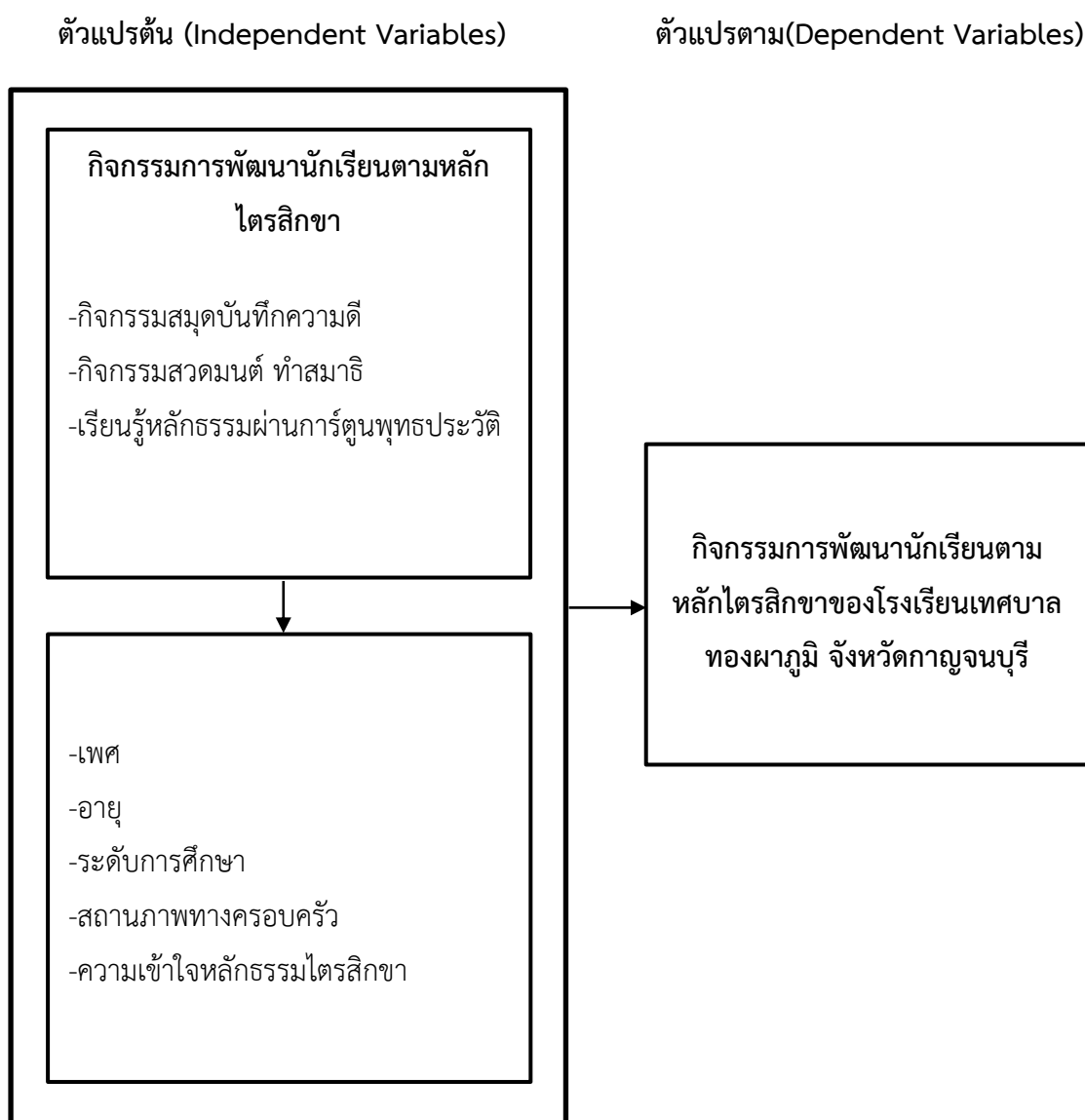
ด้านสมาธิ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตเจตนาของนักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่มีปัญหาอุปสรรคคือเป็นคนค่อนข้างใจร้อนควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยมีสมาธิ เป็นคนสมาธิสั้น ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ควรหัดควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น สำหรับแนวทางการพัฒนานักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่พยายามควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น

ด้านปัญญา การพัฒนาปัญญา นักเรียนครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่มีปัญหาอุปสรรคคือทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขาดบุคลากรในการพัฒนาเยาวชนในด้านจิตกิจกรรมด้านปัญญา ส่วนข้อเสนอแนะ นักเรียนครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ควรให้มีบุคลากรเข้ามาช่วยพัฒนาจิตกิจกรรมเกี่ยวกับหลักปัญญาเชิงพุทธ สำหรับแนวทางการพัฒนานักเรียนครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่พยายามหาบุคลากรเข้ามาช่วยในการพัฒนาเยาวชนในด้านการฝึกอบรมเกี่ยวกับปัญญาเชิงพุทธ^{๑๑๐}

^{๑๑๐} พระมหาสุภกิจ สุภกิจโจ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ กระบวนการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา และสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางครอบครัว ความเข้าใจในหลักธรรมไตรสิกขา ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

แผนภาพที่ ๒.๔ กรอบแนวคิดการศึกษา

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๒) เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๓) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑๒๐ คน และจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๕ รูป/คน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑.นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน

ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒. นายกองพล ศรีจันทร์

ตัวแทนคุณครู โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓. พระปฏิวัต จิตเมโธ

ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๔. พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ

ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๕. พระมหาวิชัย อิสสรานนโท

ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้เก็บกลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ดังตารางที่ ๓.๑ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ชั้น	ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษาปีที่ ๔	๑๙	๑๙	๓๘
ประถมศึกษาปีที่ ๕	๒๓	๑๕	๓๘
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๙	๒๕	๔๓
รวมทั้งสิ้น			๑๒๐

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability)

๗. นำเครื่องมือที่ได้จากการไปทดลองแจก (Try Out) กับประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างอาสาสมัคร จำนวน ๓๐ ชุด มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับ กลุ่มตัวอย่าง

๙. รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับเรื่องกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเชิงสังคมของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลจำนวน ๕ ข้อ คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว และ ความเข้าใจในหลักธรรมไตรสิกขา

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มี ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) ๒) การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) ๓) การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับคือ

๕ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	มาก
๓ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	น้อย

๑ หมายถึง หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ **น้อยที่สุด**

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ของนักเรียน โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาและสภาพปัญหาอุปสรรค ของกิจกรรม การพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. แบบสอบถาม (Questionnaire) มีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

๑.๑ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ เครื่องมือที่สร้างไว้

๑.๒ หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมา ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ รศ.ดร. ตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญโญ, ผศ.ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำวิชา บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาการจัดการ เชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผศ.ดร.พิรัชมา ระรวยรื่น นักวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กเล็ก เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม และ วัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) ได้ค่ามากกว่า ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ หมายความว่า แบบสอบถามมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

๑.๓ หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรกลุ่มตัวอย่างอาสาที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)^๑ ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๗๔๑

๑.๔ นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง ที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

๒. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๒.๑ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒.๒ นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ไปให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ

๒.๓ นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมตามเพื่อนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

๑. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อแจ้งผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒. นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูล โดยนำแบบสอบถามจำนวน ๑๒๐ ฉบับ ไปแจกนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ปีที่ ๕ และปีที่ ๖ ซึ่งอยู่ภายในพื้นที่โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมด จำนวน ๑๒๐ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

^๑ สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๑.

๓. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเรียนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

- ๑) นายสุเมธ จันทร์เจือจุน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ๒) นายกองพล ศรีจันทร์ ตัวแทนคุณครูโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ๓) พระปฎิวัต ฐิตเมโธ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๔) พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๕) พระมหาวิชญ์ อีสสรานนโท ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

- ๑) นายสุเมธ จันทร์เจือจุน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ๒) นายกองพล ศรีจันทร์ ตัวแทนคุณครูโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- ๓) พระปฎิวัต ฐิตเมโธ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๔) พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๕) พระมหาวิชญ์ อีสสรานนโท ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๑๘ วัน

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับ กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี สถิติที่ใช้ คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับการทดสอบสมมติฐานการวิจัย เพื่อการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยเชิงสังคม สถิติที่ใช้ คือการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีที่มีตัวแปรต้น ๒ กลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในกรณีที่มีตัวแปรต้นตั้งแต่ ๓ กลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่า มีความแตกต่าง จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's)

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถาม แล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านไตรสิกขา ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จำนวน ๕ ข้อ คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว และ ความเข้าใจในหลักธรรมไตรสิกขา วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๒) ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาดตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถาม

เกณฑ์การพิจารณาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยของคะแนนเป็น ๕ ระดับ^๒ ดังนี้

ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๑ – ๕.๐๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๑ – ๔.๕๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก

^๒ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๑ – ๓.๕๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๑ – ๒.๕๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๕๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด

และผู้วิจัยได้เปลี่ยนแปลงระดับของเกณฑ์การให้คะแนน โดยการใช้ช่วงคะแนนจากพิสัย (Intervals from the Range) เป็นวิธีที่ยุติระดับจาก ๕ ระดับ เป็นการแปลผลเพียง ๓ ระดับ^๓ คือ

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๒.๓๓ หมายถึงหลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๓๔ – ๓.๖๖ หมายถึง หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๖๗ – ๕.๐๐ หมายถึง หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ มาก

๔. การทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล จำนวน ๕ ข้อ คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว และ ความเข้าใจหลักธรรมไตรสิกขา มีความเห็นต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้สถิติทดสอบไคสแควร์ (Chi – Square Test) (χ^2) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕

๕. ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดใช้แบบสอบถามปลายเปิดจากนั้นจะทำการวิเคราะห์ โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency)

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

วิธีการวิจัยคุณภาพ

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒. นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ไปให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ

๓. นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มาทำการปรับแก้ไขเพื่อนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

๔. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเรียนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

๑) นายสุเมธ จันท์เจือจุน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒) นายกองพล ศรีจันทร์ ตัวแทนคุณครูโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

^๓ เติมศักดิ์ สุขวิบูลย์, ข้อคำนึงในการสร้างเครื่องมือประเภทมาตราประมาณค่า (Rating Scale) เพื่องานวิจัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ms.src.ku.ac.th/schedule/Files/2553/Oct/1217086.doc> [๒๕ พ.ย. ๒๕๖๑].

๓) พระปวิวัต ฐิตเมโธ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๔) พระสุบรรณลักษณ์ ปณฺญาวุฑโฒ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๕) พระมหาวิชัย อีสสรานนโท ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๕. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในวันที่ ๒๖ พ.ย. ๖๑ ถึงวันที่ ๒๕ ธ.ค. ๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๒๙ วัน จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

๑) นายสุเมธ จันทร์เจือจุน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒) นายกองพล ศรีจันทร์ ตัวแทนคุณครูโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๓) พระปวิวัต ฐิตเมโธ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๔) พระสุบรรณลักษณ์ ปณฺญาวุฑโฒ ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๕) พระมหาวิชัย อีสสรานนโท ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๖. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล พร้อมสรุปมารายด้าน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๒๐ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับวินโดวส์ เพื่อวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's) ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการแปลความหมายจากค่าร้อยละ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลเป็นความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน

๔.๔.๑ สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๔.๔.๒ สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๔.๔.๓ สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๔.๔.๔ สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

๔.๔.๕ สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีความเข้าใจหลักไตรสิกขาต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่าง การเปรียบเทียบระหว่างตัวแปร ๒ ตัว ใช้การทดสอบค่าที (t-test) ส่วนการเปรียบเทียบระหว่างตัวแปรตั้งแต่ ๓ ตัวขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และถ้าพบว่ามีความ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จะทำการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's post hoc comparison)

๔.๕ สรุปผลการสมมติฐาน

๔.๖ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการสรุปจากแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๔.๗ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๘ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การสัมภาษณ์เรื่อง “กิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละด้านดังนี้

๔.๑.๑ กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพอสรุปใจความได้ดังนี้

กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) จะต้องตระหนักให้ครูทุกคนร่วมกันปลูกฝังสร้างพื้นฐาน การมีวินัยที่ดีให้กับเด็กนักเรียน ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของครูคนใดคนหนึ่ง แต่จะต้องช่วยกันเติมเต็ม ดูแลเด็กนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของระเบียบวินัย การมีกิริยามารยาทที่ดี การอยู่ร่วมกันของนักเรียน^๑

กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) การฝึกฝนนักเรียนในเรื่องของศีล ด้วยการให้นักเรียนฝึกการกล่าวคำอาราธนาศีล ๕ และคัดเลือกนักเรียนที่มีความสามารถ เป็นตัวแทนนักเรียนไปร่วมประกวดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด เป็นต้น^๒

กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) เริ่มด้วยการปลูกฝังให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของ อานิสงส์การรักษาศีลและโทษของการละเมิดศีลเพื่อให้นักเรียนมีสัมมาทิฐิคือการเห็นถูก โดยการใช้สื่อมัลติมีเดียเข้ามาช่วยในการเรียนรู้ของนักเรียน และจะสอนให้นักเรียนได้ฝึกฝนการอาราธนาศีล ๕ ทุกครั้งก่อนเริ่มเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับว่าศีลมีอะไรบ้าง มีประโยชน์อย่างไร และให้นักเรียนได้เข้าใจธรรมเนียมการปฏิบัติ เพื่อให้นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เมื่อไปทำบุญที่วัดหรืองานบุญอื่น ๆ รวมไปถึงการให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมสมุดบันทึกความดี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้

^๑ สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์, ครูผู้ช่วย รองหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ทำความดีโดยมีศีลการมีวินัยเป็นพื้นฐานและยังเป็นการฝึกให้นักเรียนทำความดีเพื่อให้เกิดความเคยชินจนเป็นนิสัยที่ดีติดตัวไป^๓

กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) คอยหมั่นชี้แนะและปลูกฝังเรื่องการรักษาศีลตั้งแต่เล็ก โดยคุณครูทุกระดับชั้นและทุกวิชาที่เด็ก ๆ เข้าไปเรียนหนังสือในแต่ละคาบ ควรสังเกตพฤติกรรม การแสดงออกของนักเรียน หากมีการกระทำใดที่ไม่ควร ที่เป็นการละเมิดศีลหรือส่อไปในทางที่จะละเมิด ศีลได้ง่ายในอนาคตแล้ว เด็กนักเรียนก็ควรจะได้รับ การตักเตือนให้ได้ทันท่วงที เพื่อให้เด็กได้รับการ ปลูกฝังในแนวทางของศีลธรรมที่ตรงตามอย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลาที่อยู่ที่โรงเรียน^๔

ควรปลูกฝังให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเองก่อน เช่น ตรงเวลาตอกิจวัตรประจำวันของ ตน ตื่น นอน กิน ดื่ม ขับถ่าย ฯลฯ มีระเบียบวินัยในตน ทรงผม เสื้อผ้าการแต่งกาย การเก็บที่นอน ฯลฯ มีวินัยต่อส่วนรวม การเข้าแถวหน้าเสาธง เข้าแถวซื้ออาหาร และที่สำคัญที่สุดต้องมีระเบียบวินัย ในห้องเรียน ไม่เคาะโต๊ะ ไม่คุยกันขณะครูสอน ฯลฯ เมื่อผู้เรียนมีศีล ตนเองมีความสุข สังคมก็มี ความสุข โรงเรียนก็น่าอยู่^๕

๔.๑.๒ กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) จากการสัมภาษณ์พอสรุปใจความได้ดังนี้

กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) เด็กนักเรียนจะต้องนั่ง ต้องฟังครูและทางโรงเรียนจะมี กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิทุกวันศุกร์ซึ่งทางโรงเรียนได้นิมนต์พระอาจารย์มาร่วมทำกิจกรรมนำ นักเรียนสวดมนต์ทำสมาธิ^๖

พระอาจารย์ได้ฝึกฝนกิจกรรมการเดินจงกรมกับให้กับนักเรียน ในช่วงกิจกรรม ลดเวลา เรียน เพิ่มเวลารู้ และนอกจากนั้นทางโรงเรียนยังมีกิจกรรมค่ายพุทธบุตรที่ร่วมกับทางวัด โดยเน้นให้ นักเรียนได้เรียนรู้การทำสมาธิจากพระอาจารย์ที่วัดโดยตรง ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้มีทักษะการทำ สมาธิที่ถูกต้องและปฏิบัติได้ง่ายขึ้น และเข้าใจง่ายกว่าที่ครูในโรงเรียนสอน^๗

กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) เริ่มจากการให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการทำสมาธิ โดยจะ เน้น ๒ แบบ คือ การทำสมาธิตามหลักอานาปานสติโดยการกำหนดลมหายใจเข้าออก พร้อมทั้งให้ นักเรียนกำหนดคำภาวนาควบคู่ไปด้วย เมื่อหายใจเข้า ภาวนาว่า พุท หายใจออก ภาวนาว่า โธ แบบ ต่อมาคือการเดินจงกรม มี ๕ ระดับด้วยกัน ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปถึงขั้นละเอียด ตามระดับต่าง ๆ โดยให้ นักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อมัลติมีเดียทางอินเทอร์เน็ตและสอนแบบปฏิบัติจริงอีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการ ทบทวนให้นักเรียนได้เข้าใจและมีทักษะเพิ่มมากขึ้น และก่อนเรียนหนังสือจะให้นักเรียนทำสมาธิด้วย

^๓ สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปณฺญาทุโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาวชิษฐ์ อิศรานนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์, ครูผู้ช่วย รองหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

การกำหนดลมหายใจเข้าออกทุกครั้ง เพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนได้ฝึกการทำสมาธิอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาทางด้านสมาธิ^๘

เมื่อผู้เรียนมีศีล คือ การกายนิ่งแล้ว โดยปกติสมาธิก็จักตามมา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ไม่ใช่เกิดกับทุกคน บางคนกายนิ่ง แต่ใจลอยก็มี การตั้งใจของผู้เรียนให้มาอยู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนจึงสำคัญมาก ผู้สอนควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปลูกฝังความสนใจของผู้เรียน หรือทางโรงเรียนอาจจะจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสมาธิให้กับผู้เรียน เช่น กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน กิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติธรรม เป็นต้น เพราะสมาธิโดยธรรมชาติของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน แต่สมาธิก็สามารถสร้างได้ด้วยการฝึกปฏิบัติ^๙

๔.๑.๓ กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) จากการสัมภาษณ์พอสรรูปใจความได้ดังนี้

กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) เน้นฝึกทักษะในกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดเชิงสร้างสรรค์ นักเรียนจะต้องไม่เรียนรู้โดยวิธีการจำอย่างเดียว จะต้องลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญหา เรียนรู้การแก้ไข มีความคิด สามารถแยกแยะได้ สังเคราะห์ได้ วิเคราะห์ได้ ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการพัฒนาด้านสติปัญญา โดยเฉพาะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ นอกจากการคิดวิเคราะห์จะเน้นในเรื่องของทักษะของชีวิต นักเรียนจะต้องอยู่ในสังคมได้ ต้องช่วยเหลือตัวเองได้ มีจิตสาธารณะ มีมารยาททางสังคม^{๑๐}

ส่งเสริมกิจกรรมให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้โดยใช้ห้องคอมพิวเตอร์เพื่อให้นักเรียนได้หาความรู้จากอินเทอร์เน็ต เช่น ชั่วโมงเรียนของพระอาจารย์ ก็จะมีการใช้ห้องคอมพิวเตอร์ และนักเรียนมีโอกาสดู ศึกษาหลักธรรมจากสื่อออนไลน์ เช่น Youtube โดยมีพระอาจารย์คอยควบคุมดูแลและให้ความรู้เพิ่มเติม^{๑๑}

กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) ในการตุนจะสอดแทรกหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ความเมตตา กรุณา ความ پاکเพียรวิริยะ ความกตัญญู เป็นต้น หลักในการดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้าที่ทรงออกแสวงหาโมกขธรรม เพื่อความหลุดพ้นในวัฏสงสาร และที่มาของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อการเรียนการสอนมัลติมีเดีย ใช้ระบบไอที ที่ห้องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน พร้อมกับเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันถามและตอบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ โดยผู้สอนจะทำหน้าที่เหมือนกับพิธีกรรายการทีวี ที่คอยเปิดประเด็นปัญหาจากการตุนพุทธประวัติให้นักเรียนได้ตอบกันไปมาเพื่อหาเหตุผลและข้อเท็จจริงหรือหาความเป็นไปได้ ทำให้

^๘ สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย อัสสรานนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์, ครูผู้ช่วย รองหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

นักเรียนได้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้และยังทำให้นักเรียนจดจำได้มากกว่าการเรียนรู้ด้วยการท่องจำจากหนังสือ^{๑๒}

ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการนำความจริงที่ได้เรียนในวิชาพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น จัดกิจกรรมโดยให้หัวข้อเรื่องอริยสัจ ๔ แก่นักเรียน ให้นักเรียนเขียนเรียงความเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับความทุกข์ในชีวิตประจำวัน ว่าควรทำอย่างไร หลังจากนั้นลองให้นักเรียนนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง^{๑๓}

การรู้จักคิด มีเหตุผล ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ สามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยปัญญาเป็นต้น แต่ปัญญาจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ต้องมีความรู้เป็นพื้นฐาน จึงจะสามารถใช้ปัญญาได้อย่างถูกต้อง การสร้างกิจกรรมในโรงเรียนให้เป็นบรรยากาศของการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน เช่น ฝึกเขียนเรียงความ ฝึกการอ่านโครงงานต่าง ๆ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เน้นการรู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เหล่านี้ล้วนเป็นการพัฒนาปัญญาทั้งสิ้น^{๑๔}

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิษณุ อีสรรานนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการแปลความหมายจากค่าร้อยละ

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ
(n=๑๒๐)

	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๑.เพศ	ชาย	๖๑	๕๐.๘
	หญิง	๕๙	๔๙.๒
	รวม	๑๒๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ เป็นเพศชาย จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๘ และเพศหญิงจำนวน ๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ
(n=๑๒๐)

	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๒.อายุ	ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๓๐	๒๕.๐
	๑๑ - ๑๒ ปี	๙๐	๗๕.๐
	รวม	๑๒๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี มีจำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕ อายุระหว่าง ๑๑-๑๒ ปี มีจำนวน ๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๓.ระดับการศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ ๔	๓๘	๓๑.๗
	ประถมศึกษาปีที่ ๕	๓๙	๓๒.๕
	ประถมศึกษาปีที่ ๖	๔๓	๓๕.๘
	รวม	๑๒๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ มีชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว

(n=๑๒๐)

	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๔.สถานภาพทางครอบครัว	อยู่กับบิดาและมารดา	๙๐	๗๕.๐
	อยู่กับบิดา	๑๔	๑๑.๗
	อยู่กับมารดา	๑๑	๙.๒
	อยู่กับญาติ	๕	๔.๒
	รวม	๑๒๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ อยู่กับบิดาและมารดา จำนวน ๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕ อยู่กับบิดา จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗ อยู่กับมารดาจำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ อยู่กับญาติมีจำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนความถี่และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามความเข้าใจในหลักธรรมไตรสิกขา

(n=๑๒๐)

	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๕.ข้อใดคือหลักธรรมไตรสิกขา	ศีล สมาธิ ปัญญา	๑๑๖	๙๖.๗
	กิน อยู่ ดู ฟัง	๒	๑.๗
	สุข สงบ ใจเบิกบาน	๒	๑.๗
	รวม	๑๒๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ เลือกตอบ ศีล สมาธิ ปัญญา จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๗ เลือกตอบ กิน อยู่ ดู ฟัง จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗ เลือกตอบ สุข สงบ ใจเบิกบาน จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลเป็นความหมายตามเกณฑ์ ที่กำหนดไว้

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

(n = ๑๒๐)

ด้านที่	การพัฒนาตนเองของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑.	ด้านศีล	๔.๓๗	๐.๓๖	มาก
๒.	ด้านสมาธิ	๔.๑๖	๐.๖๓	มาก
๓.	ด้านปัญญา	๔.๗๖	๐.๔๑	มาก
ค่ารวมเฉลี่ย		๔.๔๓	๐.๓๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านปัญญามีค่าเฉลี่ย ๔.๗๖ ด้านศีลมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๗ และด้านสมาธิมีค่าเฉลี่ย ๔.๑๖ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านศีล และจำแนกเป็นรายชื่อ

(n = ๑๒๐)

ข้อที่	การพัฒนาตนเองของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา ด้านศีล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์	๓.๗๘	๐.๗๒	มาก
๒.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่นำสิ่งของของเพื่อน หรือของผู้อื่นมาเป็นของตน	๔.๓๑	๐.๘๘	มาก
๓.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ละเมิดทางเพศ	๕.๐๐	๐.๐๐	มาก
๔.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่พูดปด พูดโกหก	๓.๘๐	๐.๗๗	มาก
๕.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด	๔.๙๔	๐.๒๗	มาก
ค่ารวมเฉลี่ย		๔.๓๖	๐.๓๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านศีล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๓๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การไม่ละเมิดทางเพศ ๕.๐๐ การไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด ๔.๙๔ การไม่นำสิ่งของของเพื่อนหรือของผู้อื่นมาเป็นของตน ๔.๓๑ การไม่พูดปดพูดโกหก ๓.๘๐ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสมาธิ และจำแนกเป็นรายชื่อ

(n = ๑๒๐)

ข้อที่	การพัฒนาตนเองของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา ด้านสมาธิ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑.	นักเรียนมีความรู้สึกที่จิตใจสงบ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก	๔.๑๗	๐.๘๐	มาก
๒.	นักเรียนมีความรู้สึกที่จิตใจสงบ เมื่อสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ	๔.๒๙	๐.๗๘	มาก
๓.	นักเรียนมีความรู้สึกที่จิตใจสงบ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น	๔.๑๓	๐.๘๙	มาก
๔.	นักเรียนมีความรู้สึกที่จิตใจสงบ ในขณะที่อ่านหนังสือ	๔.๒๐	๐.๙๓	มาก
๕.	นักเรียนมีความตั้งใจเรียนในขณะที่คุณครูกำลังสอน หรืออธิบายหน้าชั้นเรียน	๔.๐๓	๐.๘๑	มาก
ค่ารวมเฉลี่ย		๔.๑๖	๐.๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านสมาธิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เมื่อสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ๔.๒๙ เมื่อขณะอ่านหนังสือ ๔.๒๐ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ๔.๑๗ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น ๔.๑๓ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ เมื่อขณะที่คุณครูกำลังสอนหรืออธิบายหน้าชั้นเรียน ๔.๐๓

ตารางที่ ๔.๙ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านปัญญา และจำแนกเป็นรายชื่อ

(n = ๑๒๐)

ข้อที่	การพัฒนาตนเองของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา ด้านปัญญา	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การทำความดี เป็นสิ่งที่ดี	๔.๗๗	๐.๕๑	มาก
๒.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	๔.๗๗	๐.๕๑	มาก
๓.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เป็นสิ่งที่ดี	๔.๗๕	๐.๕๔	มาก
๔.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การมีความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งที่ดี	๔.๘๓	๐.๔๒	มาก
๕.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า ความเมตตา กรุณาต่อสัตว์หรือต่อผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	๔.๖๙	๐.๕๖	มาก
ค่ารวมเฉลี่ย		๔.๗๖	๐.๔๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๔.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความคิดเห็นว่า การมีความกตัญญูรู้คุณเป็นสิ่งที่ดี ๔.๘๓ มีความคิดเห็นว่า การทำความดีเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่า การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่า การคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๕ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ มีความคิดเห็นว่า ความเมตตา กรุณาต่อสัตว์หรือต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๖๙

๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล อันได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และ สถานภาพทางครอบครัว การเปรียบเทียบระหว่างตัวแปร ๒ ตัว ใช้การทดสอบค่าที (t-test) ส่วนการเปรียบเทียบระหว่างตัวแปร ตั้งแต่ ๓ ตัวขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และถ้าพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จะทำการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's post hoc comparison) ได้ผลวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียน เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามเพศ

(n = ๑๒๐)

กิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขา	ชาย		หญิง		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านศีล	๔.๓๒	๐.๓๙	๔.๔๑	๐.๓๓	-๑.๓๕	๐.๑๘
ด้านสมาธิ	๔.๑๓	๐.๖๑	๔.๑๙	๐.๖๖	-๐.๕๑	๐.๖๑
ด้านปัญญา	๔.๗๘	๐.๓๗	๔.๗๓	๐.๔๕	๐.๖๔	๐.๕๒
ค่ารวมเฉลี่ยรวม	๔.๔๑	๐.๓๓	๔.๔๕	๐.๓๙	-๐.๕๐	๐.๖๒

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓.๒ สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ

(n = ๑๒๐)

กิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขา	อายุต่ำกว่า ๑๐ ปี		อายุ ๑๑-๑๒ ปี		t	Sig.
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านศีล	๔.๕๓	๐.๒๕	๔.๓๑	๐.๓๘	๓.๗๒	๐.๐๐
ด้านสมาธิ	๔.๔๓	๐.๔๕	๔.๐๗	๐.๖๖	๓.๒๗	๐.๐๐
ด้านปัญญา	๔.๘๔	๐.๒๔	๔.๗๓	๐.๔๕	๑.๖๖	๐.๐๙
ค่ารวมเฉลี่ยรวม	๔.๖๐	๐.๒๔	๔.๓๗	๐.๓๘	๓.๘๐	๐.๐๐

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าแตกต่างกัน เฉพาะ ด้านศีล และ ด้านสมาธิ ส่วนด้านปัญญา มีความเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของหลักไตรสิกขาอันประกอบไปด้วย ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา นักเรียนมีความเห็น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานข้อนี้

๔.๓.๓ สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนา
นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนา
นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียน เทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ
จำแนกตามการศึกษา

(n = ๑๒๐)

กิจกรรมการ พัฒนา นักเรียนตาม หลัก ไตรสิกขา	การศึกษา						F	Sig.
	ประถมศึกษา ปีที่ ๔		ประถมศึกษา ปีที่ ๕		ประถมศึกษา ปีที่ ๖			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านศีล	๔.๔๘	๐.๒๘	๔.๔๒	๐.๔๓	๔.๒๑	๐.๓๐	๗.๑๘	๐.๐๐ *
ด้านสมาธิ	๔.๓๗	๐.๕๒	๔.๓๖	๐.๖๒	๓.๘๐	๐.๕๗	๑๓.๔๕	๐.๐๐ *
ด้านปัญญา	๔.๘๒	๐.๓๑	๔.๘๓	๐.๔๒	๔.๖๕	๐.๔๖	๒.๔๔	๐.๐๙
รวม	๔.๕๖	๐.๒๘	๔.๕๔	๐.๓๘	๔.๒๒	๐.๓๓	๑๓.๕๒	๐.๐๐

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อกิจกรรมการ
พัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมไม่
แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีการศึกษา
ต่างกัน มีความคิดเห็น ต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านปัญญา ไม่แตกต่างกัน แต่ด้านศีล และด้านสมาธิ แตกต่างกัน อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ้
(Scheffe's) ของความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของ
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดแสดงใน ตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตามการศึกษา ด้านศีล

(n = ๑๒๐)

การศึกษา	$\bar{X}$	การศึกษา		
		ประถมศึกษาปีที่ ๔	ประถมศึกษาปีที่ ๕	ประถมศึกษาปีที่ ๖
ประถมศึกษาปีที่ ๔	๔.๔๘	-	๐.๐๖๔	๐.๒๗*
ประถมศึกษาปีที่ ๕	๔.๓๗	-	-	๐.๒๑*
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๔.๘๒	-	-	-

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่าความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านศีล เป็นรายคู่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ มากกว่า นักเรียนที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตามการศึกษา ด้านสมาธิ

(n = ๑๒๐)

การศึกษา	$\bar{X}$	การศึกษา		
		ประถมศึกษาปีที่ ๔	ประถมศึกษาปีที่ ๕	ประถมศึกษาปีที่ ๖
ประถมศึกษาปีที่ ๔	๔.๔๒	-	๐.๐๑	.๕๗*
ประถมศึกษาปีที่ ๕	๔.๓๖	-	-	.๕๖*
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๔.๘๓	-	-	-

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่าความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านสมาธิเป็นรายคู่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ มากกว่า นักเรียนที่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๔.๓.๔ สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว

(n = ๑๒๐)

กิจกรรม การพัฒนา นักเรียน ตามหลัก ไตรสิกขา	สถานภาพทางครอบครัว								f	Sig.
	อยู่กับบิดา และมารดา		อยู่กับบิดา		อยู่กับมารดา		อยู่กับญาติ			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านศีล	๔.๓๙	๐.๓๕	๔.๒๓	๐.๔๔	๔.๔๒	๐.๓๕	๔.๒๔	๐.๓๖	๑.๐๕	.๓๗
ด้านสมาธิ	๔.๑๙	๐.๖๒	๔.๐๓	๐.๕๙	๔.๓๓	๐.๗๔	๓.๖๔	๐.๖๐	๑.๗๐	.๑๗
ด้านปัญญา	๔.๘๐	๐.๓๐	๔.๖๖	๐.๕๓	๔.๙๓	๐.๑๖	๓.๘๐	๐.๘๐	๑๓.๙๗	.๐๐*
รวม	๔.๕๖	๐.๓๓	๔.๓๐	๐.๓๒	๔.๕๖	๐.๓๙	๓.๘๙	๐.๕๒	๕.๔๕	.๐๐

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความคิดเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านศีล และด้านสมาธิ ไม่แตกต่างกัน แต่ด้านปัญญา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's) ของความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี รายละเอียดแสดงใน ตารางที่ ๔.๑๖

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's) จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว ด้านปัญญา

(n = ๑๒๐)

สถานภาพทางครอบครัว	$\bar{X}$	การศึกษา			
		อยู่กับบิดาและมารดา	อยู่กับบิดา	อยู่กับมารดา	อยู่กับญาติ
อยู่กับบิดาและมารดา	๔.๔๖	-	๐.๘๖*	๑.๑๓*	๑.๐๑*
อยู่กับบิดา	๔.๓๐	-	-	-	-
อยู่กับมารดา	๔.๕๖			-	
อยู่กับญาติ	๓.๘๙	-	-	-	-

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว ด้านปัญญา เป็นรายคู่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๓ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวอยู่กับบิดาและมารดามีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ มากกว่า นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวอยู่กับบิดา นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวอยู่กับมารดา และนักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวอยู่กับญาติ

๔.๓.๕ สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีความเข้าใจหลักไตรสิกขาต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามความเข้าใจหลักไตรสิกขา

(n = ๑๒๐)

กิจกรรมการพัฒนา นักเรียนตามหลัก ไตรสิกขา	เข้าใจหลักไตรสิกขา		ไม่เข้าใจหลักไตรสิกขา		t	Sig.
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านศีล	๔.๓๖	๐.๓๖	๔.๖๐	๐.๑๖	-๑.๓๓	๐.๑๙
ด้านสมาธิ	๔.๑๕	๐.๖๔	๔.๔๕	๐.๔๔	-๐.๙๒	๐.๓๖
ด้านปัญญา	๔.๗๗	๐.๔๐	๔.๔๕	๐.๕๗	๑.๕๕	๐.๑๒
ค่ารวมเฉลี่ยรวม	๔.๔๓	๐.๓๖	๔.๕๐	๐.๓๙	-๐.๓๙	๐.๖๙

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ นักเรียนที่มีความเข้าใจหลักไตรสิกขา ต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนที่มีความเข้าใจในหลักไตรสิกขา มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ในทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๕ สรุปผลการสมมติฐาน

โดยรวมการเปรียบเทียบความเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว ความเข้าใจหลักไตรสิกขา ตามสมมติฐานที่ ๑ – ๕

ตารางที่ ๔.๑๘ ตารางสรุปผลการสมมติฐาน

(n = ๑๒๐)

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ค่า t	ค่า f	ค่า Sig.	ผลการศึกษา	
					ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑	เพศ	-๐.๕๐	-	๐.๖๒		✓
๒	อายุ	๓.๘๐	-	๐.๐๐	✓	
๔	ระดับการศึกษา	-	๑๓.๕๒	๐.๐๐	✓	
๓	สถานภาพทางครอบครัว	-	๕.๔๕	๐.๐๐	✓	
๕	ความเข้าใจหลักไตรสิกขา	-๐.๓๙	-	๐.๖๙		✓

จากตารางที่ ๔.๑๘ สรุปได้ว่านักเรียนที่มี อายุ การศึกษา และสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มี เพศ และ ความเข้าใจหลักไตรสิกขา ต่างกัน มีความเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ไม่แตกต่างกัน

๔.๖ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การศึกษาเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” สามารถสรุปปัญหาอุปสรรค มาจากแบบสอบถามคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question) จำแนกตามกิจกรรม คือ กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) และกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) ดังนี้

๑) กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล)

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล)

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. นักเรียนมีปัญหาในการปฏิบัติศีลข้อที่ ๑ คือ การไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์ เช่น มด ยุง เป็นต้น	๑. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้ความรู้ในเรื่อง การมีความเมตตา กรุณา แก่นักเรียน และให้ทำกิจกรรมเช่น การปล่อยปลา เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจที่เมตตา กรุณา เห็นคุณค่าของสิ่งมีชีวิต
๒. นักเรียนมีปัญหาในการปฏิบัติศีลข้อที่ ๒ คือ การไม่นำสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยให้เหตุผลว่า เพื่อนชอบขโมยก่อน เป็นต้น	๒. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้ความรู้หลักธรรมในเรื่อง สัมมาอาชีวะ แก่นักเรียน และให้ทำกิจกรรม เช่น การให้ทาน การใส่บาตรพระสงฆ์ เพื่อละความตระหนี่ถี่เหนียว
๓. นักเรียนยังไม่เข้าใจในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของศีล ๕ ได้อย่างถูกต้อง	๓. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรเน้น การอบรมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักเบญจธรรม พร้อมกับให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปล่อยปลา การใส่บาตรพระสงฆ์ การแสดงความรู้สึกต่อเพศตรงข้าม การพูดจาไพเราะ การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดและสิ่งของมึนเมา เป็นต้น

๒) กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ)

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ)

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. นักเรียนไม่เข้าใจการทำสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออกเท่าที่ควร	๑. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรให้ความรู้ในเรื่องการทำสมาธิแบบอานาปานสติเบื้องต้นแก่นักเรียนและให้ทำกิจกรรมก่อนเรียนหนังสือ หนังสือทุกครั้ง ประมาณ ๕ นาที
๒. นักเรียนไม่มีความสนใจที่จะทำสมาธิอย่างต่อเนื่อง	๒. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและคุณครูในโรงเรียน ควรสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนมีความสนใจในการทำสมาธิอย่างต่อเนื่อง เช่น ให้นักเรียน บันทึกลงในสมุดบันทึกการทำความดี เป็นต้น
๓. นักเรียนรู้สึกปวดเมื่อยเวลานั่งทำสมาธิ	๓. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แนะนำวิธีการปฏิบัติสมาธิแก่นักเรียนวิธีอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น การยืนทำสมาธิ หรือ การเดินจงกรม เป็นต้น หากเป็นไปได้ อธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึงการ บ่มเพาะอินทรีย์ เพื่อก้าวข้ามทุกขเวทนาในการนั่งสมาธิ

๓) กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา)

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา)

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. นักเรียนไม่เข้าใจว่าปัญญาคืออะไร	๑. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรอธิบายเพิ่มเติมให้นักเรียนเข้าใจ พร้อมกับในระหว่างทำกิจกรรมการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนถามตอบปัญหาธรรมะ ระหว่างบทเรียนเพิ่มเติม
๒. นักเรียนจำนวนหนึ่ง รู้ว่ากระทำไม่ถูกต้อง แต่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ เช่น ขำมด ขำยุ่ง เป็นต้น	๒. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรสอนให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษ และสอนในเรื่องกฎแห่งกรรม พร้อมทั้งทำกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อมัลติมีเดียมาแสดงให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงกฎแห่งกรรม ว่าทำกรรมอะไรที่ไม่ดีมาถึงได้ผลรับกรรมไม่ดีนี้ เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทางปัญญา โดยรู้เท่าทัน
๓. นักเรียนยังขาดการสอนให้คิดในกระบวนการแก้ไขปัญหเป็นขั้นตอนและรอบคอบ	๓. ควรสร้างสถานการณ์จำลองให้นักเรียนได้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพื่อให้นักเรียนได้คิดและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้

๔.๗ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การสัมภาษณ์เรื่อง “กิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละด้านดังนี้

๔.๗.๑ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) จากการสัมภาษณ์พอสรุบใจความได้ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี ในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ด้านศีล โดยภาพรวมพื้นฐานของเด็กนักเรียนจะไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะพื้นฐานทางบ้าน พื้นฐานเฉพาะบุคคล จะมีความแตกต่างกัน สำหรับเด็กนักเรียนบางคนสามารถขัดเกลาได้ง่าย แต่บางคนสามารถขัดเกลาได้ยาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางบ้าน บางครั้งทางโรงเรียนอบรมอย่างหนึ่ง พอกลับไปที่บ้านก็ปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง^{๑๕}

ปัญหาคือ เด็กนักเรียน ยังไม่เข้าใจในการปฏิบัติตามหลักของศีลได้เท่าที่ควร หรือ การปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้อง และ เด็กนักเรียนยังขาดความกล้าหาญในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะนักเรียนหญิง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการประเคนน้ำ เป็นต้น^{๑๖}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี คือ นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจในการปฏิบัติตามกิจกรรมรักษาศีล ๕ ที่ได้สอนไปอย่างต่อเนื่อง อาจจะเป็นเพราะอยู่ในวัยเด็กเล็กจึงยังต้องการเล่นสนุกสนาน ทำให้ไม่สนใจในกิจกรรมการรักษาศีล^{๑๗}

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันที่ ผู้ใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการถือศีล รักษาศีล ทำให้เด็ก ๆ ไม่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เล็ก เมื่อโตขึ้นก็กระทำผิดศีลตามที่ตนนึกว่าดี^{๑๘}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี คือ การขาดผู้ดูแลเอาใจใส่ ถึงแม้อยู่ในโรงเรียนครูจะคอยย้ำและฝึกระเบียบวินัยให้กับนักเรียน แต่เมื่ออยู่บ้านกับผู้ปกครอง ผู้ปกครอง (บางท่าน) อาจจะไม่สนใจดูแลบุตรหลานเท่าที่ควร โดยเฉพาะในช่วงปิดเทอม พอเปิดเทอม ทางโรงเรียนก็ต้องปลูกฝังกันใหม่ เป็นต้น ดังนั้น ศีลของผู้เรียนซึ่งยังไม่มีวุฒิภาวะ ผู้ใหญ่ต้องคอยส่งเสริมตลอด คอยดูแล และเอาใจใส่ เพราะผู้ที่ยังไม่มีวุฒิภาวะยังไม่สามารถคุมวินัยในตนเองได้ ผู้ใหญ่ต้องช่วยคุมให้อยู่ในกรอบ^{๑๙}

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์, ครูผู้ช่วย รองหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปณฺญาวุฑฺโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิษุทธิ์ อีสรรณนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๗.๒ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) จากการสัมภาษณ์
พอสรุปใจความได้ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ ปัจจุบันเด็กนักเรียนจะมีปัญหาสมาธิ
สั้น เพราะว่า มีสิ่งยั่วยุมากมาย ไม่ว่าจะเป็น เกม โทรศัพท์ ความรุนแรง ส่วนหนึ่งมาจากการที่พ่อแม่
ของเด็กปล่อยปละเลย เวลาเด็กนักเรียนทำอะไรจิตใจจะไม่นิ่ง สมาธิเขาจะไม่แน่วแน่ เด็กนักเรียน
บางคนจะสมาธิสั้นเฉพาะตัวเขาด้วย เหมือนจะเป็นโรคชนิดหนึ่ง^{๒๐}

ปัญหาเด็กสมาธิสั้นและเด็กสมาธิเกิน ที่มีการไปรบกวนเพื่อนในเวลาเรียนและทาง
โรงเรียนเองก็ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกลุ่มเพื่อนได้ ต้องให้เรียนตามปกติกับเพื่อน ๆ^{๒๑}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ คือ นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจหรือไม่
ชอบ ในการนั่งสมาธิ โดยมักจะอ้างเหตุผลต่าง ๆ เช่น ปวดเมื่อย หรือ ง่วงนอน เป็นต้น^{๒๒}

สังเกตว่าเด็กในปัจจุบันค่อนข้างมีสมาธิจดจ่อน้อย การสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นไป
เพียงแค่ชั่วระยะเวลาครู่เดียว แล้วก็หันไปสู่อื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรื่องของอาหารการกินที่มี
สารอาหารสูงเกินความต้องการของร่างกาย ทำให้พลังงานที่ได้รับล้นเกิน เมื่อพลังงานที่มีมากเกินไป
อยู่หนึ่ง ๆ เฉย ๆ ไม่ค่อยได้ หรือการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ที่มีแต่สิ่งอำนวยความสะดวก เด็ก เช่น มี
remote control ไม่พอใจดูโทรทัศน์ช่องไหน ก็แค่กดปุ่มเดียว, โทรศัพท์มือถือ จึงกลายเป็นคนที่ไม่
อดทน การที่ใจจะจดจ่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปได้ยาก ทำให้การส่งเสริมให้นักเรียนทำสมาธิ ยิ่งเป็น
เรื่องที่มีความยากยิ่งขึ้น เพราะเป็นคู่ตรงข้ามกัน^{๒๓}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามาบดบัง
วิถีชีวิตถ้าใช้เป็นย่อมก่อให้เกิดคุณ แต่ถ้าใช้ไม่เป็นย่อมก่อให้เกิดโทษ อย่างเช่น มือถือ ปัจจุบันวัยรุ่น
ติดมือถือมากทั้ง เกม เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น ทำให้หลายคนเป็นโรคสมาธิสั้น ฟังไม่ได้นาน อ่านหนังสือ
ไม่ได้นาน ซึ่งวัยรุ่นไทยในปัจจุบันเป็นกันอย่างมาก^{๒๔}

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์, ครูผู้ช่วย รองหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิษณุ อีสรรนานโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๗.๓ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) จากการสัมภาษณ์พอสรุปใจความได้ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ เด็กนักเรียนจะไม่รับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนสอน ไม่คิดต่อ ไม่เรียนรู้เพิ่มเติม คอยแต่จะท่องจำอย่างเดียว ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาทางด้านสติปัญญา^{๒๕}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ คือเมื่อนักเรียนบางคนยังขาดความเข้าใจและความสนใจในการเรียนรู้ทางด้านศีล ด้านสมาธิ รวมไปถึงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้เด็กนักเรียนเกิดปัญหาในการพัฒนาด้านปัญญาตามไปด้วย เช่น นักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรมต่าง ๆ ที่พระอาจารย์บรรยาย แต่นักเรียนไม่ยังเข้าใจ ทำให้ไม่สามารถนำหลักธรรมมาปรับใช้หรือประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้^{๒๖}

เมื่อเด็กไม่มีสมาธิ รวมถึงไม่คุ้นเคยกับการรักษาศีลด้วยแล้ว การจะทำให้เกิดปัญญามาตามความเป็นจริงยังเป็นเรื่องที่แทบเป็นไปไม่ได้ เพราะศีลเป็นบาทของสมาธิ สมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญาดังนั้นจึงต้องเน้น ๒ เรื่องแรกให้ได้ก่อน^{๒๗}

ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ คือกิจกรรมการเรียนรู้การที่ไม่ชวนให้ผู้เรียนได้คิด หรือ การได้ผู้สอนผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตร สอนด้วยความดุร้าย ขาดความมีเมตตากับผู้เรียน จะสามารถปิดกั้นจิตนาการของผู้เรียนได้ ถ้าผู้เรียน เรียนอย่างมีความสุข ย่อมที่จะรักในการเรียน เมื่อรักในการเรียนย่อมจะตั้งใจเรียน เมื่อตั้งใจเรียนย่อมจะได้รับความรู้ เมื่อมีความรู้ย่อมสามารถคิดเป็นคิดถูก คิดดี เมื่อคิดเป็นคิดถูกคิดดี ย่อมจะเป็นคนดี นั่นเอง^{๒๘}

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

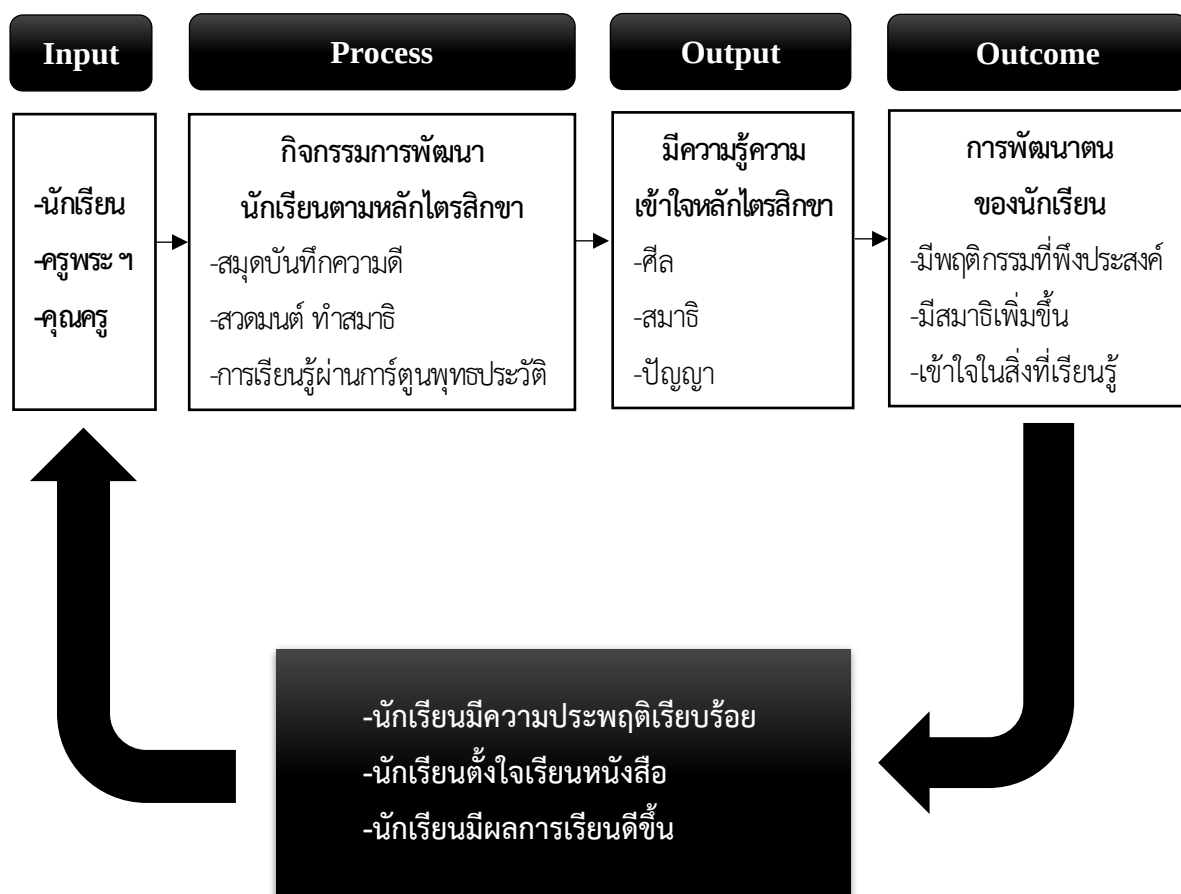
^{๒๖} สัมภาษณ์ พระปฏิวัต ฐิตเมโธ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑโฒ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาวิษณุ อีสรรณนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๘ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิองค์ความรู้ได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๑ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงถึงขบวนการพัฒนานักเรียนโดยเริ่มจาก Input คือวัตถุดิบที่ได้จากการพัฒนาได้แก่นักเรียนเข้าสู่ขบวนการ Process ขบวนการผลิตหรือพัฒนา โดยใช้กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา คือ กิจกรรมสมุทบันทึกความดี กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ เพื่อขัดเกลานักเรียนให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทั้งด้านกาย วาจา ใจ มีสมาธิเพิ่มขึ้น และเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ ส่งผลให้นักเรียนมีการพัฒนาเชิงสังคมคือ นักเรียนมีความประพฤติเรียบร้อยขึ้น นักเรียนตั้งใจเรียนหนังสือขึ้น และนักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๒) เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๓) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) โดยเป็นผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Scheffe's post hoc comparison) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) จากผลการวิจัยที่ได้ศึกษาสามารถ สรุปผล อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา "กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี" สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อศึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดสรุปผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑.๑ กิจกรรมสมุทบันทึกความดี (ศีล) ผู้อำนวยการสถานศึกษาได้ตระหนักให้ครูทุกคนร่วมกันปลูกฝังสร้างพื้นฐานการมีวินัยที่ดีให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้นักเรียนทำกิจกรรมสมุทบันทึกความดีทุกวัน เพื่อเป็นการส่งเสริมนักเรียนให้มีโอกาสปฏิบัติความดีสม่ำเสมอ สร้างความเคยชินกลายเป็นนิสัยที่ดี เน้นให้นักเรียนรักษาศีล โดยสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของอานิสงส์การรักษาศีลและโทษของการละเมิดศีล เพื่อให้นักเรียนเกิดสัมมาทิฐิคือการเห็นถูกเป็นอันดับแรก ใช้สื่อมัลติมีเดีย เช่น เกมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาประกอบในการเรียนรู้ของนักเรียน สอนให้นักเรียนได้ฝึกฝนอาราธนาศีล ๕ ทุกครั้งก่อนเริ่มเรียน นักเรียนจะได้เรียนรู้และทบทวนศีลมีอะไรบ้าง มีประโยชน์อย่างไร และนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

๕.๑.๑.๒ กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) ทุกวันศุกร์ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นิมนต์พระอาจารย์นำนักเรียน สวดมนต์ ทำสมาธิ การสวดมนต์ที่พร้อมเพรียงนักเรียนจะมีจิตใจจดจ่อแน่วแน่เป็นสมาธิ นักเรียนได้เรียนรู้วิธีทำสมาธิเบื้องต้น เน้น ๒ แบบ คือ สมาธิตามหลักอานาปานสติด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก พร้อมทั้งกำหนดคำภาวนาควบคู่ไปด้วย เมื่อหายใจเข้า ภาวนาว่า พุท หายใจออก ภาวนาว่า โธ และการเจริญกรรม มี ๕ ระดับด้วยกัน ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปถึงขั้นละเอียดตามระดับต่าง ๆ ก่อนเรียนหนังสือจะให้นักเรียนทำสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออกทุกครั้ง เพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียนหนังสือ ในแต่ละปีการศึกษาทางโรงเรียนจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตรร่วมกับทางวัดต่าง ๆ ในอำเภอทองผาภูมิ ที่มีสภาพแวดล้อมสัปปายะ และมีพระอาจารย์ผู้ชำนาญให้ความรู้ที่เหมาะสมในการปฏิบัติสมาธิ

๕.๑.๑.๓ กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติ (ปัญญา) การ์ตูนพุทธประวัติเป็นสื่อการเรียนการสอนมัลติมีเดียระบบไอทีในห้องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน ในการ์ตูนจะสอดแทรกหลักธรรม การดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้า และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกันถามและตอบปัญหาจากการเรียนรู้ ผู้สอนทำหน้าที่เหมือนพิธีกรรายการโทรทัศน์ นำข้อคิดจากการ์ตูนพุทธประวัติให้นักเรียนตอบคำถามร่วมกัน เพื่อหาเหตุผล หาข้อเท็จจริง หาความเป็นไปได้ นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ จดจำได้มากกว่าการเรียนรู้จากการท่องจำจากหนังสือ เน้นฝึกทักษะในกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดเชิงสร้างสรรค์ นักเรียนจะต้องไม่เรียนรู้โดย

วิธีการจำอย่างเดียว จะต้องลงมือปฏิบัติเพื่อเห็นปัญหา เรียนรู้การแก้ไข มีความคิด สามารถแยกแยะ มีทักษะชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมได้ ช่วยเหลือตัวเองได้ มีจิตสาธารณะ มีมารยาททางสังคม นักเรียนเกิดกระบวนการพัฒนาด้านสติปัญญา ตามหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

๕.๑.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดสรุปผลการวิจัยดังนี้ การศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านศีล ๒) การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านสมาธิ ๓) การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านปัญญา พอสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๒.๑ การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านศีล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การไม่ละเมิดทางเพศ ๕.๐๐ การไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด ๔.๙๔ การไม่นำสิ่งของของเพื่อนหรือของผู้อื่นมาเป็นของตน ๔.๓๑ การไม่พูดปดพูดโกหก ๓.๘๐ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์ ๓.๗๘

๕.๑.๒.๒ การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านสมาธิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เมื่อสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ๔.๒๙ เมื่อขณะอ่านหนังสือ ๔.๒๐ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ๔.๑๗ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น ๔.๑๓ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือเมื่อขณะที่คุณครูกำลังสอน หรืออธิบายหน้าชั้นเรียน ๔.๐๓

๕.๑.๒.๓ การพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความคิดเห็นว่าการมีความกตัญญูรู้คุณเป็นสิ่งที่ดี ๔.๘๓ มีความคิดเห็นว่าการทำความดีเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่าการคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๕ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือมีความคิดเห็นว่าการเมตตากรุณาต่อสัตว์หรือต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๖๙

๕.๑.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดสรุปผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๓.๑ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) โดยภาพรวมพื้นฐานของเด็กนักเรียนไม่เหมือนกัน พื้นฐานทางบ้าน พื้นฐานเฉพาะบุคคล มีความแตกต่างกัน นักเรียนบางคนสามารถขีดเกลาคได้ง่าย บางคนขีดเกลาคได้ยาก ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาสภาพแวดล้อมทางบ้านยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจทำกิจกรรมสมุดบันทึกความดีได้

อย่างต่อเนื่อง เป็นเพราะอยู่ในวัยเด็กเล็กที่สนใจการเล่นสนุกสนาน ไม่ให้ความสนใจในการทำควมดี ไม่สนใจการสร้างวินัยให้ตนเอง ดังนั้นนักเรียนที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ ผู้ปกครองต้องช่วยส่งเสริมดูแลเอาใจใส่ เพราะนักเรียนที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ ยังไม่สามารถคุมวินัยในตนเองได้ ผู้ปกครองต้องช่วยควบคุมดูแลให้อยู่ในกรอบที่ดี

๕.๑.๓.๒ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) เด็กนักเรียน จะมีปัญหาสมาธิสั้น ทำให้ไปรบกวนเพื่อนในเวลาทำกิจกรรมหรือเวลาเรียน เพราะ มีสิ่งยั่วยุ เช่น โทรศัพท์มือถือ เกมที่มีความรุนแรง เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น ปัญหาบางส่วนมาจากผู้ปกครองปล่อยปละเลย นักเรียนมีจิตใจไม่นิ่ง สมาธิจะไม่แน่วแน่ นักเรียนบางคนเป็นโรคสมาธิสั้น นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจหรือไม่ชอบ กิจกรรมสวดมนต์ กิจกรรมทำสมาธิ มักจะอ้างเหตุผลต่าง ๆ เช่น ปวดเมื่อย ง่วงนอน เป็นต้น

๕.๑.๓.๓ ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) ปัญหาเด็กนักเรียนจะไม่รับรู้ข้อมูลของหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติที่สอน ไม่คิดต่อไม่เรียนรู้เพิ่มเติม จะท่องจำอย่างเดียว ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาทางด้านสติปัญญา และมีอุปสรรคคือ นักเรียนบางคนไม่ให้ความสนใจกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ ที่ส่งเสริมทักษะการมีวินัยและส่งเสริมการรักษาศีล นักเรียนบางคนไม่ให้ความสนใจกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ ที่ส่งเสริมทักษะด้านสมาธิ ทำให้มีผลกระทบในการพัฒนาทักษะทางด้านสติปัญญาตามไปด้วย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ” มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๑

อภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อศึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๑.๑ อภิปรายผลวิจัยกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (ศีล) ผู้อำนวยการสถานศึกษาได้ตระหนักให้ครูทุกคนร่วมกันปลูกฝังสร้างพื้นฐานการมีวินัยที่ดีให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้นักเรียนทำกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิทุกวัน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนให้มีโอกาสปฏิบัติความดีสม่ำเสมอ สร้างความเคยชินกลายเป็นนิสัยที่ดี เน้นให้นักเรียนรักษาศีล โดยสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของอานิสงส์การรักษาศีลและโทษของการละเมิดศีล เพื่อให้นักเรียนเกิดสัมมาทิฐิคือการเห็นถูกเป็นอันดับแรก ใช้สื่อมัลติมีเดีย เช่น เกมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เข้ามาประกอบในการเรียนรู้ของนักเรียน สอนให้นักเรียนได้ฝึกฝนอาราธนาศีล ๕ ทุกครั้งก่อนเริ่มเรียน นักเรียนจะได้เรียนรู้และทบทวนศีลมีอะไรบ้าง มีประโยชน์อย่างไร และนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ

วิชิต สงวนไกรพงษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าการนำกระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาไปพัฒนาบุคคลนั้นต้องสร้างศรัทธาและปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น ๆ ก่อนคือ การสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นนั่นเอง เมื่อเกิดสัมมาทิฐิแล้วจึงนำหลักธรรมต่าง ๆ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามความเหมาะสม^๑ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิทยา ประวะโซ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนา นักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๑ พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนนั้น ศิล เป็นเรื่องของการฝึกในด้าน พฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นใน กระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์เพราะว่าวินัยเป็นตัวการเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อ การพัฒนาโดยจัดระเบียบความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการ พัฒนา และให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้ว ก็เกิดเป็นศิลป ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัด สภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ การฝึก คนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์^๒

๕.๒.๑.๒ อภิปรายผลวิจัยกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) ทุกวันศุกร์ทาง โรงเรียนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นิมนต์พระอาจารย์นำนักเรียน สวดมนต์ ทำสมาธิ การสวดมนต์ที่พร้อมเพรียงนักเรียนจะมีจิตใจจดจ่อแน่วแน่เป็นสมาธิ นักเรียนได้เรียนรู้วิธีทำสมาธิ เบื้องต้น เน้น ๒ แบบ คือ สมาธิตามหลักอานาปานสติด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก พร้อมทั้ง กำหนดคำภาวนาควบคู่ไปด้วย เมื่อหายใจเข้า ภาวนาว่า พุท หายใจออก ภาวนาว่า โธ และการเดิน จกรม มี ๕ ระดับด้วยกัน ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปถึงขั้นละเอียด ตามระดับต่าง ๆ ก่อนเรียนหนังสือจะให้ นักเรียนทำสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออกทุกครั้ง เพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนมีสมาธิใน การเรียนหนังสือ ในแต่ละปีการศึกษาทางโรงเรียนจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตรร่วมกับทางวัดต่าง ๆ ใน อำเภอกองคาภุมิ ที่มีสภาพแวดล้อมสัปปายะและมีพระอาจารย์ผู้ชำนาญให้ความรู้ที่เหมาะสมในการ ปฏิบัติสมาธิ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาลีวัล เลิศสาครศิริ ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของโปรแกรม การฝึกสมาธิต่อพหุปัญญาของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกสมาธิเจริญสตินักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีคะแนนเฉลี่ยพหุปัญญาโดยรวม

^๑ วิชิต สงวนไกรพงษ์, “พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **สารนิพนธ์พุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๒ วิทยา ประวะโซ, “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน ในโรงเรียนวิถิ พุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๑”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

และความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เท่ากับ ๕.๒๑ และ ๔.๓๓ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๔ และ ๔.๐๗ตามลำดับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ ผลการศึกษาบ่งชี้ว่าโปรแกรมการฝึกสมาธิมีผลให้เกิดการพัฒนาพหุปัญญาของนักศึกษาโดยรวม ซึ่งจะเป็นผลให้นักศึกษามุ่งนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการเรียน การปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ สามารถตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมในการดำเนินชีวิต^๓ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระภุชงค์ ภูริปัญโญ ได้ศึกษาวิจัย แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ควรมุ่งเน้นฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และส่งเสริมให้บุคลากร ได้รับความรู้ ควรใช้สถาบันทางศาสนาในการส่งเสริม โดยการรักษาศีล ฝึกสมาธิ และการเจริญปัญญา แล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^๔

๕.๒.๑.๓ อภิปรายผลวิจัยกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติ

(ปัญหา) การ์ตูนพุทธประวัติเป็นสื่อการเรียนการสอนมัลติมีเดียระบบโอทีในห้องคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน ในการ์ตูนจะสอดแทรกหลักธรรม ความมีเมตตา กรุณา ความกตัญญูรู้คุณ การดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกันถามและตอบปัญหาจากการเรียนรู้ ผู้สอนทำหน้าที่เหมือนพิธีกรรายการโทรทัศน์ นำข้อคิดจากการ์ตูนพุทธประวัติให้นักเรียนตอบคำถามร่วมกัน เพื่อหาเหตุผล หาข้อเท็จจริง หาความเป็นไปได้ นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ จดจำได้มากกว่าการเรียนรู้ด้วยการท่องจำจากหนังสือ เน้นฝึกทักษะในกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดเชิงสร้างสรรค์ นักเรียนจะต้องไม่เรียนรู้โดยวิธีการจำอย่างเดียว จะต้องลงมือปฏิบัติเพื่อเห็นปัญหา เรียนรู้การแก้ไข มีความคิด สามารถแยกแยะ มีทักษะชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมได้ ช่วยเหลือตัวเองได้ มีจิตสาธารณะ มีมารยาททางสังคม นักเรียนเกิดกระบวนการพัฒนาด้านสติปัญญา ตามหลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระเลื้อน อมโร ได้ศึกษาวิจัย แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนวัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ควรมีการปรับปรุงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอการจัดกิจกรรมตลอดถึงสื่อการเรียนการสอนไม่คอยทันสมัยน่าสนใจควรใช้ระบบ IT สอนให้ทันสมัยน่าสนใจ มีเกมคุณธรรม

^๓ มาลีวัล เลิศสาครศิริ, “ประสิทธิผลของโปรแกรมการฝึกสมาธิต่อพหุปัญญาของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์”, วารสารพยาบาลทหารบก, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๙): ๔๔.

^๔ พระภุชงค์ ภูริปัญโญ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

เชิฐวิทยากรพิเศษบรรยาย เรื่อง พระพุทธศาสนาและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อได้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันได้^๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาสกร เรืองรอง, ประหยัด จิระวงพงศ์, วณิชชา แม่นยำ, วิลาวัลย์ สมยาโรน, ศรัณยู หมื่นเดช และชไมพร ศรีสุราช ได้วิจัยเรื่อง เทคโนโลยีการศึกษากับครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑ บทสรุปว่า ในศตวรรษที่ ๒๑ ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดมาเป็นผู้แนะนำหรือที่ปรึกษา ออกแบบระบบการสอนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อสร้างองค์ความรู้จากภายใน ส่งเสริมให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองวัดและประเมินผลผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายและเหมาะสมกับวิธีการหรือรูปแบบการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกัน มีความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ในลักษณะเปิด เพื่อส่งเสริมนักเรียนเกิดการตื่นตัวแบบผ่อนคลาย (Relaxed alertness) ซึ่งเป็นภาวะที่เหมาะสมกับการเรียนรู้^๖

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๒

อภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๒.๑ อภิปรายผลวิจัยการพัฒนาตนเองของนักเรียนด้านศีล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การไม่ละเมิดทางเพศ ๕.๐๐ การไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด ๔.๙๔ การไม่นำสิ่งของของเพื่อนหรือของผู้อื่นมาเป็นของตน ๔.๓๑ การไม่พูดปดพูดโกหก ๓.๘๐ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์ ๓.๗๘ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์สมบัตร์ เทวธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันทร์ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า ด้านศีล การประพฤติตนโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อว่าโรงเรียนได้ณรงค์การใช้วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ไม่พูดโกหกหรือพูดคาหยาบในเวลาปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับมากที่สุด ๔.๘๕ รองลงมาข้อว่าโรงเรียนได้เล็งเห็นว่าศีลมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๔.๘๕ และข้อว่า โรงเรียนได้มีการณรงค์เรื่องการลดละเลิกอบายมุข เช่น ดื่มสุรา เสพยาเสพติด ๔.๖๓ ส่วนข้อว่าโรงเรียนได้สอนให้รู้จัก

^๕ พระเลื้อน อมโร, “การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนวัดบางนาค เขตบางนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๖ ภาสกร เรืองรอง, ประหยัด จิระวงพงศ์, วณิชชา แม่นยำ, วิลาวัลย์ สมยาโรน, ศรัณยู หมื่นเดช และชไมพร ศรีสุราช, “เทคโนโลยีการศึกษากับครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): ๒๐๓.

ดำรงชีวิตโดยนาหลักศีลธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติตน มีค่าเฉลี่ย ของระดับความคิดเห็นน้อย
สุด ๔.๑๒^๗

๕.๒.๒.๒ อภิปรายผลวิจัยการพัฒนาดตนเองของนักเรียนด้านสมาธิ โดยภาพรวม
อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เมื่อ
สวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ๔.๒๙ เมื่อขณะอ่านหนังสือ ๔.๒๐
เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ๔.๑๗ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น
๔.๑๓ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ เมื่อขณะที่คุณครูกำลังสอน หรืออธิบายหน้าชั้นเรียน ๔.๐๓
สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดพิชัย สุเมโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาดตนเองตามหลักไตรสิกขา
ของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านการพัฒนาด
ตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมี
ความคิดเห็นต่อการพัฒนาดตนเองตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัด
ปทุมธานี ด้านการพัฒนาดตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) อยู่ในระดับมากที่สุดคือ โรงเรียนสอนให้
บุคคลมีสมาธิมีสติในการทำงานหรือศึกษาเล่าเรียน รองลงมาโรงเรียนสอนให้ฝึกอบรมโดยการนั่ง
สมาธิเพื่อฝึกจิตใจของตนเองให้สงบมีสติอยู่เสมอและผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการพัฒนา
ตนตามหลักไตรสิกขา ข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ^๘

๕.๒.๒.๓ อภิปรายผลวิจัยการพัฒนาดตนเองของนักเรียนด้านปัญญา โดยภาพรวม
อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ
มีความคิดเห็นว่าการมีความกตัญญูรู้คุณเป็นสิ่งที่ดี ๔.๘๓ มีความคิดเห็นว่าการทำความดีเป็นสิ่งที่ดี
๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๗ มีความคิดเห็นว่าการคิดไตร่ตรองอย่างมี
เหตุผลเป็นสิ่งที่ดี ๔.๗๕ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือมีความคิดเห็นว่าการเมตตากรุณาต่อสัตว์
หรือต่อผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี ๔.๖๙ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญยิ่ง ธมมธโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง
การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาดนักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนคราหะ)
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านปัญญา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการ
ประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาดนักเรียนโรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนคราหะ)

^๗ พระสมุห์สมบัติ ฑะธมโม, “การศึกษาการพัฒนาดนักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันทร์
อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^๘ พระครูปลัดพิชัย สุเมโธ, “การพัฒนาดตนเองตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม
จังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๘).

อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมาก คือโรงเรียนมีนโยบายให้ครูพระสอนศีลธรรมเข้ามาอบรม และสอนศีลธรรมในโรงเรียน เน้นเรื่องปัญญา ประกอบกับคุณธรรมให้กับนักเรียน^๙

๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ ๓

อภิปรายผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ “เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๓.๑ อภิปรายผลวิจัยปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสมุดบันทึกความดี

(ศีล) โดยภาพรวมพื้นฐานของเด็กนักเรียนไม่เหมือนกัน พื้นฐานทางบ้าน พื้นฐานเฉพาะบุคคล มีความแตกต่างกัน นักเรียนบางคนสามารถขัดเกลาได้ง่าย บางคนขัดเกลาได้ยาก ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาสภาพแวดล้อมทางบ้านยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจทำกิจกรรมสมุดบันทึกความดีได้อย่างต่อเนื่อง เป็นเพราะอยู่ในวัยเด็กเล็กที่สนใจการเล่นสนุกสนาน ไม่ให้ความสนใจการทำความดี ไม่สนใจการสร้างวินัยให้ตนเอง ดังนั้น นักเรียนที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ ผู้ปกครองต้องช่วยส่งเสริมดูแลเอาใจใส่ เพราะนักเรียนที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ ยังไม่สามารถคุมวินัยในตนเองได้ ผู้ปกครองต้องช่วยควบคุมดูแลให้อยู่ในกรอบที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระรัชเวรณ เตชวณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปิงกรวิทยาพัฒนา (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร ผลวิจัยพบว่า ปัญหาคือ ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา^{๑๐}

๕.๒.๓.๒ อภิปรายผลวิจัยปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ

(สมาธิ) เด็กนักเรียนจะมีปัญหาสมาธิสั้น ทำให้ไปรบกวนเพื่อนในเวลาทำกิจกรรมหรือเวลาเรียน เพราะ มีสิ่งยั่วยุ เช่น โทรศัพท์มือถือ เกมที่มีความรุนแรง เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น ปัญหาบางส่วนมาจากผู้ปกครองปล่อยปละละเลย นักเรียนมีจิตใจไม่นิ่ง สมาธิจะไม่แน่วแน่ นักเรียนบางคนเป็นโรคสมาธิสั้น นักเรียนบางคนยังไม่ตั้งใจหรือไม่ชอบ กิจกรรมสวดมนต์ กิจกรรมทำสมาธิ มักจะอ้างเหตุผลต่าง ๆ เช่น ปวดเมื่อย ง่วงนอน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาด้านสมาธิ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใต้นักเรียนครูอาจารย์

^๙ พระมหาบุญยิ่ง ธรรมธโร, “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักใต้ (วิลาศโอสถสถานทูลกระแษร์) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐} พระรัชเวรณ เตชวณโณ, “การจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปิงกรวิทยาพัฒนา (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

และเจ้าหน้าที่มีปัญหาอุปสรรคคือ เป็นคนค่อนข้างใจร้อนควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยมีสมาธิเป็นคนสมาธิสั้น ส่วนข้อ เสนอแนะ นักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ควรหัดควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น สำหรับแนวทางการพัฒนา นักเรียนครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่พยายามควบคุมอารมณ์ให้มากกว่านี้ ฝึกสมาธิเพื่อเน้นการแยกแยะด้านจิตใจให้มีความมั่นคงมากขึ้น^{๑๑}

๕.๒.๓.๓ อภิปรายผลวิจัยปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติ (ปัญญา) ปัญหาเด็กนักเรียนจะไม่รับรู้ข้อมูลของหลักธรรมผ่านการ์ตูนพุทธประวัติที่สอน ไม่คิดต่อ ไม่เรียนรู้เพิ่มเติม จะท่องจำอย่างเดียว ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาทางด้านสติปัญญา และมีอุปสรรคคือนักเรียนบางคนไม่ให้ความสนใจกิจกรรมสุดบันเทิงความดีที่ส่งเสริมทักษะการมีวินัยและส่งเสริมการรักษาศีล นักเรียนบางคนไม่ให้ความสนใจกิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิที่ส่งเสริมทักษะด้านสมาธิ ทำให้มีผลกระทบในการพัฒนาทักษะทางด้านสติปัญญาตามไปด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมุห์สมบัติ เทวธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันทร์ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษาวิจัยสรุปปัญหาอุปสรรคว่า ด้านปัญญา โรงเรียนยังขาดการสอนให้นักเรียนคิดในกระบวนการแก้ไขปัญหเป็นขั้นตอนและรอบคอบ^{๑๒}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

^{๑๑} พระมหาสุภกิจ สุภกิจโจ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒} พระสมุห์สมบัติ เทวธมโม, “การศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้านจันทร์ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

๑. ควรกำหนดนโยบายในการขับเคลื่อนการดำเนินงานและกิจกรรมของโรงเรียนโดยใช้หลักธรรมไตรสิกขา เพื่อให้คุณครูและเด็กนักเรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

๒. นำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาศักยภาพนักเรียนหรือในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓. ควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ศึกษาในเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา โดยให้มีการเข้าค่ายธรรมะ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมตั้งแต่ระดับชั้น ประถมศึกษาตอนต้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. โรงเรียน ควรจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในทุก ๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง

๒. โรงเรียน ควรส่งเสริมจัดอบรมธรรมศึกษาและสอบธรรมศึกษาในโรงเรียน

๓. โรงเรียน ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าประกวดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษากิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา ในโรงเรียนอื่น ๆ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบแนวคิดใหม่หรือวิธีการใหม่ในการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา ของนักเรียนระดับต่าง ๆ

๓. ควรทำการศึกษาวิจัยศักยภาพของนักเรียนในการพัฒนานักเรียนตามหลักธรรมผสมผสานกับหลักวิทยาศาสตร์ เพื่อบูรณาการวิถีธรรมในการเผยแผ่แบบหลากหลาย

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกื้อ วงศ์บุญสิน. ประชากรกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวิวัฒน์. พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีสัน, ๒๕๔๕.

ธงชัย สมบูรณ์. การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร. กรุงเทพมหานคร: ประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๙.

นิพนธ์ แจ่มดวง, ร้อยคน ร้อยธรรม ๑๐๐ ปีพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

บรรยงค์ โตจินดา. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๔๖.

บุญคง หันจางสิทธิ์. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

บุญทัน ดอกไธสง. กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัชดา ๘๔ แมเนจเม้นท์, ๒๕๓๙.

บุญมี แท่นแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

บุญเลิศ ไพรินทร์. พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘.

_____. พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ปวย อังภากรณ์. ศาสนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๕๐.

พยอม วงศ์สารศรี. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต). ทิศทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์, ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๓๙.

_____. **จะพัฒนาคนได้อย่างไรพุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์**. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖.

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวตศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๕๐.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

_____. **สู่การศึกษาแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖.

_____. **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗.

_____. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาของไทย**. พุทธธรรม: แก่นนำการศึกษา, ๒๕๑๘.

พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์ คิมทอง, ๒๕๒๕.

พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่ค้อมครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่ค้อมครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____. **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙.

มลลี เวชชาชีวะ. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔.

_____. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๒๔.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิชัย โสสุวรรณจินดา. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖.

สนอง เครือมาก. คู่มือสอบปฏิบัติการ. นครสวรรค์: เรียนดี, ๒๕๓๖.

สมชาย หิรัญกิตติ. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: อีระฟิล์มและไซเท็กซ์, ๒๕๔๒.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหารงานบุคคลแผนใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

สมาน รังสียกฤษฎ์. ความทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๓๕.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๓. “เอกสารแนวความคิดการจัดกิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้”. สุรินทร์ : ม.ป.ท., ม.ป.ป..

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, (ร.ส.พ), ๒๕๔๘.

สิน พันธุ์พินิจ. เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิง จำกัด, ๒๕๔๗.

สุจิตรา ธนानันท์. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์ สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๔๔.

อานวย แสงสว่าง. การจัดการทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๐.

_____. การจัดการทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๗.

อำนาจ เจริญศิลป์. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓.

(๒) หนังสือแปล:

พระอุปติสสเถระ. วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต)และคณะ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

(๓) บทความ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐): ๗.

พระไพศาล วิสาโล. กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ. **เสขิยธรรม**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔๘ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๔๔): ๑๓-๑๗.

ภาสกร เรืองรอง, ประหยัด จิระวงพงศ์, วณิชชา แม่นยำ, วิลาวัลย์ สมยาโรน, ศรันยู หมื่นเดช และ ชไมพร ศรีสุราช. “เทคโนโลยีการศึกษากับครูไทยในศตวรรษที่ ๒๑”. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): ๒๐๓.

มาลีวัล เลิศสาครศิริ. “ประสิทธิผลของโปรแกรมการฝึกสมาธิต่อพหุปัญญาของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์”. **วารสารพยาบาลทหารบก**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๙): ๔๔.

(๔) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

พระครูปลัดพิชัย สุเมธ. “การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวัดชัยมงคลาราม จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระภูพานวิชัย ภูริปัญโญ. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระมหาบุญยิ่ง ธรรมธโร. “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการพัฒนานักเรียน โรงเรียนวัดตำหนักไต้ (วิลาศโอสถานนทนคราห) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระรัชเวธน์ เตชวณโณ. “การจัดการเรียนรู้ตามแนวไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปึงกรวิทยาพัฒน์ (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระเลื่อน อมโร. “การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนวัดบางนาคนอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระสมุห์สมบัตร เทวธมโม. “การศึกษาการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนอนุบาลบ้าน
จันทร์ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

วิชิต สงวนไกรพงษ์. “พัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **สารนิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วิทยา ประวะโช. “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาเด็กนักเรียน ในโรงเรียนวิถี
พุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๑”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

เต็มศักดิ์ สุขวิบูลย์. **ข้อคำนึงในการสร้างเครื่องมือประเภตมาตรประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อ
งานวิจัย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่: [http://ms.src.ku.ac.th/schedule/Files/2553/Oct/
1217086.doc](http://ms.src.ku.ac.th/schedule/Files/2553/Oct/1217086.doc) [๒๕ พ.ย. ๒๕๖๑].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔.** [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: [https://www.nesdb.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.pdf](https://www.nesdb.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.pdf) [๑๕ ธ.ค. ๒๕๖๑].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **การดำเนินคดีอาญาเด็กและเยาวชน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://statbb
inso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_09_22_TH_.mht](http://statbb.inso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_09_22_TH_.mht) [๒๕ เม.ย.๒๕๖๑].

(๔) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปฏิวัติ จิตเมธโส, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย อัสสรานนโท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระสุบรรณลักษณ์ ปญญาวุฑฒ, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๒.ภาษาอังกฤษ

2.Secondary Sources

(I)Books:

C. Wick & S., Leon. **The Learning Edge.** New York: McGraw-Hill, 1993.

Edwin B. Flippo. **Management: A Behavioral Approach.** Boston: Allyn & Bacon, 1971.

J.W. Gilley S.A. Eggland, & A. Maycunich. **Principle of Human Resource Development**. 2nd ed.. Cambridge, MA: Persues Books, 2002.

Leon C. Mcgginson. **Personnel : A Behavioral Approach to Administration**. Homewood Richard D. Irwin, 1969.

Leonard Nadler. **Designing Training Program: The Critical Events Model**. Reading: Mass. Addison - Wesley, 1982.

R.A. Swanson, & E.F. Holton. **Foundations of Human Resource Development**. San Francisco: Berrett-Koehler, 2001.

Russell C. Swansburg. **In Service Education**. New York: G.D. Putmen Sons, 1968.

RW. Pace Smith. **Human Resource Development**. New Jersey: Prentlice Hall, 1991.

(II) Electronics:

Bloom, Benjamins. **Human Characteristics and School Learning (1976)**. [Online]. Sources: [http://www.secondary29.go.th/data/warut/file/post/1_think\(3\).doc](http://www.secondary29.go.th/data/warut/file/post/1_think(3).doc) [8 August 2018].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของ
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจงการตอบแบบสอบถาม

๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเอง

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระบวรยงก์ ขนติธมฺโม

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ : สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของนักเรียนให้สมบูรณ์

๑. ปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๑ เพศ

() ชาย

() หญิง

๑.๒ อายุ

() ต่ำกว่า ๑๐ ปี

() ๑๑-๑๒ ปี

() ๑๓-๑๔ ปี

() ๑๕ ปีขึ้นไป

๑.๓ ระดับการศึกษา

() ประถมศึกษาปีที่ ๓

() ประถมศึกษาปีที่ ๔

() ประถมศึกษาปีที่ ๕

() ประถมศึกษาปีที่ ๖

๑.๔ สถานภาพทางครอบครัว

() อยู่กับบิดาและมารดา

() อยู่กับบิดา

() อยู่กับมารดา

() อยู่กับญาติ

๑.๕ ข้อใดคือหลักธรรมไตรสิกขา

() ศีล สมาธิ ปัญญา

() กิเลส อยู่ ดู ฟัง

() เก่ง ดี มีสุข

() สุข สงบ ใจเบิกบาน

ตอนที่ ๒ : แบบสอบถามระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงตามความคิดเห็นของนักเรียน โดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

๕ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	มาก
๓ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	น้อย
๑ หมายถึง	หลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ข้อที่	ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับคะแนน				
		๕	๔	๓	๒	๑
	การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล)					
๑.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์					
๒.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่นำสิ่งของของเพื่อน หรือของผู้อื่นมาเป็นของตน					
๓.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ละเมิดทางเพศ					
๔.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่พูดปด พูดโกหก					
๕.	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือการไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด					

ข้อที่	ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของ นักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับคะแนน				
		๕	๔	๓	๒	๑
	การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ)					
๑.	นักเรียนมีความรู้สึกพอใจสงบ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก					
๒.	นักเรียนมีความรู้สึกพอใจสงบ เมื่อสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ					
๓.	นักเรียนมีความรู้สึกพอใจสงบ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น					
๔.	นักเรียนมีความรู้สึกพอใจสงบ ในขณะที่อ่านหนังสือ					
๕.	นักเรียนมีความตั้งใจเรียนในขณะที่คุณครูกำลังสอน หรืออธิบายหน้าชั้นเรียน					

ข้อที่	ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของ นักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ระดับคะแนน				
		๕	๔	๓	๒	๑
	การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา)					
๑.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การทำความดี เป็นสิ่งที่ดี					
๒.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี					
๓.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เป็นสิ่งที่ดี					
๔.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การมีความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งที่ดี					
๕.	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า ความเมตตากรุณาต่อสัตว์หรือต่อผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น เพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเอง

๑. นักเรียนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในด้าน ศีล ๕ แล้วมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. นักเรียนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในด้าน สมาธิ แล้วมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓. นักเรียนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในด้าน ปัญญา แล้วมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของ
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็นสองตอน ประกอบด้วย
ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมและสภาพปัญหาอุปสรรค ของกิจกรรม
 การพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งหน้าที่.....

วัน/เดือน/ปี.....

วิธีการสัมภาษณ์..... (จดบันทึก/บันทึกเสียง).....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์..... พระบวรยงค์ ขนดิธมโม (ผู้วิจัย).....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมและสภาพปัญหาอุปสรรค ของกิจกรรมการพัฒนา
นักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. กิจกรรมสมุดบันทึกความดี (ศีล) ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ควรเป็น
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๕. กิจกรรมสวดมนต์ทำสมาธิ (สมาธิ) ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๖. กิจกรรมเรียนรู้หลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติ (ปัญญา) ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๗. ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) มีลักษณะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๘. ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) มีลักษณะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๙. ปัญหาและอุปสรรคของกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีลักษณะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๑๐. ข้อเสนอแนะ

This image shows a full page of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page, typical of notebook or legal stationery. There are no margins, text, or other markings on the page.

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา
ของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ข้อ	ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๑.ด้านศีล								
๑	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ การไม่ฆ่าและทำลายชีวิตของสัตว์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ การไม่นำสิ่งของของเพื่อน หรือของผู้อื่นมาเป็นของตน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ การไม่ละเมิดทางเพศ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ การไม่พูดปด พูดโกหก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ การไม่ดื่มสุราและเสพยาเสพติด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านสมาธิ								
๖	นักเรียนมีความรู้สึกว่าจิตใจสงบ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	นักเรียนมีความรู้สึกว่าจิตใจสงบ เมื่อนั่งสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	นักเรียนมีความรู้สึกว่าจิตใจสงบ เมื่อทำกิจกรรมวาดภาพ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	ระดับการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาตนเองของนักเรียน โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๙	นักเรียนมีความรู้สึกร่าจิดใจสงบในขณะที่อ่านหนังสือ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	นักเรียนมีความตั้งใจเรียนในขณะที่คุณครูกำลังสอน หรืออธิบายหน้าชั้นเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ด้านปัญญา									
๑๑	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การทำความดี เป็นสิ่งที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เป็นสิ่งที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า การมีความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมผ่านการตุนพุทธประวัติแล้ว มีความคิดเห็นว่า ความเมตตา กรุณาต่อสัตว์หรือต่อผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ง
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try Out)

Reliability

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.741	15

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ฆ่าและ ทำลายชีวิตของสัตว์	3.53	.681	30
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่นำสิ่งของ ของเพื่อน หรือของผู้อื่นมา เป็นของตน	4.30	.750	30
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ละเมิดทาง เพศ	4.93	.254	30
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่พูดปด พูด โกหก	3.57	.858	30
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ดื่มสุราและ เสพยาเสพติด	4.60	.894	30
นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการ กำหนดลมหายใจเข้าออก	4.30	.794	30
นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ เมื่อนั่งสวดมนต์	4.40	.724	30

นักเรียนมีความรู้สึกกว่าจิตใจ สงบ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น	4.37	.765	30
นักเรียนมีความรู้สึกกว่าจิตใจ สงบ ในขณะที่อ่านหนังสือ	4.53	.776	30
นักเรียนมีความตั้งใจเรียนใน ขณะที่คุณครูกำลังสอน หรือ อธิบายหน้าชั้นเรียน	3.73	.828	30
มีความคิดเห็นว่า การทำ ความดี เป็นสิ่งที่ดี	4.83	.461	30
มีความคิดเห็นว่า การ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	4.93	.254	30
มีความคิดเห็นว่า การคิด ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เป็น สิ่งที่ดี	4.90	.403	30
มีความคิดเห็นว่า การมี ความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งที่ดี	4.97	.183	30
มีความคิดเห็นว่า ความ เมตตากรุณาต่อสัตว์หรือต่อ ผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	4.93	.254	30

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ฆ่าและ ทำลายชีวิตของสัตว์	63.30	16.286	.604	.698
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่นำสิ่งของ ของเพื่อน หรือของผู้อื่นมา เป็นของตน	62.53	17.016	.404	.721
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ละเมิดทาง เพศ	61.90	19.541	.209	.739
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่พูดปด พูด โกหก	63.27	16.271	.443	.716
นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก ศีล ๕ คือการไม่ดื่มสุราและ เสพยาเสพติด	62.23	16.461	.388	.724
นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ เมื่อนั่งสมาธิด้วยการ กำหนดลมหายใจเข้าออก	62.53	16.257	.497	.709
นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ เมื่อนั่งสวดมนต์	62.43	18.254	.210	.743

นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ เมื่อทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ เป็นต้น	62.47	17.568	.300	.733
นักเรียนมีความรู้สึกพอใจ สงบ ในขณะที่อ่านหนังสือ	62.30	17.252	.344	.728
นักเรียนมีความตั้งใจเรียนใน ขณะที่คุณครูกำลังสอน หรือ อธิบายหน้าชั้นเรียน	63.10	16.369	.451	.715
มีความคิดเห็นว่า การทำ ความดี เป็นสิ่งที่ดี	62.00	19.034	.206	.739
มีความคิดเห็นว่า การ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	61.90	19.059	.430	.731
มีความคิดเห็นว่า การคิด ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เป็น สิ่งที่ดี	61.93	18.340	.456	.723
มีความคิดเห็นว่า การมี ความกตัญญูรู้คุณ เป็นสิ่งที่ดี	61.87	19.844	.122	.743
มีความคิดเห็นว่า ความ เมตตา กรุณาต่อสัตว์หรือต่อ ผู้อื่น เป็นสิ่งที่ดี	61.90	19.610	.178	.740

Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
66.83	20.075	4.480	15

ภาคผนวก จ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเพื่อการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.ดร.

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญฺโญ, ผศ.ดร.

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ประจำวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร.

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ประจำภาควิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ผศ.ดร.พิรัชฌา ระรวยริน

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอน
----------------------	------------------------------------

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗๖

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

ด้วย พระบรมยงค์ ขนธิธมโม (นัมเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗/๑

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร.

ด้วย พระบรมราชกฤษฎีกา (นิตยสาร) รหัสประจำตัวนิติ ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิตยสารปริญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๓๓๓/๖

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.ดร.)

๒๑ พ.ย. ๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๗/๑

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ, ผศ.ดร.

ด้วย พระบวรยงค์ ขนติธมโม (นัมเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/วค๖

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร.

ด้วย พระบวรยงค์ ขนธิธมโม (นัมเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

พระครูวิลาศกาญจนธรรม, ดร.

๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศร ๖๑๐๕.๔/๑ *WV*

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบึงนาราง
จังหวัดพิจิตรนครศรีอยุธยา ๓๓๑๙๙๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๓๕ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๔๖ ๖๓๕๒๙๖๒
www.mcuc.ac.th E-mail : kasawaa42@gmail.com

โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

เลขรับที่ ๒๖๓

Inst no / 2.4. / 89

1221 95. 98 h.

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อตรวจคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Try Out)

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๓๐ ฉบับ

ด้วย พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคุณหญิงppeกมลวราภรณ์ ปะริสประจาตัวนิตติ ๒๐๑๓๐๕๓๙ นิตติปริญาโท หลักรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนสังคม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องแจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามเพื่อจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

1. วิชา
 2. วิชา
 3. วิชา
 4. วิชา
 5. วิชา
 6. วิชา
 7. วิชา
 8. วิชา
 9. วิชา
 10. วิชา

ขอเจริญพร

ลักษณะ
(ภาพจากลักษณะจริง ขยาย ๒ เท่า)

(พระสัตรีรัตนบัณจิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนสังคม

ผู้ประสานงาน : พระบวรยงค์ ขนติธมโม
 นิสิตหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 โทร. ๐๘๓-๙๕๙๒๔๙๕

- ทราบ
- ๑. นักทนายร่วมนั่งในการ ทอ
- แบบสนธิสัญญาของ ๑๖/๖๐

นายสุนทร จันทร์เจือจุน
ผู้อำนวยการสถานศึกษา
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

ภาคผนวก ซ

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/นศ

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๔๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
เลขรับที่ ๒๖๓
วันที่ ๒๖ / ๖.๑ / ๖๖
เวลา ๑๕.๖๕ น.

๘ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม
เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบรมราชกฤษฎีกา (นิตยสาร) รหัสประจำตัวนิติ ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิตยสารปัญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิตยสารมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิตยสารได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการแจกแบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา
เมืองปาดัง
ตัวหลักผู้ทรงคุณวุฒิ
แจ้งเรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล
โดยการแจกแบบสอบถาม
ต้นฉบับแจ้งได้ทราบ
บันทึก
(นางสาวกัญญา สอนใจ)

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ผู้ประสานงาน : พระบรมราชกฤษฎีกา (นิตยสาร)
นิตยสารหลักสูตร พ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
โทร. ๐๘๓-๔๕๔๒๔๔๕

- ทราบ
- จัดทำใบตอบรับมอบในการ
แจกแบบสอบถาม
นายสุเมธ จันทร์เจริญ
ผู้อำนวยการสถานศึกษา
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

ภาคผนวก ฅ
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/วพศ

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๙๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

เลขรับที่ ๒๕๖

วันที่ ๒๒ / ๗.๖. / ๖๑

เวลา ๑๕.๑๖ น.

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบรมราชก ษัตริย์ (นิมิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตาม
หลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหจาก
ท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เวียง น้อยพวง การกมลกิจจา

เพื่อโปรดทราบ

อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต แจ้งเรื่อง

ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

โครงการพัฒนาศักยภาพเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เป็นการแจ้งให้ทราบ

กันทั่ว

(นางสาวมณฑิลา มนโรจน์)

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ผู้ประสานงาน : พระบรมราชก ษัตริย์ (นิมิต)

นิสิตหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทร. ๐๘๓-๕๕๕๐๔๕๕

- ทราบ
- ยินดีให้ข้อมูลเพื่อ สัมภาษณ์
- ให้ข้อมูลต่อไป

นายสมธ ันทรเจื้อจุน
ผู้อำนวยการสถานศึกษา
โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/๗๗๗

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๙๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร หม่อมหลวง ศรีสมุทร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบรมราชกฤษฎีกา (นิตยสาร) รหัสประจำตัวนิติ ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิตยสารปฏิญาณโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิตยสารมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตาม
หลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่ออนุญาตให้นิตยสารได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

หม่อมหลวง ศรีสมุทร
ศรีสมุทร

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ผู้ประสานงาน : พระบรมราชกฤษฎีกา นิตยสาร
นิตยสารหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๘๓-๕๕๕๒๕๕๕

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๗๖

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๙๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระปวิธน์ จิตเมธ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบวรยงค์ ขุนดิธมโม (นัมเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตาม
หลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

มีมติให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
พระปวิธน์ จิตเมธ
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ผู้ประสานงาน : พระบวรยงค์ ขุนดิธมโม
นิสิตหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๘๓-๕๕๕๒๔๕๕

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๗๖๔

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๙๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระสุธีรคุณ ปณฺณวฑฺฒโน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบวรยงค์ ขนฺติธมฺโม (นิมฺเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตาม
หลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่อนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขิณฺธิให้ ความร่วมมือ

พระสุธีรคุณ ปณฺณวฑฺฒโน

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ผู้ประสานงาน : พระบวรยงค์ ขนฺติธมฺโม
นิสิตหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
โทร. ๐๘๓-๕๕๕๒๔๔๕

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/๑๐๑

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙๘ ๖๓๔๒๙๖๒
www.mcu.ac.th, E-mail : kasawaa42@gmail.com

๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์
เรียน พระมหาวิชัย อัสสุรานุโธ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระบรรมงก์ ขนติธมโม (นัมเชื้อ) รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๒๐๕๐๗๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผา
ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตาม
หลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกในสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ผู้ประสานงาน : พระบรรมงก์ ขนติธมโม
นิสิตหลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๘๓-๙๕๙๒๔๙๕

(พระมหาวิชัย อัสสุรานุโธ)

ภาคผนวก ญ
หนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

เอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัย: กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

วันที่ให้คำยินยอม วันที่ ๒๖ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑

๑. ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และมีความเข้าใจดีแล้ว
๒. ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ
๓. ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้โดยสมัครใจ
๔. ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้าแล้วจะกระทำได้เฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น
๕. ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม ผู้ยินยอม

(นพ.ไมธ จันทรวิชัย)

ลงนาม พยาน

(พระปริวัตร จิตเมธี)

ลงนาม ผู้ทำวิจัย

(พระนรธรรมาภรณ์ ขนฺติสุมโน)

เอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัย: กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

วันที่ให้คำยินยอม วันที่ ๓๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

๑. ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และมีความเข้าใจดีแล้ว

๒. ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ

๓. ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้โดยสมัครใจ

๔. ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้าแล้วจะกระทำเฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

๕. ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม นอห์ ผู้ยินยอม

(นอห์ สว่างทรัพย์)

ลงนาม พระปรีกษา จิตเมธี พยาน

(พระปรีกษา จิตเมธี)

ลงนาม พระนรรวมกิจ ผู้ทำวิจัย

(พระนรรวมกิจ ขนุกิตฺตมโน)

คุณครูทอง

เอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัย: กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

วันที่ให้คำยินยอม วันที่ ๒๓ เดือน พ.ย. พ.ศ. ๒๕๖๑

๑. ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และมีความเข้าใจแล้ว

๒. ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ

๓. ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้โดยสมัครใจ

๔. ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้าแล้วจะกระทำเฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

๕. ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม พระยวิวัฒน์ จิตเมธี ผู้ยินยอม

(..... พระยวิวัฒน์ จิตเมธี.....)

ลงนาม พระทรงพล กิตติปัญโญ พยาน

(..... พระทรงพล กิตติปัญโญ.....)

ลงนาม พระมรรณงค์ ผู้ทำวิจัย

(..... พระมรรณงค์ นนทสิริคุณ.....)

เอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัย: กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

วันที่ให้คำยินยอม วันที่ ๓๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

๑. ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และมีความเข้าใจดีแล้ว

๒. ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ

๓. ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้โดยสมัครใจ

๔. ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้าแล้วจะกระทำเฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

๕. ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม พระสุเมธลักษณ์ ปณณกุลโท ผู้ยินยอม

(พระสุเมธลักษณ์ ปณณกุลโท)

ลงนาม ศิริสมพร อดิ พยาน

(ศิริสมพร อดิ ณ บ้านดอน)

ลงนาม พระพรหมรังสี ผู้ทำวิจัย

(พระพรหมรังสี ขนธิคุณ)

เอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัย: กิจกรรมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

วันที่ให้คำยินยอม วันที่ ๒๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

๑. ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และมีความเข้าใจดีแล้ว

๒. ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ

๓. ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้โดยสมัครใจ การบอกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนั้นไม่มีผลกระทบต่อ.....
ข้าพเจ้าจะพึงได้รับต่อไป

๔. ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในรูปที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของตัวข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้าแล้วจะกระทำเฉพาะกรณีจำเป็นด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

๕. ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนามผู้ยินยอม

(พระมหาไธย ธีรธรรมาภรณ์)

ลงนามพยาน

(พระมหาพนม ธีรธรรมาภรณ์)

ลงนามผู้ทำวิจัย

(พระภริยา รุ่งกัญญา ขนดี)

ภาคผนวก ฎ
ภาพถ่ายในการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์ นายสุเมธ จันทร์เจื้อจุน
ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ ๒
สัมภาษณ์ นายกองพล ศรีจันทร์
ตัวแทนคุณครู โรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ พระปวิวัต จิตเมโธ

ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ ๔
สัมภาษณ์ พระสุพรรณลักษณ์ ปณฺญาวุฑโฒ
ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ภาพที่ ๕
สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย อีสรรานนโท
ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระบรยงก์ ขนติธมโม นามสกุล นิ่มเชื้อ
วัน เดือน ปีเกิด	: วันจันทร์ ที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๐
ภูมิลำเนา	: บ้านเลขที่ ๕๗/๒๑ หมู่บ้านศรีนครพัฒนา ๑ ถนนนวมินทร์ ๒๔ ซอยอุเทน ๑๘ แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๔๐
อุปสมบท	: วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘ ณ พัทธสีมาวัดท่าขนุน ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พระครูกาญจนปัญญาวุฒิ วัดเขื่อนวิราลงกรณ์ พระอุปัชฌาย์ พระครูวิลาศกาญจนธรรม วัดท่าขนุน พระกรรมวาจาจารย์ พระครูวินัยธรชุมพร ปิยธมโม วัดพุทธบริษัท พระอนุสาวนาจารย์
การศึกษา	: นักธรรมชั้นเอก คณะจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี : ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยเทคนิคยะลา : ปริญญาตรี สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ประสบการณ์ทำงาน	: Credit Staff (Contract) TISCO Bank Public Company Limited ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอนุบาลทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
สังกัดวัด	: วัดท่าขนุน หมู่ ๑ ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
ปีที่เข้าศึกษา	: ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดท่าขนุน เลขที่ ๒๓๕ หมู่ ๑ ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๘๐
E-mail	: Phrabanyong@gmail.com